

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

529

U.2.
182

Ա.Յ.
182

Վիլհելմ Վարդապետի Գրադարանից
Զ. Զուրա

Ա Շ Խ Ա Ր Հ Ա Բ Ա Ր Ի

12092

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

97

(ԱՄԲՈՂՋՈՒԹԵԱՄԲ)

ԿԱԶՄԵՑ Ն. ՄԵԼԻԲ-ԹԱՆԳԵԱՆ

Ա. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Շ Ո Ւ Շ Ի

Տպարան Մ. Մանդեկ-Յոհան Լեւոնյան. 1893:

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՄԵՆԱՓՐԿԶԵԱՆ Ս. ՎԱՆԱՑ

Ⓢ

ՆՈՐ—ՋՈՒՂԱ

1 9 0 0

ԱՌՈ ԵՌԱԿԱՆՆԵՐՍԵԱՆ
1960
ՆՈՐ - ՋՈՒՂԱ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ԳՐԱԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼԻԶԱՑԻԱ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ)

ԳՐԱԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼԻԶԱՑԻԱ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ԳՐԱԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼԻԶԱՑԻԱ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

2010

90116-42

182-2012
18182

(238-2000)

	ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
	ԱԶԳԱՅԻՆ
	ԳՐԱԴԱՐԱՆԱԿԱՆ

(287-2000)

(36-97)

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

Բ. ՍՐԲԱԶԱՆ Տ. ՄԱՂԱՔԻԱ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՏԵՐՈՒՆԵԱՆ ԲԱՐԵԽՆԱՄ ԱՌԱՋ-
ՆՈՐԴԻ ԹԵՄԻՍ ՀԱՅՈՅ ՊԱՐՍԿ—ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ:

№ 2002

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿՐԹԱԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԿԱՌԱՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆ—ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Որովհետեւ այժմեան աշխարհաբար քերականութիւնները չեն կարողանում իբրեւ ձեռնարկ ծառայել աշակերտների ձեռքում աշխարհաբար լեզուն լաւ սովորելու համար, ուստի անհրաժեշտ պէտք է զգացուում մի այնպիսի ձեռնարկ ունենալ, որով՝ աշխարհաբարում զործածուած գլխաւոր ձևերը, կանոնները դիւրութեամբ կարելի լինի աւանդել աշակերտներին և սովորեցնել :

Աշխարհաբարը զարգացման աստիճանի վերայ գտնուելով, նորանոր մշակած ձևեր, ժամանակներ մտցնելով իւր մէջ, իբրեւ կանոն ընդունուում են, այն ինչ անցեալներում կազմուած քերականութիւնների մէջ չկան այդ ձևերը :

Օր. այժմ գործածուող Պալասանեանի աշխարհաբար քերականութեան մէջ, բայերի շատ ժամանակներ չկան կամ երկրորդական տեղ են բռնում, լծորդութիւնները փոխուած են ևլ : Այս և մի քանի այլ կէտեր ի նկատի ունենալով սուղ ժամանակում կազմում ենք հետեւեալ դասագիրքը, որի Ա—մասը՝ ստուգաբանութիւնը ա. դասարանի (դ—բաժանմունքի) դասընթաց է, Բ—մասը՝ համաձայնութիւնը բ—դասարանի (կ—բաժանմունքի) դասընթաց է :

Ուսուցիչը կարող է Գ—բաժանմունքի համար օգտուել դասագիրքից, բայց ոչ աշակերտներին տալ : Հետաքրքիրների և թեմական դպրանոցների դ—դասարանի աշակերտների համար հարկաւոր է լինում համեմատել Տաճկահայոց և Ռուսահայոց աշխարհաբարը, իբրեւ համեմատութեան գլխաւոր կէտեր, նմուշներ Յաւելուածում առաջ է բերուած Տաճկահայոց հոլովների և խոնարհումների ձևերը : Ձեռնարկս կազմելիս ի նկատի առնուած է գլխաւորապէս Այտինեանի քերականութիւնը և Հայոց ու Ռուսաց գործածուող ձեռնարկները :

Ն. Մելիք-Թանգ.

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

1. Քերականութիւնը մի արուեստ է, ուսմունք է, որ սովորեցնում է մի լեզուով կանոնաւոր խօսելու ուղիղ գրելու և կարդալու կանոնները :
2. Հայոց լեզուն ունի երկու քերականութիւն, գրաբարի և աշխարհաբարի :
3. Աշխարհաբարի քերականութիւնը մեզ սովորեցնում է աշխարհիկ լեզուով կանոնաւոր խօսել և ուղիղ կարդալու գրելու կանոնները : Սա բաժանւում է երկուսի, Տաճկահայոց և Ռուսահայոց բարբառների քերականութեան, որոնք որոշ մասերում տարբերւում են միմեանցից :
4. Աշխարհաբարի քերականութիւնը բաժանւում է երկու գլխաւոր մասի. Ստուգաբանութեան և Համաձայնութեան :
5. Ստուգաբանութիւնը քերականութեան այն մասն է, որ պարայում է նախադասութիւնների և սորա բառերի կազմութեան կանոններով, նշանակութեամբ, նոցա զանազան մասերի բաժանմամբ և դասաւորութեամբ :
6. Համաձայնութիւնը քերականութեան այն մասն է, որ պարայում է նախադասութիւնների, բառերի կապակցութեան կանոններով, միմեանց հետ ունեցած և ունենալիք յարաբերութեամբ և համաձայնութեամբ :

Ա). ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Եթէ արտասանենք մի քանի բառեր առանց միմեանց հետ համաձայնեցնելու, այն ժամանակ մի միտք՝ մի խօսք չենք հասկանալ, միայն բառեր կը լսենք : Օր. *արահ, շահ, գնաց* : Այս երեք բառերը ջոկ ջոկ արտասանած մի միտք չեն արտայայտում :
2. Եթէ նոյն բառերն անկապ չլրդնենք, միմեանց հետ համաձայնեցնենք, այն ժամանակ մի միտք կը հասկանանք, կիմանանք ինչի համար է խօսում : Օր. *շահը գնաց արահ* : Այս երեք բառերը մի միտք են արտայայտում, իմանում ենք որ շահ համար ասում է թէ գնաց արահ :
3. Այդպիսի մի քանի բառերով արտայտուած միտքը կոչւում է նախադասութիւն, շահը գնաց արահ մի նախադասութիւն է. (ո՞վ կտի մի նախադասութիւն. դ՞ու՞րս ևլ) :
4. Եթէ մի քանի նախադասութիւններ միմեանց ետևից ասենք և զրենք առանց ձայնի և զրի միջոցով բաժանելու, այն ժամանակ մտքերը կը շփոթենք, չենք իմամալ ո՞ւմ մասին ի՞նչ ասուեց : Օր. *շահը գնաց արահ հայ ուրեւն էնք էկել Բեք* : Այստեղ պարզ չէ միտքը, չենք իմանում, շունը զիաց տուն հայ տւաելո՞ւ, թէ մենք եկել ենք հայ ուրեւն : Բայց եթէ ասենք և զրենք,

շահնք գնաց արան. հայ ապետը եւս էլ չէր մնաց. միտքը կպարզուի. կհասկանանք ինչ է ասում. (բացադիրը ուրիշ օրինակներով) :

5. Այն նշանները, որոնք գրւում են նախադասութիւնների, բառերի մէջերում, որպէս զի մտքերը պարզ հասկացուեն—կոչւում են կէտեր : Կէտերը սորա են. վերջա՞հար (:) , միջա՞հար (.) , սարահար (,) , բառ (') , ապաւար (կ') , հաշիւ (ի) , չափ (ս) :

6. Այն նշանները, որոնք գրւում են բառերի վերայ արտասանութիւնը ճիշդ անելու և խօսքն ըմբռնելու համար, կոչւում են նշաններ, հրահայտի նշան (') , հարցա՞նի նշան (°) շարահայտի նշան (˘) : Օր. գնա՛ : Ո՞ր է գնում : Ի՞նչ գէշե՞լէ ասի է : (բեր ուրիշ օրինակ և տարբերութիւնը որոշիր) :

ա). ԵՆԹԱԿԱՅ, ՍՏՈՐՈՒԵԱԼ, ԼՐԱՅՈՒՅԻՉ

7. Իւրաքանչիւր նախադասութեան մէջ մի բանի վերայ պիտի խօսուի, ապա թէ ոչ միտք չի դուրս գալ : Օր. շահնք գնաց արան. այստեղ խօսում է շան վերայ, նախադասութեան նիւթը, առարկան՝ շունն է. ո՞վ գնաց—շունը : (Ո՞վ կասի մի նախադասութիւն. ո՞ւմ վերայ է խօսում. նիւթը ո՞րն է. ինչ է ասում) :

8. Երբ որ իմացանք նախադասութեան մէջ ո՞ւմ վերայ են խօսում, այն ժամանակ պիտի իմանաք առարկայի վերայ ինչ են ասում. եթէ ոչ, միայն առարկան իմանալով նախադասութեան միտքը չենք հասկանալ : Օր. եթէ գրած լինէր շահնք արան, միտք չէր դուրս գալ. չէինք իմանալ շունը ինչ արաւ, իսկ եթէ ասենք, շահնք գնաց արան, միտք դուրս կը գայ. գնաց—ը ցոյց է տալիս շան արածը, գործածը. իմանում ենք՝ որ շան (առարկայի) համար ասում են թէ գնաց. շահնք ինչ արաւ—գնաց. (ուրիշ օրինակ ո՞վ կասի) :

9. Նախադասութեան մէջ այն առարկան, գործող անձը, որի վերայ որ խօսւում է, կոչւում է Ենթակայ : Ի՞նչ էլ որ խօսւում՝ ասւում է ենթակայի մասին, այն կոչւում է Ստորոգեալ : Երանք գնաց արան. շահնք ենթակայ է. գնաց ստորոգեալ : (ո՞վ կասի մէկ նախադասութիւն. ո՞րն է ենթակայ. ո՞րն է ստորոգեալ) :

10. Կարող ենք ասել այնպիսի նախադասութիւն, որի մէջ ստորոգեալ կայ, բայց ենթակայ չկայ. նախադասութիւնն էլ միտք է արտայայտում. Օր. անշնորհ է՝ որդիս է, ասում են. սրանք ենթակայ ունեն, որովհետեւ գրանք ենթակայի արածն են, ենթակայի գործածն են. բայց ո՞վքեր են, չգիտենք : Իսկ եթէ ասենք Թորոս—գնում է գնալ այստեղ էլ ենթակայ չկայ, բայց գիտենք որ քեզ (դու) է ասում, ենթակայն դու՝ Թորոսն ես. դու, Թորոս, գնում ես գնա :

11. Այն նախադասութիւնը, որի մէջ ենթակայ կայ կամ մտքով իմանում ենք ո՞վ է, կոչւում է զիմաւոր : Օր. Կիրակոսը գնաց. Թորոս, գնա՛մ էս գնա՛ : Այն նախադասութիւնը, որի մէջ ենթակայ չկայ, չենք իմանում ո՞վ է ենթական, կոչւում է անգէմ : Օր. Որոհում է, անշնորհ է ևւ. որոհում է, անշնորհ է— ստորոգեալներ են, իսկ ենթականերն անլատ են : (Ո՞վ կասի մի գէմ. մի անգէմ նախադասութիւն ո՞րն է ենթական . . .) :
12. Նախադասութեան մէջ ենթակայ՝ ստորոգեալ որ լինի, մի միտք կհասկացուի, բայց մի լրացած միտք չի արտայայտուիլ : Օր. շահը գնաց, էս գրէյի սրանց մէջ միտք կայ, բայց լրացած չէ. շահը ո՞ւր գնաց, ես ի՞նչ գրէյի— յայտնի չէ, եթէ ասեմ շահը գնաց որան, էս ի՞նչու հայ, էս գրէյի դաս. այն ժամանակ միտքը կըլրանայ : (Ո՞վ կասի մի . . . ո՞վ կըլրացնի միտքը) :
13. Նախադասութեան մէջ այն բառերը, որոնք ենթակայի գործողութեան միտքը լրացնում են, կոչւում են լրացուցիչներ. դաս, հայ, որան, լրացուցիչներ են : (Ո՞վ կասի մի նախադասութիւն որ մի լրացուցիչ ունենայ, երկու ևւ) :

բ) ՊԱՐԶ Ե ԲԱՂԱԴՐԵԱԼ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

14. Կարող ենք ասել մի նախադասութիւն, որ մի միտք արտայայտի. և կարող ենք ասել մի նախադասութիւն, որ երկու կամ աւելի միտք արտայայտի : Օր. շահը գնաց որան. սա մի նախադասութիւն է մի մտքով : Շահը գնաց որան, որպէս ղի հայը յագէյի, մի նախադասութիւն է երկու մտքով : Շահը, որ գնաց որան, որպէս ղի հայը յագէյի, ի՞նչ ժամի յէտի դարձաւ մի նախադասութիւն է երեք մտքով :
15. Մի միտք արտայայտող մի նախադասութիւնը կոչւում է պարզ : Երկու և աւելի միտք արտայայտող մի նախադասութիւնը կոչւում է բաղադրեալ : Ես գնացի որան, պարզ նախադասութիւն է : Ես գնացի որան, որպէս ղի հայ որպէս— բաղադրեալ նախադասութիւն է : (Ո՞վ կասի մի պարզ, բաղադրեալ նախադասութիւն) :
16. Կարող է լինել այնպիսի պարզ նախադասութիւն, որ կազմուած լինի միայն ենթակայից և ստորոգեալից : Օր. շահը գնաց, Սպեֆանն է՛լա : Կարող է լինել այնպիսի պարզ նախադասութիւն, որ կազմուած լինի ենթակայից, ստորոգեալից և լրացուցիչներից : Օր. շահը գնաց որան մի ուրախ : Սպեֆանն է՛լա մի : Ես :
17. Այն պարզ նախադասութիւնը, որ բաղկացած է ենթակայից և ստորոգեալից, կոչւում է համառօտ : Այն պարզ նախադասութիւնը, որ բաղկացած է ենթակայից, ստորոգեալից և լրացուցիչներից, կոչւում է ընդարձակ : Սպեֆանն է՛լա— համառօտ նախադասութիւն է : Սպեֆանն է՛լա մի : Ես— ընդարձակ նա-

որ պատմողը—գործող անձի իսկական խօսքեր են արտայայտում, այն ժամանակ ստանում ենք Յաւելեալ նախագասութիւններ. որոնք նախագասութիւններից եթէ դուրս ձգենք, միտքը կը փոխուի : Օր. Յովհաննէսը ասաց, «*Դու է՞ս ինչ ճոխ գովիս*» : Երկրորդը՝ է Յաւելեալ : (Ո՞վ կասի մի միջանկեալ, մի Յաւելեալ նախագասութիւն) :

26. Յաւելեալ նախագասութիւնը դրոււմ է չափերտների մէջ : Վերջակէտից յետոյ և նոր գրելիս նախագասութեան սկզբի տառը գլխատառ պիտի գրել : Երկրորդականը՝ գլխաւոր նախագասութիւններից ստորակէտով է բաժանուում : Նախագասութիւնը վերջանալիս վերջակէտ պիտի դնել : Նա ասաց «*Դու է՞ս գնահ*» : Այս հար է : *Քարը, որը մայր ընչաւ* :
27. Միջանկեալ նախագասութիւնները դրուում են ստորակէտների մէջ, եթէ նախագասութեան մէջ են, իսկ եթէ սկզբում են դրւած, ստորակէտը դրւում է վերջին : Օր. *Ինչպէս ասում են վատ է և ցածահոգի, կամ վատ է, ինչպէս ասում են, և ցածահոգի* : Վահանը քաջ է, *Ինչպէս ասում են, նա վեհանձն է* :
28. Այսպիսով բոլոր նախագասութիւնները կազմութեան նայելով բաժանուում են հինգ մասի

Պարզ — $\left\{ \begin{array}{l} \text{Ընդարձակ} \\ \text{Հասարակ} \end{array} \right.$

Բաղադրեալ — $\left\{ \begin{array}{l} \text{Գլխաւոր} \\ \text{Երկրորդական} \end{array} \right.$

Միջանկեալ

Միաւորեալ

Յաւելեալ

Դ) ՊԱՏՄՈՂԱԿԱՆ, ՀԱՐՅԱԿԱՆ, ՊԱՏԱՍԽԱՆԱԿԱՆ, ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ,
ԶԱՐՄԱՅԱԿԱՆ ԵՒ ԿՈԶԱԿԱՆ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

29. Կարող ենք մեր իմացած հինգ նախագասութիւնները զանազան ձևերով արտայայտել : Օր. *Իբրե՛ր գնա՛լ որան. գնացի՛ր որան. այո՛, գնացի՛ր որան. Ի՛նչ գեղեցիկ որան է* : Երբոր Աստուծո՞ւ ասեղծեց Արամի՛ն, այն. . . : Տէ՛ր Աստուծո՞ւ, փրկի՛ր մեզ : Առաջին նախագասութիւնը հրաման է արտայայտում. երկրորդը հարցմունք է անում. երրորդը պատասխան է տալիս, չորրորդը զարմացած բացազանչում է. հինգերորդը պատմում է. վեցերորդը—կանչում, դիմում է Աստուծուն :
30. Այն նախագասութիւնը, որի մէջ գործողութիւնը հրամանի ձևով է արտայայտուած, կոչւում է Հրամայական, *Իբրե՛ր գնա՛լ որան*. Հրաման ցուցնող բառի վերայ դրւում է շեշտ. *Իբրե՛ր գնա՛լ որան*—Հրամայական նախագասութիւն է :
31. Այն նախագասութիւնը, որի մէջ գործողութիւնը հարցումով է արտայայտ-

- ւում, կոչւում է Հարցական. Հարց ցուցնող բառի վերայ դրւում է Հարցական նշան (պարզիկ). ո՞ւր էս գնում. սա Հարցական նախադասութիւն է :
32. Այն նախադասութիւնը, ուր գործողութիւնը պատասխանի ձևով է դրուած, կոչւում է Պատասխանական : Օր. այո՛, էս նորան պէտք :
33. Այն նախադասութիւնը, ուր գործողութիւնը բացազանչութեամբ է յայտնւում, կոչւում է Զարմացական կամ Բացազանչական : Բացազանչութիւն ցուցնող բառի վերայ դրւում է զարմացական նշան : Ի՞նչ հիանալի քնէր էս : Սա բացազանչական նախադասութիւն է :
34. Այն նախադասութիւնը, ուր գործողութիւնը պատմելու զրոյցի ձևով է արտայայտուած, կոչւում է Պատմողական : Օր. նորիս նստած դասարանում խօսում էին զանազան բաներ, առում էին լէ սա պատմողական նախադասութիւն է :
35. Այն նախադասութիւնը, ուր գործողութիւնը կատարւում է կանչելու ձևով, մէկին դիմումով, կոչվում է կոչական : Ում դիմում է, այն կոչւում է կոչական բառ, որի վերայ դրւում է շեշտ : Տէ՛ր քրի՛նք մեզ : Սա կոչական նախադասութիւն է. Տէր կոչական բառ է :
36. Եթէ նախադասութեան մէջ ստորոգեալը բացասւում է, այն ժամանակ ստանում ենք Բացասական նախադասութիւն : Եթէ ստորոգեալը չի բացասւում, ստանում ենք Հաստատական նախադասութիւն : Ես չե՛մ գրում. ես գնայի ո՛չ : Ես գրում եմ, ես գնայի : Առաջի երկուսը բացասական են. երկրորդ երկուսը Հաստատական : (Ո՞վ կասի մի պատմողական, պատասխանական, Հարցական, ո՞վ մի Հրամայական, մի կոչական, բացասական, Հաստատական նախադասութիւն, դո՛ւ, դո՛ւ . . .) :
37. Այսպիսով նախադասութիւնները բաժանեցինք կազմութեան, ձևին և ստորոգեալին նայելով : Ըստ կազմութեան—Պարզ, Բաղադրեալ, Միաւորեալ, Միջանկեալ և Յաւելեալ. Ըստ ձևի—Հարցական, Պատասխանական, Պատմողական, Հրամայական, Կոչական և Բացազանչական : Ըստ ստորոգեալի—Բացասական և Հաստատական : (կրկնիր. Համեմատիր, օրինակներ բեր) :

Բ). Բ Ա Ռ Ե Ր

1. Եթէ խօսքի մասերը (բառերը) միացնում Համաձայնեցնում էինք, մի միտք էր արտայայտւում (նախադասութիւն) : Օր. Եւանջել Գոթայ Կոնստ : Եթէ նայն մասերը չմիացնենք, ստորակէտներով բաժանենք, այն ժամանակ միտք չի դուրս գալ. Կոնս, Եւան, Գոթայ. բայց Եւան—ունի առանձին նշանակութիւն, որը արտաբերելիս իմանում ենք որ կենդանու անուն է, որը տեսնում ենք, որը շարժւում է ևլ : Գնաց—իր չէ, բայց նշանակում է շարժուել, մի տեղից հեռանալ : Տուն—էլի իրի անուն է, որը տեսնում ենք, մէջում բնակւում ևլ :
2. Խօսքի այն մասերը, որոնք առանձնակի գործածւելիս նշանակութիւն ունին, կոչւում են բառեր. Օր. Գիր, Խօսք, Դարձ. նշանակութիւն ունին և բառ են : Սոսք, Դոսք, Կոնս—նշանակութիւն չունին և բառ չեն :

- բ) ՀնՁԻԻՆ—ՏՍ.Ռ.

-

18. Բառերի սկզբում աւելացած մասնիկները կոչւում են—նախադաս ածանցներ, իսկ վերջերում աւելացածը յետադաս ածանցներ :
19. Բարդ բառեր և ածանցական բառեր կազմուելիս, երկու բառերի մէջ, բառի և ածանցի մէջ ընկնում են ձայնաւոր տառեր, որպէս զի դիւրահնչիւն, հեշտալուր լինի բառը : Երբեմն էլ այդպիսի տառեր չեն ընկնում, ուղղակի բառը բառի մօտ է գրւում : Օր. մարդ—որս, հիւր—ընկալ, աւագաման, հոյհոյ, գունդգունդ, բերանակալ, բերանփակէք, արագընթաց, սուտ մուտ, սոքա միջանկեալ տառեր չունեն : Հոգ—է—էն, հարմ—ա—ար, «իբ—ա—յիբ—ար, գրչ—ա—էն, ասն—ա—ար ևլ. սոցա մէջ կան տառեր—է, ա. աւլ. որոնք կապում են բառը՝ ածանցը արմատական բառի հետ :
20. Այն տառերը, որոնք բարդութեան և ածանցման ժամանակ բառը կամ ածանցը կապում են ուրիշ բառի հետ, կոչւում են յօգակապ. է, ու, ա—կապող տառերը—յօգակապ են :
(Ո՞վ կասի մի պարզ, մի բարդ, մի ածանցեալ բառ, ո՞րն է յօգակապը):
21. Նախադասութիւնը կամ խօսքը կազմւում են բառերից, ուրեմն ամէն մի բառ նախադասութեան՝ խօսքի մի մասն է կազմում : Ուստի փոխանակ ասելու բառեր, կարող ենք ասել խօսքի մասեր, բանի—մասեր, մասունք բանիներ. (բան—նշանակում է խօսք):
22. Կան այնպիսի մասունք—բանիներ (խօսքի մասեր) այսինքն բառեր, որոնք ցոյց են տալիս՝ նշանակում են իր, առարկայ : Օր. յի, փայտ, գրէչ : Կան այնպիսի բառեր (մասունք—բանիներ), որոնք ցոյց են տալիս առարկայի քանի հատ լինելը, թիւը. Օր. մէկ, չորս, երեւ, հինգ (փայտ ևլ) : Կան այնպիսի բառեր (մասունք բանիներ), որոնք ցոյց են տալիս մի առարկայի արածը, գործողութիւնը. Օր. ես խիչի. խփելու համար պիտի մի բան, մի գործ անեմ՝ կատարեմ : Խիչի—բառը գործողութիւն է ցոյց տալիս :
23. Այստեղից երևում է, որ մասունք բանիները—բառերը տարբեր նշանակութիւններ ունեն, մի խումբ բառեր մի տեսակ նշանակութիւն ունեն, մի ուրիշ խումբ բառեր ուրիշ նշանակութիւն. այնպէս որ տասը խումբ բառեր (մասունք բանիներ) ենք տեսնում, որոնք միմեանցից տարբեր նշանակութեամբ են գործ ածւում :
24. Որպէս զի իմանանք ո՞ր բառը որ խմբին է պատկանում, պիտի հարցնենք. այս բառը ի՞նչ է ցոյց տալիս, ի՞նչ աստակ բառ է. և որպէս զի այդ հարցի պատասխանը ճիշդ տանք, չասենք բարդ է, պարզ է, կամ ածանցական է ևլ. բառի տեղ գործ կածենք մասունք—բանի խօսքը և կհարցնենք ի՞նչ մասն բանի է օր. յի—, գորանով կիմանանք թէ յի— տասից որ խմբին պատկանելն է հարցնում :

գ). ՄԱՍՈՒՆՔ ԲԱՆՈՒՆԵՐ

ա). ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ.

1. Կան այնպիսի բառեր, որոնք արտաբերելիս, իմանում ենք որ ցոյց է տալիս մի իր, մի առարկայ, որ աշխարհումս կայ : Օր. ձի, կով, ասելով հասկանում ենք այն կենդանիները, որոնք մեզ մօտ պահում ենք, տեսնում ենք, բըռնում շօշափում ենք, որոնք իրական աշխարհում կան : Ուրիշ օր. Աստուած, հոգի, հաջալիւն, էլի անուններ են, կան աշխարհումս, բայց տեսնել, շօշափել չենք կարող, միայն մտքով ենք հասկանում, ըմբռնում, միայն մեր մըտաւոր աշխարհում գոյութիւն ունեն :
2. Այն առարկաները, որոնք իրական աշխարհում կան, մեր հինգ զգայարաններով (տեսանելիքով, լսելիքով, շօշափելիքով, հոտոտելիքով և ճաշակելիքով) իմանում ենք, կոչւում են նիւթական առարկաներ : Գրէշ, լաւաս, լոյս, ձիւն, հոգ, աստուած, հոգի, հաջալիւն, մտաւորական առարկաների անուններ են :
3. Այն առարկաները, որոնք մեր հինգ զգայարաններով չենք իմանում, այլ մտքով ենք միայն հասկանում, ըմբռնում, կոչւում են մտաւորական : Աստուած, հրէշապէ, նեղալիւն, ազգասիրտիւն, հաջալիւն, մտաւորական առարկաների անուններ են :
4. Նիւթական առարկաներից նրանք, որոնք շունչ են քաշում, կոչւում են շրնչաւոր, հարր, կէտրանի, բոյս, ծառիկ : Նիւթական առարկաներից նրանք, որոնք շունչ չեն քաշում, կոչւում են անշունչ առարկաներ : Օր. հար, աղ, հող, սեղան, գրէշ ևլ :
5. Այդ բոլոր առարկաներին տուած է մի անուն, որի միջոցով միմեանց հասկացնում ենք թէ այս առարկայի վերայ ենք խօսում և ո՛չ այն : Զի ասելիս հասկացնում ենք թէ կենդանու անուն ենք տալիս : Քաւ ասելիս—իմանում ենք մի անշունչ կարծր առարկայ :
6. Այն անունները, որոնք առարկաներին է յատկացրած, կոչւում են Գոյականներ : Զի—քնչ մասն բանի է, պատասխան—գոյական անուն. քնչու է գոյական—որովհետեւ առարկայի անուն է. քնչ տեսակ առարկայի : (Ո՞վ կասի մի գոյական անուն, քնչու, քնչ տեսակ.... :)
7. Կան այնպիսի գոյականներ, որոնք արտաբերելիս միայն մի առարկայ ենք հասկանում : Օր. Արցախի Տաշի քաղաքում.. : Տաշի ասելով մենք հասկանում ենք Արցախում գտնուած Տաշի քաղաքը, էլ ուրիշ տեղ նոյն դիրքով, նոյն բնակիչներով, նոյն անունով Տաշի չկայ : Կան այնպիսի գոյականներ, որոնք արտասանելիս մեր իմացած շատ առարկաները կարող ենք հասկանալ : Օր. հաջալիւ մեծ է, հաջալիւ ասելով կարող ենք հասկանալ Տաշի, Գանձակ, Երևան ևլ : Աստուծոյ անհատական անուն է, Երկրորդը ընդհանուր անուն :

8. Այն գոյականները, որոնք արհատական անուն են նշանակում, մի առարկայ են ցուցնում, կոչում են Յատուկ: Պօղոս, Երասի, Աստուծոյ յատուկ են:
9. Այն Գոյականները, որոնք ընդհանուր անուն են նշանակում, շատ միատեսակ առարկաներ են ցուցնում, կոչում են Հասարակ: Մարդ, Սեղան, Հասարակ են:
10. Հասարակ անուններից նրանք, որոնք խումբ, մի ամբողջութիւն են ցոյց տալիս, կոչում են Հաւաքական. հօտ, գոթեր, վաշտ, Երա՛մ, ջո՛ղ, հոյ՛ն, բոյ՛ն, Ժողովուրդ, Հաւաքական գոյականներ են:
11. Յատուկ անունները գրւում են գլխատառով: Գեղեհո՛ւ, Ախարեան, Սեանայ լի՛ճ, Երջիածին Հայաստան:
12. Մի գոյական անուն ասելիս, կարող ենք իմանալ թէ քանիսի համար է խօսւում, մէկի թէ շատի: Օր. Տի Տարդ եկաւ. եկողը մէկն է: Մարդիկնէր են գալիս—եկողները շատ են, մէկից աւելի:
13. Այն գոյականները, որոնք մէկ թուով են գրւում, մէկ առարկայ են ցոյց տալիս, կոչւում են Եզակի թուով գոյականներ: Իսկ այն գոյականները, որոնք շատ առարկաներ են ցոյց տալիս, կոչւում են Յոգնակի թուով գոյականներ. Տարդ, չի, հարս—եղանի է. Տարդի՛ն, չի՛ն, հարսնէր—յոգնանի:
14. Մի գոյական եզակի թուից յոգնակի դարձնելու համար պիտի աւելացնել եզակի բառի վերջում յետագաս մի ածանց—էր կամ նէր: Մագ—եզակի թիւ է, մագ—եր յոգնակի. գրիչ, գրիչ—նէր, խօսք—խօսք—էր, սեղան—սեղան—նէր:
15. Նէր—էր յետագաս ածանցը կոչւում է Յոգնակիացուցիչ ածանց: Միավանկ բառերի վերայ աւելացւում է էր, բազմավանկ բառերի վերայ նէր: Օր. կովէր, մագէր, ձիէր. տախտակ—նէր, թանաք—նէր, գրիչ—նէր:
16. Գոյական անունները կարող են լինել պարզ—մի արմատից բաղկացած. կարող են լինել բարդ, երկու կամ աւելի արմատներից բաղկացած, և ածանցական, երբ բառի վերայ աւելացած են յետագաս և նախագաս ածանցներ. հոտիւծ, արան, պարզ բառ են. արանէր, բարդ բառ է. արային—ածանցական է:
17. Գոյականները բարդութեան և ածանցման ժամանակ յոգնակալներ են ընդունում. առիւծ—ա—սիրտ. գրք—ա—կալ. թագ—ա—ւոր: Նախագաս բացասական ածանցները և ուրիշ մի քանի բառեր յոգնակալով չեն միանում բառերի հետ. դժ—գոհութիւն. ան—միտ. ար—գէտ տանտէր—տան—տէր փող—հար յոգնակալ չունեն:
18. Գոյականների վերայ զանազան ածանցներ աւելանալով, միեւնոյն գոյականին զանազան նշանակութիւն են տալիս: Օր. մարդ, մարդէայն, մարդէութիւն, մարդու, մարդուց, մարդով, մարդիկէից ևլ: Այգի—վերան աւելացնէր արան ածանցը—կղաւնայ այգեպան—այգի պահող. դռնապան, բազման, պահապան, արդ—ածանցը նշանակում է անող—գնացող, կատարող. առաջնորդ, ճանապարհորդ, ժառանգորդ, փոխանորդ: Ոյ—ածանցով, դպրոց, սղոց, ծաղից,

- վարժոյ, տեղ ցոյց տուող: Ունին—ածանց, մաքրութիւն, մարդկութիւն և. և :
19. Ու, ու, ու, ու, ի, ի, ածանցներն աւելանալով գոյականների վերջերում, նոցա զանազան նշանակութիւն են տալիս. այդ ածանցները փոփոխում են գոյականների վերջաւորութիւնները: Մարդ, մարդու, մարդու, մարդու, գործ, գործի, գործի, գործու, գործու, գործու և. և :
20. Գոյականի այգպիսի առանձնակի փոփոխութիւնը կոչւում է Հոլով (փոփոխութիւն). Հոլով կազմող ածանցները կոչւում են Հոլովացուցիչ ածանցներ, որոնք են—ու, ու, ու, ու, ի, ի, և. և :
21. Գոյականի սկզբնական ձևը, որի վերայ ածանց չի աւելանում, կոչւում է ուղղական Հոլով (առաջին փոփոխութիւն): Տու է քանդուել: Բն է քանդուել, ուն. Տարբ. եկաւ. ուլ եկաւ. Տարբ. Տու, Տարբ. անորոշ ուղղական են :
22. Եթէ ուղղական Հոլովը որոշեալ է, այն ժամանակ ուղղականի վերջում աւելանում է ը—ն տառը և կոչւում է որոշեալ ուղղական, անորոշ ուղղականից զանազանելու համար: Օր. չն եկաւ, ունեւոր ընկաւ, չն, ունեւոր որոշեալ ուղղական են :
23. Անորոշ ուղղականի վերայ եթէ ի, ան, ու ածանցներն աւելացնենք, այն ժամանակ կ'ստանանք գոյականի երկրորդ փոփոխութիւնը—Սեռական Հոլովը, որ ցոյց է տալիս մի որ և է անուան պատկանելութիւնը: Օր. ունեւոր կէտը, Տարբ. պատկեր. Բնչի կէտը, ուն պատկերը—ունեւոր, Տարբ.—սեռական Հոլով են :
24. Սեռականի ածանցները կազմում են և երրորդ—տրական Հոլովը, որ ցոյց է տալիս գործողութեան պատկանելութիւնը: Նա ծէծի արժանի է. վարդը ընծայեցի ուն. Բնչու է արժանի, ուն ընծայեցի—արժանի է, ընծայեցի գործողութիւն ցոյց տուող բառերի մօտ դրուած ունեւոր, նրա—բառերը տրական են և ցոյց են տալիս թէ գործողութիւնը իրենց է պատկանում :
25. Անորոշ տրական Հոլովի վերայ աւելանում է—ը—ն տառը և դառնում է որոշեալ: Օր. նա արժանի է այս ունեւոր. ես խփեցի ծառային. ունեւոր, ծառային չն որոշեալ տրական են :
26. Եթէ անորոշ տրականի վերջում աւելացնենք—յ—տառը, կամ որոշ դէպքերում (գ. Հոլովման մէջ) ուղղականի վերջում—ից—ածանցը, այն ժամանակ կ'ստանանք չորրորդ Հոլովը—բացառականը, որը ցուցնում է թէ գործողութիւնը ունեւոր է սկսւում: Ես Գրիգորից զգուհ եմ. ես գալիս եմ Երևանից. ունեւոր. ճորտեղից. այս, փայտից է շինած, Բնչից: Երևանից, Երեւանից, փայտից, ունեւոր—ից—բաց. Հ. են :
27. Եթէ անորոշ ուղղականի վերայ աւելացնենք—ով—ածանցը, այն ժամանակ կ'ստանանք Հինգերորդ Հոլովը—գործիականը. որ ցուցնում է թէ գործողութիւնը ունեւոր է կատարւում: Սրով խփեցի, Պարսկով լաղթեցի, Բնչով, ունեւոր: Սրով, Պարսկով—գործիական Հոլով են :

28. Անորոշ ուղղականի վերայ եթէ աւելացնենք—**աւ**—**ճ**ը ածանցը, կ'դառնայ վեցերորդ Հոլովը—ներգոյականը, որ գործողութիւնը մի բանում կատարւելն է ցուցնում: Զրո՞ւմ ձկներ կային. **փայտ**՝ որդեր կան, **Պէտրոս**՝ մէջ շատ բան է նկատում. **որտեղ**, **ինչում**, **ո՞ւմ**ում: **Փայտ**՝, **լրտ**՝, **Պէտրոս**՝ ներգոյական Հոլով են: Յատուկ անունների ներգոյականները և անձ ցոյց տուող անուններինը—աւելի ընտիր է **աւ**—**ի** փոխանակ **ճ**ը գործ ածել. այս **ճ**ը չպիտի շփոթել յարաբերութիւն ցոյց տուող **ճ**ը նախադրութեան հետ:
29. Որոշեալ բացառականի, գործիականի և ներգոյականի վերջում աւելանում են—**ւ**—**ս** տառերը: Զրո՞ւք, **լրտ**՝, **լրն**ք, որոշեալ են. **լրտ**՝, **լրւ**, **լրն**—անորոշ:
30. Անորոշ ուղղականի նման է և եօթներորդ Հոլովը—Հայցականը. որոշեալ Հայցականը նման է որոշեալ ուղղականին: Ես **Տարտ** տեսայ, ես **փայտ** տեսայ. **ինչ**: Ես **փայտ** տեսայ. ես **էլ** տեսայ, **ինչ**: **Մարտ**, **փայտ**, անորոշ և **Տարտ**, **փայտ** որոշեալ Հայցական են:
31. Հայցականը նման է տրականին, երբ մարդկանց անունները, անձնաւորութիւն ցոյց տուող բառերն որոշեալ են: Օր. ես տեսայ **Հորտ**, **Տորտ**, **Տարտ**, **Պէտրոս** և: Բոլորն որոշեալ են և Հայցականը—տրականի նման: Իսկ եթէ անորոշաբար գործ ածենք, ուղղականի նման կ'լինեն Հայցականները: Օր. ես **մի Հայտ** տեսայ, որ որդու մահն ողբում էր: **Մի Հայտ**—անորոշ Հայց. է—**ուղղականի** նման:
32. Այն տառերը՝ ածանցներն որոնք եօթ տեսակ Հոլովներ են կազմում, կոչւում են Հոլովացուցիչ տառեր, ածանցներ, իւրաքանչիւր Հոլով կազմող տառը, ածանցը նոյն Հոլովի անունով է կոչւում. սեռականացուցիչ (**ի**, **ա**, **ան**) տրականացուցիչ (**ի**, **ա**, **ան**). բացառականացուցիչ (**ից**, **աւց**). գործիականացուցիչ (**ով**, **ածք**). ներգոյականացուցիչ (**աւ**, **ճ**):
33. Բոլոր գոյականները միւսնոյն Հոլովացուցիչները չունեն. մի խմբի սեռականացուցիչն է—**ի**, երկրորդ խմբինը—**ա**, երրորդինը—**ան**—**եան**: Առաջի խմբի բացառականացուցիչն է (**ի**)ց, միւսինը—(**ա**)ց: Գործիականացուցիչն է—**ով**: Ներգոյականացուցիչը—**աւ**: Այդ Հոլովներն ունեն և իրենց յոգնակիները:
34. Գոյականների ալդ երեք խմբերը, որոնք տարբեր սեռականներ ունեն և փոփոխւում են թւով էլ, կոչւում են Հոլովումներ:
35. Երեք Հոլովումների յոգնակիները միւսնոյն են, բոլորի ուղղականը վերջանում է **ի** կամ **նի**. սեռականը—**ի**, բաց.—**ից**. գործ.—**ով**, ներգ.—**աւ**:

Ա Ն Ո Ր Ո Ղ Հ Ո Ղ ՈՒՄ Ն

Առաջի Հոլովումն,

Երկրորդ Հոլովումն.

Երրորդ Հոլովումն.

Ե Զ Ա Կ Ի

Ուղղական.	Սեղան,	Հոգի,	Ողորմութիւն—տուն
Սեռական.	Սեղանի,	Հոգու,	Ողորմութեան—տան
Տրական.	Սեղանի,	Հոգու,	Ողորմութեան—տան
Բացառական.	Սեղանից,	Հոգուց,	Ողորմութիւնից—տնից
Գործիական.	Սեղանով,	Հոգով,	Ողորմութիւնով—տնով
Ներգոյական.	Սեղանում,	Հոգում,	Ողորմութեան մէջ. տնում (տան մէջ)
Հայցական.	Սեղան,	Հոգի,	Ողորմութիւն—տուն

Յ Ո Ւ Ն Ա Կ Ի

Ու.	Սեղաններ,	Հոգիներ,	Ողորմութիւններ—տներ
Ս.	Սեղանների,	Հոգիների,	Ողորմութիւնների—տների
Տ.	Սեղանների,	Հոգիների,	Ողորմութիւնների—տների
Բ.	Սեղաններից,	Հոգիներից,	Ողորմութիւններից—տներից
Գ.	Սեղաններով,	Հոգիներով,	Ողորմութիւններով—տներով
Ն.	Սեղաններում,	Հոգիներում,	Ողորմութիւններում—տներում
Հ.	Սեղաններ,	Հոգիներ,	Ողորմութիւններ—տներ

Ո Ր Ո Ղ Ե Ղ Հ Ո Ղ ՈՒՄ Ն

Ե Զ Ա Կ Ի

Ու.	Սեղան(ը),	Հոգին,	Ողորմութիւն(ը)—տուն(ը)
Ս.	Սեղանի(ն),	Հոգու(ն)	Ողորմութեան—տան(ը)
Տ.	Սեղանին(ը),	Հոգուն(ը),	Ողորմութեան(ը)—տան(ը)
Բ.	Սեղանից(ը),	Հոգուց(ը),	Ողորմութիւնից(ը)—տնից(ը)
Գ.	Սեղանով(ը),	Հոգով(ը),	Ողորմութիւնով(ը)—տնով(ը)
Հ.	Սեղան(ը),	Հոգին,	Ողորմութիւն(ը)—տուն(ը)
Ն.	Սեղանում(ը),	Հոգում(ը),	Ողորմութեան(ը) մէջը—տան մէջ (տնումը)

Յ Ո Պ Ն Ա Կ Ի

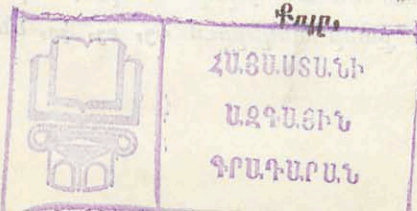
Ու.	Սեղաններ(ը),	Հոգիներ(ը),	Ողորմութիւններ—տներ(ը)
Ս.	Սեղանների,	Հոգիների,	Ողորմութիւնների—տների
Տ.	Սեղաններին,	Հոգիներին,	Ողորմութիւններին—տներին
Բ.	Սեղաններից(ը),	Հոգիներից(ը),	Ողորմութիւններից(ը)—տներից(ը)
Գ.	Սեղաններով(ը),	Հոգիներով(ը),	Ողորմութիւններով(ը)—տներով(ը)
Ն.	Սեղաններում(ը),	Հոգիներում(ը),	Ողորմութիւններում(ը)—տներում(ը)
Հ.	Սեղաններ(ը),	Հոգիներ(ը),	Ողորմութիւններ(ը)—տներ(ը)

36. ա. Հոլովման վերայ հոլովւում են բազմութիւ գոյականներ, փայտ, գործ, ասեղ, խնձոր, ծառ, թռչուն, թանաք, գիրք, տախտակ, գրչակոթ ևւ:
37. բ. Հոլովման պէս հոլովւում են ուղղականում—ի—վերջացած բառերը. եկեղեցի, մատանի, ձի, հայելի, բանալի, Անի, քաղաքացի, Երևանցի, կենդանի, աղանի, տանձենի ևւ: Բայերի սկզբնական ձևերը—ել—ած վերջացած բառերը բ—հոլովման վերայ են հոլովւում, ուտել, կարգալ, գրել, նստել, ծեծել ևւ:
38. գ. Հոլովման վերայ հոլովւում են բոլոր Բիւն—վերջացած բառերը, բացի Յարութիւն յատուկ անունից. գրութիւն, քաջութիւն, մարդկութիւն, գործունէութիւն: Բացի Համբարձում յատուկ անունից բ). Ուս կամ Բան վերջացած բառերը. հարցում(ն), խաւարում(ն), գրաւում(ն), դադարում(ն), օծում(ն), խոստում(ն), ուսում(ն), ևւ: Գ). Այն բառերը, որոնց արմատի—ն տառը գեղջուել է. նուռ(ն), դուռ(ն), մուկ(ն), եղ(ն), գառ(ն), գարուն, թուռ(ն), լեռ(ն). շատերը էլ այսպէս չեն հոլովւում, այլ առաջին հոլովման պէս:
- դ) Ժամանակ ցոյց տուող բառերը. ձմեռ, ամառ, աշուն, օր, կէսօր, գիշեր, ժամ ևւ: Սոքա հոլովւում են նաեւ ա. հոլովման պէս:
39. Ազգակցութիւն ցոյց տուող բառերը հոլովւում են առանձնակի կերպով:

Ա ն ո ղ ո շ հ ո շ ո շ ո շ

Ե Զ Ա Կ Ի

Ու.	Հայր,	Քոյր,	Տիկին,
Ս.	Հօր,	Քրոջ,	Տիկնոջ,
Տ.	Հօր,	Քրոջ,	Տիկնոջ,
Բ.	Հօրից,	Քրոջից,	Տիկնոջից,
Գ.	Հօրով,	Քրոջով,	Տիկնոջով,
Ն.	Հօր (մէջ),	Քրոջ (մէջ),	Տիկնոջ (մէջ),
Հ.	Հայր,	Քոյր,	Տիկին,

238-2000
(36-97)
287-2000

Յ Ո Վ Ն Ա Կ Ի

Ու.	Հայրեր,	Քույրեր,	Տիկիններ,
Ս.	Հայրերի,	Քույրերի,	Տիկինների,
Տ.	Հայրերի,	Քույրերի,	Տիկինների,
Բ.	Հայրերից,	Քույրերից,	Տիկիններից,
Գ.	Հայրերով,	Քույրերով,	Տիկիններով,
Ն.	Հայրերում,	Քույրերում,	Տիկիններում,
Հ.	Հայրեր,	Քույրեր,	Տիկիններ,

Ո Ր Ո Շ Խ Ն Հ Ո Շ Ո Ւ Մ

Ե Ձ Ա Կ Ի

Ու.	Հայր(ը),	Քույր(ը),	Տիկին(ը),
Ս.	Հօր(ը),	Քրոջ(ը),	Տիկնոջ(ը),
Տ.	Հօր(ը),	Քրոջ(ը),	Տիկնոջ(ը),
Բ.	Հօրից(ը),	Քրոջից(ը),	Տիկնոջից(ը),
Գ.	Հօրով(ը),	Քրոջով(ը),	Տիկնոջով(ը),
Ն.	Հօրը մէջ(ը),	Քրոջը մէջ(ը),	Տիկնոջը մէջ(ը),
Հ.	Հօր(ը),	Քրոջ(ը),	Տիկնոջ(ը),

Յ Ո Վ Ն Ա Կ Ի

Ու.	Հայրեր(ը),	Քույրեր(ը),	Տիկիններ(ը),
Ս.	Հայրերի(ն),	Քույրերի(ն),	Տիկինների(ն),
Տ.	Հայրերի(ն),	Քույրերի(ն),	Տիկինների(ն),
Բ.	Հայրերից(ը),	Քույրերից(ը),	Տիկիններից(ը),
Գ.	Հայրերով(ը),	Քույրերով(ը),	Տիկիններով(ը),
Ն.	Հայրերում,	Քույրերում,	Տիկիններում,
Հ.	Հայրերի(ն),	Քույրերի(ն),	Տիկինների(ն),

40. Հօր—նման հօղովում են մայր, եղբայր, հօրեղբայր, ևլ : Քրոջ նման հօղովում են—կին, որի յոգնակին լինում է կանաչք, կանանց, կանանցից, կանանցով : Ընկեր, տէր, հօրաքոյր, մօրաքոյր :
41. Աղջիկ բառը տարբեր հօղովում ունի. աղջիկ, աղջկալ(ն), աղջկանից, աղջկանով, աղջիկներ, աղջիկների ևլ : Մարդու յոգնակին լինում է մարդիկ կամ մարդիկներ և ոչ մարդեր. մարդիկների, մարդիկներից ևլ :
42. Յատուկ անունները հօղովում են ա. հօղովման պէս, միայն գրաբարի նըման յոգնակի սեռականը մի քանի տեղերում աչ, ոչ, էչ, են վերջանում փո-

խանակ երի, կամ ների, Հայերի, Յոյների, Հրէաների—սովորական ձև է. բայց ասում են Հայոց պատմութիւն, Յոսնայ, Հրէից պատմութիւն :

43. Երեք տեսակ հոլովումները փոփոխուում են՝ լինում են երկու ձևով, որոշեալ և անորոշ :
44. Որոշեալ հոլովում կոչւում է այն հոլովումը, որի մէջ հոլովուող բառերը յայտնի են, ծանօթ են մեզ : Օր. հայրը, աստուծոյ, գիրքը :
45. Որոշեալ բառերի վերջում գրւում է—ը—տառը, եթէ բառը բաղաձայնով է վերջանում : Օր. գիրք—ը. և ն—երբ բառը ձայնաւորով է վերջանում : Օր. ձիւ, ծառն երեխան : Դատ բաղաձայններով վերջացած բառի վերջը ն է գրւում ը—ի փոխարէն, երբ յաջորդ բառը ձայնաւորով է սկսւում : Օր. նորա գիրքն է (նորա գիրքը է) :
46. Անորոշ հոլովում տեղի է ունենում այն ժամանակ, երբ բառը անյայտ է, անորոշ է, անծանօթ է, այն ժամանակ ը կամ ն չի աւելանում այդպիսի բառերի վերայ : Օր. հայր եկաւ. աստուծոյ վէր ընկաւ, հայր, աստուծոյ անորոշ է, ո՞ր մարդը, ո՞ր տախտակը, յայտնի չէ :
47. Գոյականների հոլովման ժամանակ զանազան ձայնաւոր տառեր զեղջւում են, դուրս են ձգւում բառից : Օր. սիրտ, սեռ—սրտի, ջուր—ջրի : Իսկ շատ անգամ տառը փոխւում է ուրիշ ձայնաւորի. հաշիւ, հաշուի :
48. Ի—ձայնաւորը եղակիւմ դուրս է ձգւում շատ անգամ. սիրտ, սրտի, հոգի—հոգւոյ, սրտի, միտք, միտքի, միտքիւմ, ճիւղ, ճիւղի, շտեյնով, վիշ, վշից. յոգնակիւմ նույնպէս զեղջւում է, բայց ի—վերջացած միավանկներից—լի, չի, չիւրով : (բայց գիրք—գիրքով և ո՛չ գրքով, հիմք հիմքից) : Ու—երկբարբառը միավանկների մէջ զեղջւում է. ջուր, ջրի, ջրեւում, լուս, լւի—լւերից, սուր, սրի, սրիւ : Ուն վերջացած բառերում զեղջւում են. խոստում—խոստման, խոսում—խոսման, հարցում—հարցման, իսկ խոսումների, հարցումների : Իւ—երկբարբառը եղակիւմ փոխւում է ու—ի, յոգնակիւմ ո՛չ. անիւ—անուի, հուի—հուուի, հուշիւ—հուշիւի, բայց հովիւների, անիւների, հուիների :
49. Գոյականները եթէ վերջանում են ու հնչիւններով, այն ժամանակ ունենում են ու—ից յետոյ յ տառը. բացառութիւն են կազմում յատուկ անունները. Ժառանգ, փեսայ, Կահանայ, Կշիւր, Եւրպոս, Անիւ, Յովնան, Յուսի :

բ) ԱԾԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

1. Գոյական անունները արտաբերելիս իմանում ենք ինչ առարկայ ենք ուզում հասկացնել : Օր. չի, ծառիչ ասելով գիտենք չի, ծառիչը ինչ են. բայց արդեօք ինչպիսի են, լաւ, վատ, մեծ, փոքր. հոտաւետ, գեղեցիկ, եւ. այդ չենք իմանում : Իսկ եթէ ասեմ հոտաւետ ծառիչ, գեղեցիկ չ., այն ժամանակ կիմանանք ինչպիսի ծառիչ է, ինչպիսի չի է :
2. Այն բառերը, որոնք ցոյց են տալիս գոյականների ինչպիսի լինելը, որպիսութիւնը, յատկութիւնը, կոչւում են Ածական անուն—որպիսութեան անուն : Մտաւոր մարդ, սիրուն տղայ, գեղեցիկ շոր, նոր ջուր, հաւաք, սիրուն, գեղեցիկ նոր ցոյց են տալիս գոյականների որպիսութիւնը, ածականներ են :
3. Ածականները գոյականների պէս կազմութեան կողմից լինում են պարզ, բարդ եւ ածանցական : Մեծ, հեծահարմիւ, հեծաւոր, ծանր, ծանրաշարժ, ծանրագոյն, Սեւ, սևաշէտ, սևագոյն, առիւծասիրտ, արասիրտ, արագաշարժ, արագընթաց :
4. Ածանցները լինում են յետադաս եւ նախադաս—բացասականներ. անխոհեմ, դժբախտ, ակաս, ապուշ, գիտուն, ամաչիկ, բանալի, զօրաւոր, պտղաւետ, մարդկային, մարդկէշէն—պտղէշէն, արեւելեան, Թաղէոսեան :
5. Կան այնպիսի ածականներ, որոնք այնպիսի յատկութիւն են ցոյց տալիս, որ հէնց իրենց է պատկանում—իրենց բնութիւնից է առնուած, կարող է այդ յատկութիւնը զօրեղանալ եւ թուլանալ : Օր. յիմար մարդ, աւելի յիմար, ամենայիմար մարդ. հաւաք տուն, աւելի մաքուր եւ ամենահաւաք տուն : Կան այնպիսի ածականներ, որոնք այնպիսի (յատկութիւնը) ուրիշ առարկայի հետ ունեցած յարաբերութիւն են ցոյց տալիս. ինչ նիւթից շինուած լինելը, փշը, ժամանակը, որոնք զօրեղանալ եւ թուլանալ չեն կարող : Օր. արեւ ասպակի, ամենարեւ ասպակի ասել չի կարելի եւ ցոյց է տալիս ասպակու ինչից շինած լինելը. փշայի մարդ, այսօրուան խնջուքը եւ :
6. Որպիսութիւն ցոյց տուող առաջին տեսակ ածականները կոչւում են Որակական, փոքր, աւելի փոքր, ամենափոքր : Փոքր—որակական ածական է :
7. Յարաբերական—որպիսութիւն ցոյց տուող ածականները կոչւում են Յարաբերական : Ազգանուն ցոյց տուող եան—եանց մասնիկաւոր բառերը յարաբերական ածական են, Գ—Աւերիւեան, Գ—Միսսեան, Յաւիլբեանց—Գ : Գոյականից կազմուած—ային, եղին, ախի, ածականները յարաբերական են հարդիւն, հագեղէն, գաւառաւոր, հապսոսի, երջալի—երջալեղէն, կամ երջալեայ, պղնձի, պղնձէն—պղնձայ եւ :
8. Որակական ածականները կարող են զօրեղանալ եւ թուլանալ երեք աստիճաններով : Օր. մեծ, աւելի մեծ, ամենամեծ, վատ, աւելի վատ, ամենավատ :
9. Այն որակական ածականները, որոնք թէեւ համեմատում են ուրիշ նման յատկութիւնների հետ եւ ածականի սկզբնական ձևն են, աճելութիւն չեն

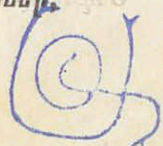
- ցոյց տալիս կոչուում են Դրական աստիճանով ածականներ : Օր. վաղ, հաշու, յիմար, խելօք ևլ—Դրական աստիճան են :
10. Այն որական ածականները, որոնք համեմատուում են ուրիշ նման ածականների հետ և նոցանից աւելի կամ պակաս լինելն են ցոյց տալիս, կոչուում են Բաղդատական աստիճանով ածականներ : Աւելի յիմար, (յիմարագոյն) աւելի վաղ, աւելի խելօք, բաղդատական աստիճան են. բաղդատականացուցիչ է աւելի բառը և գոյն—ածանցը :
11. Այն որական ածականները, որոնք համեմատուում են ուրիշ նման ածականների հետ և ցոյց են տալիս իրենց գերազանցութիւնը կամ ստորութիւնը նոցանից, կոչուում են Գերազերական աստիճանով ածականներ : Գերազերականացուցիչն է աճեմ, շառ ևլ : Օր. աճեմագեղեցիկ, աճեմաճեմ, աճեմաքոյր, աճեմաբազեշ, գերազերական աստիճան են : Գերազերականը կարող է լինել բացարձակ, երբ համեմատելի յաւակութիւնը համեմատուողից շատ բարձր կամ ցած է : Օր. աճեմից արեւ, աճեմից մեծ, աճեմից հարուստ ևլ :
12. Ածականները դրուում են գոյականներից առաջ և չեն հոլովուում, եթէ գոյականաբար են գործ ածուում, հոլովուում են գոյականների նման :
13. Որոշեալ հոլովման ժամանակ յօդը (ը, ն) դրուում է գոյականի վերայ, իսկ մի անորոշ յօդը ածականից առաջ : Սի լաւ հարս. լաւ հարսեր. մի՛ անպիտան գոյն անպիտան գոյն :

Ածականների հոլովումն.

	(Անորոշ հոլովում)	Ելակի	(առանձին)
Ուղղական	գեղեցիկ պարտեզ,		հարուստ,
Սեռական	գեղեցիկ պարտեզի,		հարստի,
Տրական	գեղեցիկ պարտեզի,		հարստի,
Բացառական	գեղեցիկ պարտեզից,		հարստից,
Գործիական	գեղեցիկ պարտեզով,		հարստով,
Ներգոյական	գեղեցիկ պարտեզում,		հարստում (մէջ),
Հայցական	գեղեցիկ պարտեզ,		հարուստ,

Յ ո գ ն ա է ի

Ուղղական	գեղեցիկ պարտեզներ,	հարուստներ,
Սեռական	„ պարտեզների,	հարուստների,
Տրական	„ պարտեզների,	հարուստների,
Բացառական	„ պարտեզներից,	հարուստներից,
Գործիական	„ պարտեզներով,	հարուստներով,
Ներգոյական	„ պարտեզներում,	հարուստներում,
Հայցական	„ պարտեզներ,	հարուստներ,

	է դ ա չ ի թ	(Որոշեալ Հոլովում)	յ ո գ ն ա չ ի թ
Ու.	գեղեցիկ պարտէզը,		գեղեցիկ պարտէզները,
Ս.	,, պարտէզի(ն)		,, պարտէզների(ն),
Տ.	,, պարտէզին		,, պարտէզներին,
Բ.	,, պարտէզիցը,		,, պարտէզներիցը,
Պ.	,, պարտէզովը,		,, պարտէզներովը,
Ն.	,, պարտէզումը,		,, պարտէզներումը,
Հ.	,, պարտէզը,		,, պարտէզները,

գ) ԹՈՒՒԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

1. Եթէ գոյական անունները առանձնակի արտաբերենք, չենք իմանալ քանի առարկայի վերայ է խօսուած : Օր. ձի, տներ, եզ, գրքեր. իմացանք որ շատ ու քչերի համար է խօսուում, բայց քանի հատ է չգիտենք, երկու է, երեք է, չորս է. պիտի ասենք մէկ ձի, երեք տուն. չորս գիրք որ հասկանանք քանիսն է :
 2. Այն բառերը, որոնք առարկաների թիւը՝ քանակը ցոյց են տալիս, կոչւում են թուական անուններ : Օր. մէկ, երկու, երեք, չորս, հինգ, վեց, եօթ, ութ, ինը, տասը, տասնը մէկ, քսան, երեսուն, քառասուն, յիսուն, վաթսուն, եօթանասուն. ութսուն, ինըսուն, հարիւր, հարիւր մէկ, երկու հարիւր, հազար, միլիոն ևլ :
 3. Եթէ ուղղւած ենք իմանալ քանի առարկայ կայ, պիտի համարենք մէկ, երկու—երեք... ևլ : Իսկ եթէ կամենում ենք իմանալ ո՞ր առարկան ո՞ր տեղում ո՞ր կարգումն է, ո՞րն է առաջ, որն յետոյ, պիտի այսպէս համարենք—առաջին, երկրորդ, երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ, տասերորդ, քսաներորդ, երեսներորդ, հարիւրերորդ, հազարերորդ ևլ :
 4. Քանի հատ լինել ցոյց տուող թուականները կոչւում են Քանակական. դաս ցոյց տուող թուականները կոչւում են Պատական, դասականացուցիչ ածանցն է ըրբ. եր—ըրբ. չոր—չորբ. (բացառութիւն է մէկը, որի դասականը է առաջին և ո՛չ մէկերորդ :
 5. Նոյ ածանցը թուականի վերայ աւելանալով, չափ ցոյց տուող թուական է դարձնում, մէկանոյ, երկուանոյ չորսանոյ ևլ :
 6. Թուականները դրւում են գոյականից առաջ և չեն հօլովւում, իսկ եթէ գոյականի տեղ են դրւում, առանձին են հօլովւում գոյականների նման :
- Հ. և Ու. մէկ, մի(ն), երկու(ս), երեք, չորս, տաս(ը), վեցերորդ,
Տ. և Սեռ. մէկի, մինի, երկուսի երեքի, չորսի, տաս(ն)ի, վեցերորդի,
Բաց. մէկից, մինից, երկուսից, երեքից, չորսից, տաս(ն)ից վեցերորդից,
Գործ. մէկով, մինով, երկուսով, երեքով, չորսով, տաս(ն)ով վեցերորդով,
Ներգ. մէկում, մինում, երկուսում, երեքում, չորսում, տասնում վեցերորդում
Յոգնակի (մէկեր, երկուսներ, երեքներ, չորսեր, տասներ, վեցերորդներ)

7. Սոցա յոգհաղին ցոյց է տալիս զանազան առարկաների խմբեր, որոնցից իւրաքանչիւրը չորսերից հինգերից էլ. պիտի բաղկացած լինի :
8. Գոյականի հետ—երեք հոգի, երեք հոգու, երեք հոգով էլ. հազար զինուոր, հազար զինուորի, հազար զինուորից : Երկրորդ կարգ, երկրորդ կարգի երկրորդ կարգերում. հարիւր հազարերորդ տող, հարիւր հազարերորդ տեղում :

դ) Դ Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Ն

1. Եթէ ունենանք մի քանի պարզ նախադասութիւններ, որոնց ենթական միւսնոյն անունը լինի, այն ժամանակ կրկնուող անունը ամէն անգամ չենք ասում, այլ դնում ենք նորա տեղը մի ուրիշ բառ : Օր. Պէտրոսը գնաց տուն, Պէտրոսը կերաւ հաց, Պէտրոսը քնեց. այդպէս չենք ասում, այլ այսպէս. Պէտրոսը գնաց տուն, նա հաց կերաւ, նա քնեց : Պէտրոսի տեղ դրւում է նա բառը :
2. Այն բառերը, որոնք դրւում են անունների տեղ, կոչւում են դերանուններ : Օր. նա գնաց. դու խմցիր. մենք կերանք էլ. նա, դու, մենք—դերանուններ են :
3. Այն դերանունը, որ դրւում է անձի տեղ. մարդու տեղ, կոչւում է անձնական դերանուն : Օր. ես, դու, նա, մենք, դուք, նոյս, ինչն :
4. Այն դերանունը, որ մի որեւէ առարկայ է ցոյց տալիս, կոչւում է Յուցական : Օր. ա՛յս (մարդ) ա՛յդ, ա՛յն, սա՛, դա՛, նա՛ :
5. Այն դերանունը, որ պատկանելիութիւն, ստացուածք է ցոյց տալիս, կոչւում է Ստացական : Անձնական դերանունների սեռական հոլովը ստացական է, որովհետեւ առարկայի պատկանելիութիւն ցոյց տուողը միայն սեռական հոլովն է : Ի՛մ, չո՛ւ, մե՛ր, չե՛ր, ի՛ւր, նոյ՛ս ստացական են, ի՛ճ (գիրքը), մե՛ր (տունը) էլ :
6. Այն դերանունը, որ մի անուան յարաբերութիւն է ցոյց տալիս, կոչւում է յարաբերական : Պետրոսը, որը եկաւ : Որ—յարաբերական դերանուն է :
7. Այն դերանունը, որը անորոշ անունի տեղ է դրուած, կոչւում է Անորոշ : Օր. ա՛մէն, մի՛ս, ուրիշ, ո՛հանք, ոչ ինչ, ոչ մի, ոչ ոք :
8. Այն դերանունը, որ հարցում է ցոյց տալիս, հարցնում է, կոչւում է հարցական : Օր. ո՞վ եկաւ, ո՞նք ես ասում, ո՞րպէս էլ. ո՞վ, ո՞նք, ո՞րպէս—հարցական դերանուններ են :
9. Այն դերանունը, որ յատկութիւն է ցոյց տալիս, կոչւում է Որակական : Օր. այսպիսի, այնպիսի, որպիսի, նոյնպիսին : Այն դերանունը, որ քանակութիւն, չափ է ցոյց տալիս, կոչւում է քանակական : Օր. այսքան, նոյնքան, որքան, այդչափ, այնչափ էլ :
10. Այն դերանունները, որոնք գոյականի հետ են դրւում, գոյականից առաջ են լինում, չեն հոլովւում. իսկ առանձին գործածուող դերանունները հոլովւում են :
11. Անձնական դերանունները իբրեւ որոշեալ անձինքների տեղ դրուող բառեր որոշեալ հոլովում ունեն, հալցականը տրականին նման :

Անձնական դերանուններ.

ե զ ա կ ի

Ուղ.	ես,	դու,	նա,	ինքը
Սեռ.	իմ,	քո,	նրա (նորա),	իւր (իրա),
Տրակ.	ինձ,	քեզ,	նրան (նորան)	իրան (իրեն),
Բաց.	ինձնից,	քեզնից,	նրանից,	իրանից,
Գործ.	ինձնով,	քեզնով,	նրանով,	իրանով,
Ներդ.	ինձնում	քեզնում,	նրանում,	իրանում,
Հայց.	ինձ,	քեզ,	նրան,	իրան,

յ ո գ ն ա կ ի

Ուղ.	մենք,	դուք,	նրանք (նորք),	իրանք (ենք),
Սեռ.	մեր,	ձեր,	նրանց,	իրանց,
Տրակ.	մեզ,	ձեզ,	նրանց,	իրանց,
Բաց.	մեզնից,	ձեզնից,	նրանից,	իրանից,
Գործ.	մեզնով (մեզա.)	ձեզնով (զա.)	նրանցով,	իրանցով,
Ներդ.	մեզնում (զա.)	ձեզնում (զա.)	նրանում,	իրանցում,
Հայց.	մեզ,	ձեզ,	նրանց,	իրանց,

Ցուցական դերանուններ.

եզակի

յոգնակի

Ուղ.	սա,	դա,	սրանք (սոր.)	գրանք (գոր.)
Սեռ.	սրա, (սորա)	գրա, (գորա)	սրանց,	գրանց,
Տրակ.	սրան, (սորան)	գրան, (գորան)	սրանց,	գրանց,
Բաց.	սրանից,	գրանից,	սրանցից,	գրանցից,
Գործ.	սրանով,	գրանով,	սրանցով,	գրանցով,
Ներդ.	սրանում,	գրանում,	սրանցում,	գրանցում,
Հայց.	սրան,	գրան,	սրանց,	գրանց,

12. Ցուցական, այս, այդ, այն, սույն ևլ. գոյականի հետ վարուեցնելուն պատճառով չեն հորովւում. այս գիրքը. այդ մարդը. այն տետրակը, առանձին գործածուելուս էլի չեն հորովւում, այս արա, այն վերա՞ւ ևլ :
13. Ստացական դերանունները եթէ գոյականի հետ են դրւում, միշտ անփոփոխ են մնում, չեն հորովւում : Ի՞ գիրքը. ո՞ տները. նորա՞ ձիերը. Տէր այգիներից. չէր տներում. իրանց սենեակներով. չէր ապարանքներով. ո՞ դասարանում ևլ :
14. Իսկ եթէ Ստացական դերանունները առանձին են գործ ածւում, այն ժամանակ հորովւում են որոշեալ յօդով :

Առանց գոյականի
եզակի

Ուղ.	իմը,	քոնը,	ձերը
Սեռ.	իմի(ն)	քոնի(ն)	ձերի(ն)
Տրակ.	իմին,	քոնին,	ձերին,
Բաց.	իմիցը,	քոնիցը,	ձերիցը,
Գործ.	իմովը,	քոնովը,	ձերովը,
Ներգ.	իմում,	քոնում,	ձերում,
Հայց.	իմին,	քոնին,	ձերին,

յոգնակի

Ու.	իմերը (իմոնքը)	քոները (քոնոնքը)	ձերերը (ձերոնքը)
Ս.	իմերի (իմոնցը)	քոների (քոնոնցը)	ձերերի (ձերոնցը)
Տ.	իմերին (իմոնցին)	քոներին (քոնոնցին)	ձերերին (ձերոնցին)
Բ.	իմերից (իմոնցից)	քոներից (քոնոնցից)	ձերերից (ձերոնցից)
Գ.	իմերով (իմոնցով)	քոներով (քոնոնցով)	ձերերով (ձերոնցով)
Ն.	իմերում (իմոնցում)	քոներում (քոնոնցում)	ձերերում (ձերոնցում)
Հ.	իմերին (իմոնցին)	քոներին (քոնոնցին)	ձերերին (ձերոնցին)

Գոյականի

	եզակի	յոգնակի		եզակի	յոգնակի
Ու.	իւրը (իրանը)	իրանցը,	մեր	տունը,	մեր տները,
Ս.	իրանի(ն)	իրանցի,	մեր	տան,	մեր տների,
Տ.	իրանին,	իրանցին,	մեր	տանը,	մեր տներին,
Բ.	իրանիցը,	իրանցիցը,	մեր	տնիցը,	մեր տներիցը,
Գ.	իրանովը,	իրանցովը,	մեր	տնովը,	մեր տներովը,
Ն.	իրանումը,	իրանցումը,	մեր	տնումը,	մեր տներումը,
Հ.	իրանին,	իրանցը,	մեր	տունը,	մեր տները,

15. Ստացական դերանունները առանձին երկու ձևով են հորովում, մեկը նշանակում է իմ ունեցածը : Օր. իմը, քոնը, ձերը, մերը, իւրը, ևւ. միւսը նշանակում է իմ ունեցածի(անձի) ունեցածը, որը կազմում է առաջինների սեռականից : Օր. իմինը, քոնինը, մերինը :
16. Որք եթէ գոյականի հետ է չի հորովում. եթէ առանձին է, հորովում է : Օր. որ տունը, որ տնից, որ կողմով, որ կողմերով ևւ :
- Եզակի որ, որի, որին, որից, որով, որի մէջ. հայցական եթէ անձի տեղ է որին, եթէ անորոշ է, որ, յոգնակի, որոնք, որոնց, որոնցից, որոնցով, որոնցում : Գոյականների երեք հորովման պէս չհորովող դերանունների բացառականը գործ. և ներգոյականը—կազմում են տրականից շատ անգամ հորովացուցիչ

ածականները առաջ և տառն ընդունելով, ով, ում — ումնից, ումնով. ձեզ — ձեզնից, ձեզնով. դու, քեզ, քեզնով, քեզնում, քեզնից ևլ :

17. Անորոշ դերանունները եթէ գոյականի հետ են վարւում, չեն հոլովւում :
Օր. ամէն մարդ, ամէն մարդով, ամէն մարդում : Եթէ առանձին են գործածւում, հոլովւում են :

Անորոշ դերանուններ
ե զ ա կ ի

Ու.	ոչոք,	„	„	միւսը,	ուրիշը,
Ս.	ոչոքի,	իրարու,	մէկմէկու,	միւսի,	ուրիշի,
Տ.	ոչոքին,	իրարու,	մէկմէկու,	միւսին,	ուրիշին,
Բ.	ոչոքից,	իրարուց,	մէկմէկուց,	միւսիցը,	ուրիշիցը,
Գ.	ոչոքով,	իրարով,	մէկմէկով,	միւսովը,	ուրիշովը,
Ն.	ոչոքում,	իրարում,	մէկմէկում,	միւսումը,	ուրիշումը,
Հ.	ոչոք,	իրար,	մէկզմէկ	միւսը,	ուրիշը,

յ ո գ ն ա կ ի

Ու.	չունի,	չունի,	չունի,	միւսները,	ուրիշները,
Ս.	„	„	միմեանց,	միւսներին,	ուրիշներին,

ևլ :

ե զ ա կ ի

Ու.	իւրաքանչիւր,	ամէն (ամեն)	ոչինչ,
Ս.	իւրաքանչիւրի,	ամէնի,	ոչնչի,
Տ.	իւրաքանչիւրի(ն)	ամէնի(ն)	ոչնչին,
Բ.	իւրաքանչիւրից,	ամէնից,	ոչնչից,
Գ.	իւրաքանչիւրով,	ամէնով,	ոչնչով,
Ն.	իւրաքանչիւրում,	ամէնում,	ոչնչում,
Հ.	իւրաքանչիւր,	ամէն,	ոչինչ,

յ ո գ ն ա կ ի

Ու.	չունի,	ամէնքը,	չունի,
Ս.	„	ամէնքի,	„

ևլ :

18. Անեզական է—ոմանք, ոմանց, ոմանցից, ոմանցով, ոմանց մէջ (ոմանցում) :
19. Ուրիշը, միւսը, ամէնքը, իբրև ստացական գործ են ածւում, ուրիշինի, միւսինի, ամէնքինի, ևլ. ուրիշներինից, միւսներինով, ամէնքինով ևլ :
20. Հարցական դերանուններից որը առանձին գործ է ածւում, հոլովւում է. գոյականի հետ չի հոլովւում : Օր. թնչ մարդ, թնչ մարդու, թնչ մարդիկներ ևլ :

Հարցական դերանուններ.

եղակի.

լոգնակի.

Ու.	ո՞վ,	ի՞նչ,	ո՞վքեր,	ի՞նչեր,
Ս.	ո՞ւմ,	ի՞նչի,	(որոնց)	ի՞նչերի,
Տ.	ո՞ւմ,	ի՞նչին,	(,,)	ի՞նչերին,
Բ.	ո՞ւմնից,	ի՞նչից,	(որոնցից)	ի՞նչերից,
Պ.	ո՞ւմնով,	ի՞նչով,		ի՞նչերով,
Ն.	ո՞ւմնում,	ի՞նչում,		ի՞նչերում,
Հ.	ո՞ւմ,	ի՞նչ,		ի՞նչեր,

21. Որակական և քանակական դերանունները գոյականի հետ չեն հորովւում, իսկ առանձին հորովւում են :

Որակականներ

եղակի

Ուղ.	այսպիսի,	նույնպիսի,	այնպիսի,
Սեռ.	չունի,	չունի,	չունի,
Տրակ.	,,	,,	,,
Բաց.	,,	,,	,,
Գործ.	,,	,,	,,
Ներգ.	,,	,,	,,
Հայց.	,,	,,	,,

լոգնակի

Ուղ.	այսպիսիներ,	նույնպիսիներ,	այնպիսիներ,
Ս. Տ.	այսպիսիների,	նույնպիսիների,	այնպիսիների,
	ևլ:	ևլ:	ևլ:

Քանակականներ

եղակի

լոգնակի

Ուղ.	այսքան,	նույնքան,	այսքաններ,	(այսքանիներ)	նույնքաններ,
Ս.	այսքանի,	նույնքանի,	այսքանների,	(այսքանիների)	նույնքանների,
Տ.	այսքանի,	նույնքանի,	ևլ.	ևլ,	ևլ.
Բ.	այսքանից,	նույնքանից,	,,	,,	,,
Պ.	այսքանով,	նույնքանով,	,,	,,	,,
Ն.	այսքանում,	նույնքանում,	,,	,,	,,
Հ.	այսքան,	նույնքան,	,,	,,	,,

22. Մի քանի, մի քանիներ ևլ. հորովւում է՝ և այսպէս մի քանիսը, մի քանիսի, ից, ով ևլ. մի քանիսներ, մի քանիսների, ից—ով ևլ :

23. Ստացական դերանունների տեղ ս. դ. ն. տառերը դրւում են գոյականների

վերջում, ցոյց են տալիս իրը ունենալ : Փոխանակ ասելու իմ գիրքը, ասում ենք գիրքս. տետրակդ (քո տետրակը) գրքերս (իմ գրքերը). գրքերներս (մեր գրքերը). գրքերդ (քո գրքերդ). գրքերներդ (նիդ)—ձեր գրքերը. գրքերնին (նրանց գրքերը). կրկնակի յոգնակիով : Ն—ը տառերը նոյն պաշտօնով եթէ վարւում են, դժուարութեամբ են հասկացւում թէ նորա—ի տեղ են : Օր. ձին—իմ ձին, ձիդ—քո ձին, ձին—աւելի նշանակում է այն ձին իբրեւ որոշեալ քան թէ նորա ձին. իսկ նախադասութեան մէջ հասկացւում է : Օր. խեղճ, ձին սատկեց—այսինքն նրա ձին և ոչ այն :

24. Երբ գերանունները գոյականից առաջ են դրւում՝ նոցա հետ գործ են ածւում, այն ժամանակ շատ անգամ. Ը—որոշեալ տառը դրւում է գոյականի վերջում : Օր. իմ գիրքը, քո տունը, մեր տները, և ոչ քո տուն, քո գիրք, մեր տներ ևլ :

Ե) Բ Ա Յ

1. Նախադասութեան մէջ մէկ առարկայ՝ մէկ գործող պիտի լինի որի վերայ խօսուի, բացի դրանից մի բան էլ պիտի՝ որ գործողի արածը, գործածը ցոյց տայ : Օր. Ես գրում եմ. Ես գրում եմ. ով է գրում. ով է քնում—Ես. Ես գործողն է, Ես վերայ է խօսուում : Ես—ի համար քն է ասում. ասում է որ գրում է, գրում է, Ես—ի գործածը արածը—գնելը գրելը է : Ես—ը կլինի գործողը, գրում եմ, գրում եմ գործողութիւն ցոյց տուող բառերը :
2. Այն մասունք բանիները, որոնք գործողութիւն են ցոյց տալիս, կոչւում են Բայեր : Եունը կերպ, կատուն չանկեայ, մուկը փախա : Կերպ—ը շան գործողութիւնն է, չանկեայ կատուի, իսկ փախա—մկան գործողութիւնը. կերպ, չանկեայ, փախա—բայ են :
3. Բայերի գործողութիւնը կարող է կատարուել երկու առարկաների մէջ, այսինքն գործողութիւնը կտայ գործող առարկան միւս առարկային, կամ գործողը կ'ստանայ միւս առարկայից : Օր. Լեւոնը գրում է դասը : Գործողութիւնն է գրելը, գրողը Լեւոնն է, գրուողը դասը. գրելու համար պէտք է մէկը՝ որ գրի, և միւսը որ գրուի, այսինքն երկու առարկայ գրող և գրուող : Տաշելու համար հարկաւոր է ասող և ասուող. ծեծելու համար հարկաւոր է երկու առարկայ ծեծող և ծեծուող : (ով կասի մի բառ, որի գործողութիւն կատարողը լինի երկու հոգի, երկու առարկայ . . .) :
4. Բայերի գործողութիւնը կարող է կատարուել միայն մի առարկայի մէջ և ուրիշ առարկայի վերայ չի անցնիլ : Օր Լեւոնը գրում է. գործողը—Լեւոնն է. գործողութիւնը գնելը. քնելու համար բացի Լեւոնից էլ ուրիշ մի առարկայ հարկաւոր չէ. Լեւոնը բաւական է. գործողութիւնը Լեւոնից ոչ մէկի վերայ չ'անցկացաւ : Բայց եթէ ասեմ Լեւոնը ուրում է հաց. մենակ որ Լեւոնը լինի՝

- Հաց չ'լինի, կարող է ուտել, ի հարկէ ո՛չ. բացի Լևոնից Հաց էլ է հարկաւոր ուտելու համար. այստեղ գործողութիւնը երկու առարկայի մէջ է կատարուում—Լևոնի և Հացի : Մենք արդէն գիտենք, որ գործողը—ենթական է, գործողութիւն ցոյց տուող բառը ստորոգեալ, երկրորդ առարկան լրացուցիչը : Լևոնը ուտում է Հաց. Լևոնը ենթակայ է, ուտում է—ստորոգեալ, Հաց—լրացուցիչ :
5. Երբ գործողութիւնը երկու առարկայի մէջ է կատարուում, կարող է պատահել որ ենթական (գործողը) գործողութիւնը անց կացնի երկրորդ առարկայի վերայ՝ լրացուցչի վերայ : Օր. Պետրոսը խփէջ ծառային. Պետրոսը ենթակայ է, ծառան լրացուցիչ. խփեց—ն էլ գործողութիւն ցոյց տուող բառ. ո՞վ ձեռքը բարձրացրեց և տարաւ ծառային խփեց.—Պետրոսը—ենթական. գործողութիւնը ենթակայից անցաւ երկրորդ առարկայի վերայ : (Ո՞վ կ'սսի մի այգայիսի օրինակ) :
6. Երբ գործողութիւնը երկու առարկայի մէջ է կատարուում, կարող է դուրս հակառակը պատահել, որ երկրորդ առարկան գործողութիւնը անցկացնի ենթակայի վերայ : Օր. էշը ծեծուեց տիրոջից. ո՞րն է ենթական—էշը, ո՞րն է երկրորդ առարկան—տէրը, ծեծուեց—ն էլ գործողութիւնն է. ո՞վ է ծեծուում—էշը, ենթական. ենթակային էշին ո՞վ է ծեծում, տէրը—երկրորդ առարկան. տիրոջից գործողութիւնը—ծեծը անցաւ էշի վերայ—ենթակայի վերայ : (Ո՞վ կ'սսի մի այսպիսի օրինակ... ևլ) :
7. Այն բայերը, որոնց ցոյց տուած գործողութիւնը գլխաւորից՝ այսինքն ենթակայից անցնում է երկրորդականի այսինքն լրացուցչի վերայ, կոչւում են ներգործական : Օր. ուրախ եմ, գրեւ տաշել ևլ. ներգործական բայեր են :
8. Այն բայերը, որոնց ցոյց տուած գործողութիւնը անցնում է երկրորդական առարկայից գլխաւորի, ենթակայի վերայ, կոչւում են Կրաւորական : Օր. ուրախ եմ, իմաւ եմ, գրեւ եմ, ուրախ եմ ևլ :
9. Այն բայերը, որոնց ցոյց տուած գործողութիւնը ուրիշի վերայ չէ անցնում, հէնց առարկայի մէջ է մնում, կոչւում են չէզոքական : Օր. նստել, գնալ, գնալ, յոգնել, լսել, շրջել ևլ :
10. Բայերի այդ երեք տեսակը կոչւում է երեք սեռ, և հարցնում է ի՞նչ սեռի բայ է, ներգործական սեռի, կր. սեռի թէ... ևլ : Մնալ, խոստանալ, կարգացուել, խոստացուել, ասուել ևլ :

Բայերի եղանակները

11. Բայերի ցոյց տուած գործողութիւնները զանազան ձևերով կարող են կատարուել. որոշակի, կասկածաւոր, թէականապէս, հրամայական ձևով. այդպիսի ձևերը կոչւում են եղանակներ : Օր. գնա՛ (հրամայական ձև). պիտի

գնայի արան, և ընդ անշրջա չգար, (սլացմանական ձև է), ըն որ գնա՛մ արան, չգա՛մ (կասկածաւոր)—եւ գնա՛մ եմ արան (որոշակի) :

12. Բայերի այն եղանակը, որը գործողութեան սկզբնական ձևն է, բայց գործութեան ոչ թիւը, ոչ ժամանակը և ոչ ով կիրողն է ցոյց տալիս, կոչւում է Անորոշ : Օր. ուրեք իմեք գնայ, երբ, ով ևլ. անայտ է :
13. Բայերի այն եղանակը, որը ցոյց է տալիս թէ գործողութիւնը կատարւում է որոշ կերպով, որոշ սահմանով, առանց կասկածանքի, կոչւում է Սահմանական : Օր. եւ գնա՛մ եմ, գրեցի, պիտի գրեմ ևլ :
14. Բայերի այն եղանակը, որը ցոյց է տալիս թէ գործողութիւնը կատարւում է սլացմանով, կոչւում է Պլացմանական : Օր. ես պիտի գնայի, եթէ անձրեւ չըգար. պիտի գնայած լինէի—եթէ . . . :
15. Բայերի այն եղանակը, որը ցոյց է տալիս թէ գործողութիւնը կասկածանքով, թէականապէս է կատարւում, կոչւում է Ստորագասական : Օր. ըն որ գնա՛մ—ինձ ծեծիր. ըն որ գնայի. որ գնայած չիմեմ ևլ :
16. Բայերի այն եղանակը, որը ցոյց է տալիս թէ բայերի գործողութիւնը կատարւում է հրամանի ձևով, կոչւում է Հրամայական : Օր. գնա՛ տուն, ե՛լ մեզ մօտ, ճի՛ գնար ևլ :

Բայերի ժամանակը, դէմքը և թիւը :

17. Ինչպէս ամէն գործողութիւն, նոյնպէս և բայերի գործողութիւնը կարող է կատարուել երեք ժամանակամիջոցում, կամ կատարուելիս, կամ կատարուած պրծած, կամ դեռ չկատարուած կարող է լինել : Օր. ես գրում եմ (այժմ), ես գրեցի (անցեալ), ես պիտի գրեմ (յետոյ), (Ո՞վ կասի մի օրինակ . . . :
18. Այն ժամանակը, որը ցոյց է տալիս թէ բայերի գործողութիւնը այժմ է կատարւում, կոչւում է ներկայ : Այն ժամանակը որը ցոյց է տալիս թէ բայերի գործողութիւնը կատարուել պրծել է, կոչւում է անցեալ : Այն ժամանակը, որ ցոյց է տալիս թէ բայերի գործողութիւնը պիտի դեռ նոր կատարուի, կոչւում է ապառնի : Խփում եմ (ներկայ). խփեցի—անցեալ, պիտի խփեմ—ապառնի :
19. Բայերի գործողութիւնը կատարւում է մէկը, այդ մէկը, իրան համար ասում է եւ, ում հետ խօսում է, նրան ասում է հո՛ւ, ում վերայ խօսում է, նրան ասում է նա՛, նորա : Օր. եւ խօսում եմ հեղ հետ նորա մասին : Եւ կլինի առաջի անձը—դէմքը. հո՛ւ (հեղ) կլինի երկրորդ անձը—դէմքը, նա նորա կլինի երրորդ անձը՝ դէմքը :
20. Առաջին անձը՝ խօսողը—եւ կոչւում է առաջին դէմք. Չէ՞ յոգնակի առաջին դէմք : Երկրորդ անձը՝ հո՛ւ կոչւում է երկրորդ դէմք. հո՛ւ յոգնակի երկրորդ դէմք : Երրորդ անձը՝ նա կոչւում է երրորդ դէմք. նա յոգնակի երրորդ դէմք :

21. Եթէ գործողութիւն կատարողը անշայտ է, այն ժամանակ ասում են բայը գործողից զրկուած է, դէմք չունի, դիմագուրկ է : Օր. որսորդ է, մըստ է, անչիւստ է, յրդու է ևլ : Դէմք չունին, դիմագուրկ են :
22. Եթէ բայի գործողութիւն կատարողն է մէկը, այն ժամանակ ասում ենք գործողութիւնը եզակի է, իսկ եթէ գործողութիւն կատարողները շատ են, ասում ենք յոգնակի թուով գործողութիւն : Ես, դու, նա—ի գործողութիւնը եզակի է, մենք, դուք, նոյս—ի գործողութիւնը յոգնակի է, կատուն ճիւղաւ, մկները ճիւղաւ, նոքա ելան. նա ելաւ. ճիւղաւ, ելաւ եզակի է, ճիւղաւ ելան— յոգնակի :

Բայերի կազմութիւնը.

23. Բայերը կազմութեան նայելով բաժանուում են երեքի, պարզ, բարդ և ածանցեալ : Գործել, իստ—ա—լարել, սովորցնել :
24. Պարզ կոչուում են այն բայերը, որոնց արմատի վերայ աւելացած է բայացուցիչ ածանց—ալ և էլ : Աս—ել, խի—ել, գործ—ել, մս—ալ, իստ—ալ, պարզ բայեր են :
25. Բարդ կոչուում են այն բայերը, որոնք երկու կամ աւելի արմատից են բաղկացած. իստ—ա—լարել, երկ—ճեղչել, որսնչել, հանել ասել ևլ :
26. Ածանցական բայերը նոքա են կոչուում, որոնց արմատի և ածանցի մէջ դրուում են մասնիկներ և տառեր. գտ—ն—ել, մտ—ցն—ել, ծեր—ան—ալ, կոտոր—ապ—ել ևլ :
27. Բայացուցիչ ածանցները—ել, ալ (երբեմն իլ) կոչուում են Լծորդներ : Իսկ բայերի վերջաւորութեան փոփոխութիւնը խոնարհումն : Խոնարհումները լինում են եղանակներով, թուով և դէմքերով :
28. Խոնարհումները լինում են գերբայներով և առանց գերբայների : Դերբայներով խոնարհումները բաղադրեալ են, առանց գերբայների պարզ :
29. Դերբայները՝ բայերի այն ձևերն են, որոնք կազմուում են, էլ կամ ալ, ոչ, ած, լու ածանցներով. խօս—ել խօսած, խօսող, խօսալու. սրանցով կազմուում են բայերի բաղադրեալ ժամանակները :
30. Բայերի խոնարհումն առանց գերբայների շատ պարզ ձև ունի և է այս :

Ներկայ ժամանակ.

եզակի

գործում եմ.
գործում ես.
գործում է.

գործում էի.
գործում էիր.
գործում էր.

յոգնակի

գործում ենք.
գործում էք.
գործում են.

Անցեալ անկատար.

գործում էինք.
գործում էիք.
գործում էին.

<u>Անցեալ կատարեալ.</u>		<u>Սպառնի ժամանակ.</u>	
եղակի	յոգնակի		
գործեցի.	գործեցինք.		
գործեցիր.	գործեցիք.		
գործեց.	գործեցին.		
պիտի գործեմ (կ'գործեմ)	պիտի գործենք (կ'գործենք)		
„ գործես.	„ գործէք.		
„ գործի(է).	„ գործեն.		
		<u>Պայմանական եղանակ</u>	
պիտի գործէի.	պիտի գործէինք.		
„ գործէիր.	„ գործէիք.		
„ գործէր.	„ գործէին.		
		<u>Ստորագասական եղանակ.</u>	
թէ որ գործեմ.	որ գործենք.		
„ գործես.	„ գործէք.		
„ գործի(է).	„ գործեն.		
		<u>Ստորագասական անցեալ.</u>	
թէ որ գործէի.	որ գործէինք.		
„ գործէիր.	„ գործէիք.		
„ գործէր.	„ գործէին.		
		<u>Հրամայական եղանակ.</u>	
գործիր, մի գործիր.	գործեցէք, մի գործէք.		

31. Ներկայ և անցեալ անկատարի ցուցիչ ածանցն է ում, որը գոյականների ում—մէջ մասնիկն է. գործ—ում էի (անցեալ անկատար) այսինքն գործելու մէջ եմ, գործելու մէջ էի :
32. Պարզ խոնարհման անցեալն երկու է՝ կատարեալ և անկատար. անկատարը այն անցեալ ժամանակն է, որ ցոյց է տալիս թէ բայի գործողութիւնը թէև անցել է բայց չի վերջացել. իսկ կատարեալը այն անցեալն է, որ ցոյց է տալիս թէ բայի գործողութիւնը անցել վերջացել է : Օր. խոսում էի, խմել, նստում էի, նստելիք ևլ. խոսում էի, նստում էի—անկ. խմել, նստելիք—կատարեալ :
33. Իսկ անցեալ դերբայով կազմուած անցեալ ժամանակները 8-են, յարակատարներ, վաղակատարներ գերակատարներ : Յարակատար ժամանակը անցեալ կատարեալ է—աւելի շուտ կատարուած քան կատարեալը. վաղակատարը աւելի շուտ կատարուած քան յարակատարը : Գերակատար ժամանակը աւելի վաղ կատարուած քան վաղակատարը : Յարակատարը և վաղակատարը, շատ ժամանակ միմեանց փոխարէն գործ են ածուում առանց զգալի տարբերութեան : Տեսած էմ, Կեսած էմ լինում, տեսած էի յարակատար. տեսած եմ եղել, տեսած էի եղել, գերակատար. Կեսել էմ, Կեսել էի, վաղակատար :

34. Ապառնի դերբայով կազմուում են բաղադրեալ ժամանակներ, որոնք Հարկա-
դրական նշանակութիւն ունին : Տեսնելու եմ, ասնելու եմ, ասնելու որ լինեմ,
ասնելու որ լինեմ :
35. Անորոշ դերբայի ներգոյականով և լինել օժանդակ բայով կազմուում են բազ-
մաթիւ ժամանակներ. ասնելիս եմ լինում, ասնելիս եմ եղել ևլ :
36. Բայերը ունեն երկու լծորդութիւն ել ևալ, ել—ը շատ քիչ է լինում, միայն
բացասական բայերի խոնարհման մէջ է գործածուում. ել—լծորդութեան
բայերը խոնարհման մէջ պահում են ե—տառը. ալ—լծորդութեան բայերը—
ա—տառը : Առաջինի կատարեալը—լինում է եյի, երկրորդինը—այի, իսկ
ածանցական բայերում ն—լ—տառեր ունեցողների կատարեալը ալայ—այ է
վերջանում, կարգալ—կարգայի, գործել—գործեյի, գտնել—գտայ, խոստանալ—
խոստայ :
37. Բայերի լծորդութիւնը կլինեն—ել, ալ և խառն—(ն—ալ և ն—ել) : Որոնք
տարբերուում են գլխաւորապէս կատարեալով :

ա). ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆ—ԵԼ.

Սահմանական եղանակ. ել—բայի

Ներկայ ժամանակ.

անցեալ անկատար.

ե գ ա կ ի

ես եմ
դու ես
նա է

ես էի
դու էիր
նա էր

յ ո գ ն ա կ ի

մենք ենք
դուք եք
նոքա են

մենք էինք
դուք էիք
նոքա էին

38. Ել չէոք բալը ուրիշ ժամանակներ չունի : Ել լինել, հալ—չէոք բայերը
կոչուում են օժանդակ բայեր, որովհետեւ ուրիշ բայերի հետ թիանալով իբ-
րեւ օգնականների զանազան ժամանակներ են կազմել տալիս :

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ (ԼԻՆԵԼ)

Ներկայ ժամանակ անցեալ անկատար անցեալ կատարեալ

Ե Ղ Ա Կ Ի

Ես լինում եմ	Ես լինում էի	Ես եղայ
դու լինում ես	դու լինում էիր	դու եղար
նա լինում է	նա լինում էր	նա եղաւ

Ը Ո Ք Ն Ա Կ Ի

մենք լինում ենք	մենք լինում էինք	մենք եղանք
դուք լինում էք	դուք լինում էիք	դուք եղաք
նոքա լինում են	նոքա լինում էին	նոքա եղան

Յարակատար Յարակատար անցեալ Վաղակատար

Ե Ղ Ա Կ Ի

Ես եղած եմ	Ես եղած էի	Ես եղել եմ
դու եղած ես	դու եղած էիր	դու եղել ես
նա եղած է	նա եղած էր	նա եղել է

Ը Ո Ք Ն Ա Կ Ի

մենք եղած ենք	մենք եղած էինք	մենք եղել ենք
դուք եղած էք	դուք եղած էիք	դուք եղել էք
նոքա եղած են	նոքա եղած էին	նոքա եղել են

Վաղակատար անցեալ Ապառնի ներկայ Ապառնի անցեալ

Ե Ղ Ա Կ Ի

Ես եղել էի	պիտի լինեմ (կ'լինեմ)	պիտի եղած լինեմ (եղ. կ'լինեմ)
դու եղել էիր	պիտի լինես „	պիտի եղած լինես „
նա եղել էր	պիտի լինի(է) „	պիտի եղած լինի(է) „

Ը Ո Ք Ն Ա Կ

մենք եղել էինք	պիտի լինենք „	պիտի եղած լինենք „
դուք եղել էիք	պիտի լինէք „	պիտի եղած լինէք „
նոքա եղել էին	պիտի լինեն „	պիտի եղած լինեն „

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ներկայ		անցեալ	
եզ. ես պիտի լինէի (կ'լինէի)	պիտի եղած լինէի (եղած կ'լինէի)		
դու պիտի լինէիր	պիտի եղած լինէիր		
նա պիտի լինէր	պիտի եղած լինէր		
յոգ. մենք պիտի լինէինք	պիտի եղած լինէինք		
դուք պիտի լինէիք	պիտի եղած լինէիք		
նոքա պիտի լինէին	պիտի եղած լինէին		

ՍՏՈՐԱԳՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ներկայ	անցեալ անկատար	ներկայ	անցեալ անկատար
եզ. որ լինեմ ես (որ) լինէի		Յոգ. որ լինենք մենք որ լինէինք	
„ լինես դու „ լինէիր		„ լինէիք դուք „ լինէիք	
„ լինի(է) նա „ լինէր		„ լինեն նոքա „ լինէին	
Յարակատար	Վաղակատար	Յարակատար	Վաղակատար
եզ. որ եղած լինեմ որ եղած լինէի		յոգ. որ եղած լինենք որ եղած լինէինք	
„ եղած լինես „ եղած լինէիր		„ եղած լինէք „ եղած լինէիք	
„ եղած լինի(է) „ եղած լինէր		„ եղած լինեն „ եղած լինէին	

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

- եզակի. Եղի՛ր (դու), մի՛ լինիր. յոգնակի. Եղէ՛ք, մի՛ լինէք :
- Անորոշ դերբայ—լինել, Ներկայ—լինող—եղող, Անցեալ դերբայ—եղած, եղել, Ապառնի—լինելու :
39. Կանոնի Համաձայն երրորդ դէմքը պիտի լինի—լինէ (լինեմ, լինես, լինէ):
40. Ե—տառը փոխուում է Է—ի, բայց գործ են ածում լինի, Է փոխուում է Է—ի,
41. Ապառնի ժամանակը երկու ձևով է լինում, մէկը պիտի—ով, միւսը էլ—ով :
- Անցեալ դերբայները երկու վերջաւորութիւն ունեն ած և էլ Օր. կարգալ, անցեալ դերբայը կլինի կարգացած և կարգացել, խօսել—խօսած և խօսել ևլ:
- Ա. Ընթողութիւն—Ել. Բ. Ընթողութիւն—Ալ.

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ներկայ ժամանակ

եզ. ես գրում եմ	մնում եմ	յոգ. մենք գրում ենք	մնում ենք
դու գրում ես	մնում ես	դուք գրում էք	մնում էք
նա գրում է	մնում է	նոքա գրում են	մնում են

անցեալ անկատար

եզ. գրում էի	մնում էի	յոգ. գրում էինք	մնում էինք
գրում էիր	մնում էիր	գրում էիք	մնում էիք
գրում էր	մնում էր	գրում էին	մնում էին

անցեալ կատարեալ

եզ. գրեցի	մնացի	յոգ. գրեցինք	մնացինք
գրեցիր	մնացիր	գրեցիք	մնացիք
գրեց	մնաց	գրեցին	մնացին

յարակատար

եզ. գրած եմ	մնացած եմ	յոգ. գրած ենք	մնացած ենք
գրած ես	մնացած ես	գրած էք	մնացած էք
գրած է	մնացած է	գրած են	մնացած են

* յարակատար ներկայ

եզակի	գրած եմ լինում	մնացած եմ լինում
	գրած ես լինում	մնացած ես լինում
	գրած է լինում	մնացած է լինում
յոգնակի	գրած ենք լինում	մնացած ենք լինում
	գրած էք լինում	մնացած էք լինում
	գրած են լինում	մնացած են լինում

յարակատար անցեալ

եզ. գրած էի	մնացած էի	յոգ. գրած էինք	մնացած էինք
գրած էիր	մնացած էիր	գրած էիք	մնացած էիք
գրած էր	մնացած էր	գրած էին	մնացած էին

* Սա ունի և իւր անկատար ձևը, որը քիչ գործածական է :

անկատար ձև

եզակի	գրած էի լինում	մնացած էի լինում
	գրած էիր լինում	մնացած էիր լինում
	գրած էր լինում	մնացած էր լինում
յոգնակի	գրած էինք լինում	մնացած էինք լինում
	գրած էիք լինում	մնացած էիք լինում
	գրած էին լինում	մնացած էին լինում

Վաղակատար

Եզակի

գրել եմ մնացել եմ
գրել ես մնացել ես
գրել է մնացել է

Երեք

գրել ենք մնացել ենք
գրել էք մնացել էք
գրել են մնացել են

Վաղակատար անցեալ

Եզակի

գրել էի մնացել էի
գրել էիր մնացել էիր
գրել էր մնացել էր

Երեք

գրել էինք մնացել էինք
գրել էիք մնացել էիք
գրել էին մնացել էին

Գերակատար

Եզակի

գրած եմ եղել մնացած եմ եղել
գրած ես եղել մնացած ես եղել
գրած է եղել մնացած է եղել

Երեք

գրած ենք եղել մնացած ենք եղել
գրած էք եղել մնացած էք եղել
գրած են եղել մնացած են եղել

Գերակատար անցեալ

Եզակի

գրած էի եղել մնացած էի եղել
գրած էիր եղել մնացած էիր եղել
գրած էր եղել մնացած էր եղել

Երեք

գրած էինք եղել մնացած էինք եղել
գրած էիք եղել մնացած էիք եղել
գրած էին եղել մնացած էին եղել

Ապառնի ներկայ

Եզակի

պիտի գրեմ (կ'գրեմ) պիտի մնամ (կ'մնամ)
պիտի գրես պիտի մնաս
պիտի գրէ(ի) պիտի մնայ

Երեք

պիտի գրենք պիտի մնանք
պիտի գրէք պիտի մնաք
պիտի գրեն պիտի մնան

Ապառնի անցեալ

Եզակի պիտի գրած լինեմ (գրած կ'լինեմ)
պիտի գրած լինես
պիտի գրած լինի (է)
Երեք պիտի գրած լինենք
պիտի գրած լինէք
պիտի գրած լինեն

պիտի մնացած լինեմ
պիտի մնացած լինես
պիտի մնացած լինի
պիտի մնացած լինենք
պիտի մնացած լինէք
պիտի մնացած լինեն

ապառնի հարկադրական

եզակի

յոգնակի

գրելու եմ	մնալու եմ
գրելու ես	մնալու ես
գրելու է	մնալու է

գրելու ենք	մնալու ենք
գրելու էք	մնալու էք
գրելու են	մնալու են

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ն ե ռ կ ա յ

եզակի

յոգնակի

պիտի գրէի (կ'գրէի)	պիտի մնայի (կ'մնայի)
պիտի գրէիր	պիտի մնայիր
պիտի գրէր	պիտի մնար

պիտի գրէինք	պիտի մնայինք
պիտի գրէիք	պիտի մնայիք
պիտի գրէին	պիտի մնային

ա ն ց ե ա լ

եզակի	պիտի գրած լինէի (գրած կ'լինէի)
	պիտի գրած լինէիր
	պիտի գրած լինէր
յոգնակի	պիտի գրած լինէինք
	պիտի գրած լինէիք
	պիտի գրած լինէին

պիտի մնացած լինէի
պիտի մնացած լինէիր
պիտի մնացած լինէր
պիտի մնացած լինէինք
պիտի մնացած լինէիք
պիտի մնացած լինէին

հարկադրական

եզակի

յոգնակի

գրելու էի	մնալու էի
գրելու էիր	մնալու էիր
գրելու էր	մնալու էր

գրելու էինք	մնալու էինք
գրելու էիք	մնալու էիք
գրելու էին	մնալու էին

ՍՏՈՐԱԴԱՍՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ն ե ռ կ ա յ

անցեալ անկատար

եզակի	որ գրեմ	որ մնամ
	գրես	մնաս
	գրէ(ի)	մնայ
յոգնակի	գրենք	մնանք
	գրէք	մնաք
	գրեն	մնան

որ գրէի	որ մնայի
գրէիր	մնայիր
գրէր	մնար
գրէինք	մնայինք
գրէիք	մնայիք
գրէին	մնային

յարակատար

եզակի

լոգնակի

որ գրած լինեմ	որ մնացած լինեմ	որ գրած լինենք	որ մնացած լինենք
գրած լինես	մնացած լինես	գրած լինէք	մնացած լինէք
գրած լինի(է)	մնացած լինի(է)	գրած լինեն	մնացած լինեն

վաղակատար

եզակի

լոգնակի

որ գրած լինէի	որ մնացած լինէի	որ գրած լինէինք	որ մնացած լինէինք
գրած լինէիր	մնացած լինէիր	գրած լինէիք	մնացած լինէիք
գրած լինէր	մնացած լինէր	գրած լինէին	մնացած լինէին

հարկադրական ներկայ

եզակի

լոգնակի

որ գրելու լինեմ	որ մնալու լինեմ	որ գրելու լինենք	որ մնալու լինենք
„ լինես	„ լինես	„ լինէք	„ լինէք
„ լինի	„ լինի	„ լինեն	„ լինեն

հարկադրական անցեալ

եզակի

լոգնակի

որ գրելու լինէի	որ մնալու լինէի	որ գրելու լինէինք	որ մնալու լինէինք
„ լինէիր	„ լինէիր	„ լինէիք	„ լինէիք
„ լինէր	„ լինէր	„ լինէին	„ լինէին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

եզակի

լոգնակի

գրի՛ր, մի՛ գրի՛ր	մնա՛, մի՛ մնար	գրեցէ՛ք, մի՛ գրէ՛ք	մնացէ՛ք, մի՛ մնաք
------------------	----------------	--------------------	-------------------

անորոշ դերբայ

անցեալ դերբայ

գրել մնալ

գրած—գրել մնացած—մնացել

ներկայ

ապառնի

գրող մնացող

գրելու մնալու

Գ—խառն լծորդութիւն—Ն—Ա.Լ. և Ն—Ե.Լ.

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ ժամանակ

Եզակի		Երկու	
իմանում եմ	գտնում եմ	իմանում ենք	գտնում ենք
իմանում ես	գտնում ես	իմանում էք	գտնում էք
իմանում է	գտնում է	իմանում են	գտնում են

անցեալ անկատար

Եզակի		Երկու	
իմանում էի	գտնում էի	իմանում էինք	գտնում էինք
իմանում էիր	գտնում էիր	իմանում էիք	գտնում էիք
իմանում էր	գտնում էր	իմանում էին	գտնում էին

անցեալ կատարեալ

Եզակի		Երկու	
իմացալ	գտալ	իմացանք	գտանք
իմացար	գտար	իմացաք	գտաք
իմացաւ	գտաւ	իմացան	գտան

յարակատար

Եզակի		Երկու	
իմացած եմ	գտած եմ	իմացած ենք	գտած ենք
իմացած ես	գտած ես	իմացած էք	գտած էք
իմացած է	գտած է	իմացած են	գտած են

յարակատար — ներկայ †

Եզակի		Երկու	
իմացած եմ լինում	գտած եմ լինում	իմացած ենք լինում	գտած ենք լինում
իմացած ես լինում	գտած ես լինում	իմացած էք լինում	գտած էք լինում
իմացած է լինում	գտած է լինում	իմացած են լինում	գտած են լինում

յարակատար — անցեալ

Եզակի		Երկու	
իմացած էի	գտած էի	իմացած էինք	գտած էինք
իմացած էիր	գտած էիր	իմացած էիք	գտած էիք
իմացած էր	գտած էր	իմացած էին	գտած էին

Վաղակատար

Եզակի

իմացել եմ	գտել եմ
իմացել ես	գտել ես
իմացել է	գտել է

Երկգնակի

իմացել ենք	գտել ենք
իմացել էք	գտել էք
իմացել են	գտել են

† Սա ունի և իւր անկատար ձևը, որը քիչ գործածական է :

անկատար ձև

Եզակի

իմացած էի լինում	գտած էի լինում
իմացած էիր լինում	գտած էիր լինում
իմացած էր լինում	գտած էր լինում

Երկգնակի

իմացած էինք լինում	գտած էինք լինում
իմացած էիք լինում	գտած էիք լինում
իմացած էին լինում	գտած էին լինում

Վաղակատար — անցեալ

Եզակի

իմացել էի	գտել էի
իմացել էիր	գտել էիր
իմացել էր	գտել էր

Երկգնակի

իմացել էինք	գտել էինք
իմացել էիք	գտել էիք
իմացել էին	գտել էին

Գերակատար

Եզակի

իմացած եմ եղել	գտած եմ եղել
իմացած ես եղել	գտած ես եղել
իմացած է եղել	գտած է եղել

Երկգնակի

իմացած ենք եղել	գտած ենք եղել
իմացած էք եղել	գտած էք եղել
իմացած են եղել	գտած են եղել

Գերակատար անցեալ

Եզակի

իմացած էի եղել	գտած էի եղել
իմացած էիր եղել	գտած էիր եղել
իմացած էր եղել	գտած էր եղել

Երկգնակի

իմացած էինք եղել	գտած էինք եղել
իմացած էիք եղել	գտած էիք եղել
իմացած էին եղել	գտած էին եղել

ապառնի — ներկայ

Եզակի

պիտի իմանամ	պիտի գտնեմ
պիտի իմանաս	պիտի գտնես
պիտի իմանալ	պիտի գտնէ(ի)

Երկգնակի

պիտի իմանանք	պիտի գտնենք
պիտի իմանաք	պիտի գտնէք
պիտի իմանան	պիտի գտնեն

ապառնի — անցեալ

եզակի	լոգնակի
պիտի իմացած լինեմ	պիտի իմացած լինենք
պիտի իմացած լինես	պիտի իմացած լինէք
պիտի իմացած լինի	պիտի իմացած լինեն

ապառնի հարկադրական

եզակի	լոգնակի
իմանալու եմ	իմանալու ենք
իմանալու ես	իմանալու էք
իմանալու է	իմանալու են

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ներկայ

եզակի	լոգնակի
պիտի իմանալի	պիտի իմանալինք
պիտի իմանալիր	պիտի իմանալիք
պիտի իմանալ	պիտի իմանալին

անցեալ

եզակի	լոգնակի
պիտի իմացած լինէի	պիտի իմացած լինէինք
պիտի իմացած լինէիր	պիտի իմացած լինէիք
պիտի իմացած լինէր	պիտի իմացած լինէին

հարկադրական

եզակի	լոգնակի
իմանալու էի	իմանալու էինք
իմանալու էիր	իմանալու էիք
իմանալու էր	իմանալու էին

ՍՏՈՐԱԴԱՍՏԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ներկայ

եզակի	լոգնակի
որ իմանամ	որ իմանանք
իմանաս	իմանաք
իմանայ	իմանան

անցեալ անկատար

եզակի		յոգնակի	
իմանալի	գտնելի	իմանալինք	գտնելինք
իմանալիր	գտնելիր	իմանալիք	գտնելիք
իմանար	գտնելր	իմանալին	գտնելին

յարակատար

եզակի		յոգնակի	
որ իմացած լինեմ	որ գտած լինեմ	որ իմացած լինենք	որ գտած լինենք
„ լինես	„ լինես	„ լինէք	„ լինէք
„ լինի(է)	„ լինի(է)	„ լինեն	„ լինեն

վաղակատար

եզակի		յոգնակի	
որ իմացած լինէի	որ գտած լինէի	որ իմացած լինէինք	որ գտած լինէինք
„ լինէիր	„ լինէիր	„ լինէիք	„ լինէիք
„ լինէր	„ լինէր	„ լինէին	„ լինէին

Տարկադրական ներկայ

եզակի		յոգնակի	
որ իմանալու լինեմ	որ գտնելու լինեմ	որ իմանալու լինենք	որ գտնելու լինենք
„ լինես	„ լինես	„ լինէք	„ լինէք
„ լինի	„ լինի	„ լինեն	„ լինեն

Տարկադրական անցեալ

եզակի		յոգնակի	
որ իմանալու լինէի	որ գտնելու լինէի	որ իմանալու լինէինք	որ գտնելու լինէինք
„ լինէիր	„ լինէիր	„ լինէիք	„ լինէիք
„ լինէր	„ լինէր	„ լինէին	„ լինէին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

եզակի	իմացիլ, մի իմանար	գտիլ մի գտնիր
յոգնակի	իմացէք, մի իմանաք	գտէք մի գտնէք

անորոշ դերբայ

անցեալ դերբայ

իմանալ	գտնել	իմացած—իմացել	գտած—գտել
--------	-------	---------------	-----------

ներկայ

ապառնի

իմացող	գտնող	իմանալու	գտնելու
--------	-------	----------	---------

42. Ա. լծորդութեան վերայ խոնարհուում են, խմել, հանել, ազատել, ուզել, բռնել, սպանել, կանչել, աշխատել, ապրել, հաւանել, նստել, պառկել, համարել, նայել, խօսել, ամաչել և և :
- Բ. լծորդութեան պէս խոնարհուում են, կարդալ, աղալ, խաղալ և և :
- Գ. լծորդութեան վերայ բացի—ն—ածանցական տառից և—չ—տառով բացերը են խոնարհուում. թռչել, փախչել, դաչել, կաչել, տեսնել, մտնել, հագնել, մեռնել, անցնել, բուսնել, հոսնել, իջնել, հեծնել, մոռանալ, խոստանալ, հասկանալ, դառնալ, գողանալ, վախենալ և և :
43. Բռն հրամայականը կազմուում է կատարեալի եղակի և յոգնակի բ—դէմքերից, իսկ արգելական հրամայականը ստորադասականի եղակի և յոգնակի բ—դէմքերից : (բէր հրամայականը, կատարեալը և ստորադասականը, համեմատիր և կազմիր) :
44. Նաւ և ալ վերջացող բայերից եթէ ուզուում ենք կրաւորական կազմել, պիտի անցեալ էլ վերջ. դերբայի սկզբից աւելեալանենք. իսկ նէլ—էլ վերջացողներից կր. կազմելու համար, պիտի անորոշ դերբայի էլ—ից առաջ աւելեցնեն : իմանալ—անցեալ դերբայ—իմայէլ, կրաւորական իմայուէլ, կարգալ—անցեալ դերբայ—կարդայէլ, կրաւորական կարդայուէլ. Գրել կրաւորական գրուէլ. գտնել—գտնուէլ :
45. Բոլոր կրաւորական բայերը իբրև աւել վերջացող խոնարհուում են ա—լծորդութեան պէս, իսկ շատ անգամ և դ—ի պէս :

Կրաւորականների խոնարհումը

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

- Ներկայ. գրուում եմ, իմացուում եմ, գտնուում եմ, համարուում եմ :
- Անցեալ անկատար. գրուում էի, իմացուում էի, գտնուում էի, համարուում էի :
- Անցեալ կատարեալ. գրուեցի, իմացուեցի, գտնուեցի, համարուեցի. (ցայ, ցաւ) :
- Յարակատար. գրուած եմ, իմացուած եմ, գտնուած եմ, համարուած եմ :
- Յարակատար ներկայ. գրուած եմ լինում, իմացուած եմ լինում, գտնուած եմ լինում, համարուած եմ լինում :
- Յարակատար անցեալ. գրուած էի, իմացուած էի, գտնուած էի, համարուած էի :
- Վաղակատար. գրուել եմ, իմացուել եմ, գտնուել եմ, համարուել եմ :
- Վաղակատար անցեալ. գրուել էի, իմացուել էի, գտնուել էի, համարուել էի :
- Գերակատար. գրուած եմ եղել, իմացուած եմ եղել, գտնուած եմ եղել, համարուած եմ եղել :
- Գերակատար անցեալ. գրուած էի եղել, իմացուած էի եղել, գտնուած էի եղել :
- Ապառնի ներկայ. պիտի գրուեմ, պիտի իմացուեմ, պիտի գտնուեմ :
- Ապառնի անցեալ. պիտի գրուած լինեմ, պիտի իմացուած լինեմ, պիտի գտնուած լինեմ :
- Ապառնի հարկադրական. գրուելու եմ, իմացուելու եմ, գտնուելու եմ :

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Պայմանական ներկայ. պիտի գրուէի, պիտի իմացուէի, պիտի գտնուէի :

Պայմանական անցեալ. պիտի գրուած լինէի, պիտի իմացուած լինէի, պիտի գըտնուած լինէի :

Պայմանական հարկադրական. գրուելու էի, իմացուելու էի, գտնուելու էի :

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ստորագասական ներկայ. որ գրուեմ, որ իմացուեմ, որ գտնուեմ :

Ստորագասական անցեալ. որ գրուէի, որ իմացուէի, որ գտնուէի :

Ստորագասական յարկատար. որ գրուած լինեմ, որ իմացուած լինեմ, որ գըտնուած լինեմ :

Ստորագասական գերակատար. որ գրուած լինէի, որ իմացուած լինէի, որ գըտնուած լինէի :

Ստորագասական հարկադրական. որ գրուելու լինեմ, որ իմացուելու լինեմ, որ գտնուելու լինեմ :

Ստորագասական հարկադրական անցեալ. որ գրուելու լինէի, որ իմացուելու լինէի, որ գտնուելու լինէի :

Հրամայական. գրուիր, գրուեցէք, իմացուիր, իմացուէք, գտնուիր, գտնուեցէք :

մի գրուիր, մի գրուէք, մի իմացուիր, մի իմացուէք, մի գտնուիր, մի գտնուէք :

46. Սորբ գործ են ածուում և գ—լծորդութեան պէս. համարուեցայ, գտնուեցայ, գրուեցայ ևլ :

47. Բացի այդ 10 տեսակ անցեալից, էլի ունենք ուրիշ անցեալներ, որոնք կազմըւում են՝ լինեմ օժանդակ բայով և խոնարհուող բայի անորոշ գերբայի ներգոյականով կամ ներկայ ժամանակով, այս ժամանակները այն դէպքում են գործ ածուում, երբ մի անցեալ գործողութեան վերայ խօսում է պատմողը և ներկայ ժամանակի կերպարանք տալով է ասում : Օր. Պետրոսը երբ անցնում է, ես նորան տեսնելիս եմ լինում կամ տեսնում եմ լինում (ու՛մ և լիս—միևնոյն է—մէջ է նշանակում, այսինքն տեսնելու մէջ եմ) :

Անցեալ պատմողական ժամանակներ

Ներկայ. գրելիս եմ լինում, կամ գրում եմ լինում :

Անցեալ անկատար. գրելիս էի լինում, կամ գրում էի լինում :

Վաղակատար. գրելիս եմ եղել, կամ գրում եմ եղել :

Վաղակատար անցեալ. գրելիս էի եղել, կամ գրում էի եղել :

Ապառնի ներկայ. գրելիս պիտի լինեմ, կամ գրում պիտի լինեմ :

Պայմանական ներկայ. գրելիս պիտի լինէի, գրում պիտի լինէի :

Ստորադասական ներկայ. որ գրելիս լինեմ, կամ գրում լինեմ :

Ստորադասական անցեալ. որ գրելիս լինէի, կամ գրում լինէի :

48. Կան այնպիսի բայեր, որոնք կանոններից խոտորւում են և խոնարհւում են առանձնակի կերպով, դոքա կոչւում են զարտուղի բայեր : Գալ, ներկայ—գալիս եմ փոխանակ գալում եմ. անկատար գալիս էի. կատարեալ եկայ. ապառնի պիտի գամ. եկ. եկող, եկած, գալու :

Ուրիշ, ուտում եմ, կերայ—կատարեալ. պիտի ուտեմ, կեր : Տալ, տալիս եմ. տալիս էի, տուեցի, տուր : Լալ, լալիս եմ—ներկայ. լալիս էի. կատարեալ—լաց եղայ. լաց պիտի լինեմ. լաց եղիր. լացող, լացած (լաց եղած), լալու (լաց լինելու). Խալ—ի կրաւորականը պիտի լինէր կանոնաւոր տուել, բայց որովհետեւ տուել ներգործական է, ուստի կրաւորականը լինում է տրուել :

49. Նհ, հա, գիտեմ, ունեմ—ներկայ է գրաբարի նման. անկատար, էի, կայի, գիտէի, ունէի : Ել ուրիշ ժամանակներ չունեն, դրանց թերին լրացնում է, լինել, կենալ, գիտենալ, ունենալ բայերը. եղայ, գիտացի—պիտի գիտենամ, ունեցայ, կամ—ի կատ.—կացայ ևլ :

50. Գ—լծորդութեան ածանցական բայերի—հ, չ, չն—տառերը կորչում են, եթէ եկամուտ տառեր են և շատերը բ—ի փոխւում. փախչել—փախայ—չ կորաւ. տանել—տարայ—ն—բ—ի փոխուեց. կորցնել—կորցրի—չն—ը յբ—ի փոխուեց. դնել—դրեցի ևլ :

51. Այն բայերը, որոնք միայն մի դէմքով են գործ ածւում, կոչւում են միադէմ բայեր. Կեայ, Կեայ, Կեայ է ևլ : Կան կրաւորական ձևերից կազմուածներ—ասում է, խօսում է, լսում է, որոնց դիմադուրկ էլ կարելի է աւել, որովհետեւ յայտնի չէ դրանց դէմքը, գործողը :

52. Այն բայերը, որոնք մի գործողութիւն մէկ առարկայի միջոցով միւսի վերայ անցնելն են ցոյց տալիս, կոչւում են անցողական : Սոքա կազմւում են կամ չնէլ ածանցով կամ տալ բայով : Օր. մաքրել, մաքրեցնել, մաքրել տալ, կրպչել, կպցնել, կպցնել տալ. մեռնել, մեռցնել, շատ անգամ կրկնակի անցողական է դառնում, կպցնել տալ, մեռցնել տալ, ապրեցնել տալ ևլ :

53. Բացասական բայերի խոնարհւումը լինում է նայն ձևով, ինչ ձևով որ հաստատական բայերը խոնարհւում են, միայն չ—տառը պիտի աւելացնել խոնարհուող բայի սկզբին եթէ պարզ է. չիստեմ, չիստեցի ևլ. իսկ եթէ բայը օժանդակով է՝ չ—տառը պիտի դնել օժանդակ բայերի վերայ, չեմ խօսում, չէի գնում. պիտի գնացած չլինեմ—չպիտի գնացած լինէի. բոլոր ժամանակները էլ խոնարհւում են. ապառնի—չպիտի գնամ. անցեալ ապառնի—պիտի գնացած չլինեմ. չեմ գնալու. պայմանական—չպիտի գնայի, պիտի գնացած չլինէի. չէ գնալու :

54. Այդ սովորական տալառնու և պայմանականի տեղ կարելի է գործածել չ—էհ—ը և բայի անորոշ դերբայը, ել—երը իլ—ի փոխած : Օր—չեմ խօսել—անցեալ

է, չէ՛ խօսիլ—ապառնի. չեմ խփել—անցեալ է, չէ՛ խփիլ—ապառնի : Ձեմ խր-
փիլ, չէի խփիլ ևլ : (Չ'գործել—բայք խոնարհեցէք—Հաստատականի բոլոր
ձևերով) :

55. Կրաւորական բացասական բայերը խոնարհւում են այնպէս, ինչպէս կրաւոր-
ական Հաստատականները—միայն չ'—աւելացնել պէտք է պարզերի և օ-
ժանդակ բայերի վերայ. չ'քանդուեցի, չեմ քանդուել, չ'պիտի քանդուեմ ևլ :
56. Կան այնպիսի կրաւորական բայեր, որոնք նշանակում են թէ գործողութիւ-
նը մէկից կրելը և թէ փոխադարձաբար միմեանց տալը : Օր. ես ծեծուեցի նորանից
և ես—մենք ծեծուեցինք միմեանց հետ. ես կռուեցի նորա—մի-
մեանց հետ : Մենք տեսնուում ենք նրանից, մենք տեսնուեցինք նրան հետ :
Սոքա կոչւում են կրաւորական փոխադարձ բայեր :

զ) Դ Ե Ր Բ Ա Յ.

1. Եթէ վերցնենք գործողութիւն ցոյց տուող մի բառ, դորա արմատի վերայ
աւելացնենք էլ, ալ, երբեմն իլ, այն ժամանակ կ'կազմուեն բայերի սկզբնա-
կան ձևերը, որոնք ո՛չ թիւ, ո՛չ ժամանակ և ո՛չ դէմք ցոյց կտան : Օր.
գործ—ել, խօս—ել, կարդալ, մնալ ևլ :
2. Այսպիսի անորոշութիւն ցուցնող բայերի սկզբնական ձևերը կոչւում են Ան-
որոշ դերբայներ :
3. Ել—ի տեղ՝ բայի վերայ եթէ աւելացնենք ու, ած, էլ. կամ Ալ—վերջացող
բայերի անցեալ կատ. Գ—դէմքի վերայ, այն ժամանակ կստանանք բայերի
այնպիսի ձևեր, որոնք ոչ թիւ ունեն, ոչ դէմք—միայն ժամանակ ցոյց
տուող են. խօսած—խօսել, չարդայած—չարդայել, գնայած—գնայել : Ոչ—երը ներ-
կայ ժամանակ են ցոյց տալիս—խօսող, չարդայող, գնայող : Ել—ած վերջացած-
ները կոչւում են անցեալ դերբայ, ու—երը ներկայ դերբայ : Խօսած—ան-
ցեալ դերբայ, խօսող—ներկայ դերբայ :
4. Բայերի անորոշ ձևի վերայ եթէ աւելացնենք ա, կստանանք ապառնի ժա-
մանակ ցոյց տուող դերբայ—որ կոչւում է ապառնի դերբայ : Օր. խօսել—
խօսելու, կարդալ—կարդալու, գնալու ևլ :
5. Այդ չորս ձևերը իբրև բայերի պաշտօն կատարողներ, կոչւում են դերբայ-
ներ, որոնք առանձին չեն խոնարհւում, ալ օժանդակ բայերի հետ : Խօսել
եմ, խօսած էի, խօսելու եմ, գնացող եմ ևլ. միայն անորոշ դերբայը և ներ-
կան՝ բաղադրեալ ժամանակներ չեն կազմում. իսկ միւսները կազմում են
բաղադրեալ ժամանակներ :
6. Անորոշ դերբայը իբրև գործողութեան անուն Հսկովւում է. խօսել, խօսե-
լու, խօսելուց, ներգոյական—խօսելիս, խօսելով. խօսելներդ (յօդով), խօսել-
ներուդ, խօսելներուցդ, խօսելներովդ : Բայերի բաղադրեալ ժամանակներ չի
կազմում :

7. Ներկայ դերբայը ածականի պաշտօն է կատարում և անփոփոխ մնում, իսկ երբ առանձին է՝ Հոլովում է ա—Հոլովման պէս. խօսող, խօսողի ևլ : Գոյականով, խօսող մարդ, խօսող մարդուց ևլ—անփոփոխ է մնում գոյականի հետ :
8. Անցեալ դերբայներից միայն ած վերջացածն է իբրև ածական վարւում, էլ—վերջացածը ոչ. առաջինը իբրև ածական չի Հոլովւում. երբ առանձին է. գոյականաբար է վարւում և Հոլովւում առաջին Հոլովման վերայ. խօսած—ի, խօսածից ևլ : Ել—անցեալ դերբայացուցիչը եթէ գրաբարի հին ձևովն է վարուած, Հոլովւում է : Օր. ննջեցեալի բարեկամները (ննջեցեալ մարդու—ննջեցած մարդու) :
9. Ապառնի դերբայը առանձին գործ չէ ածւում, այլ իբրև ածական անփոփոխ մնում. խօսելու տեղ. ասելու բան ևլ :
10. Ոչ—ածանցի տեղ շատ անգամ իչ ածանցն է դրւում : Օր. գործող—գործիչ. հրատարակող—հրատարակիչ. բոլոր ող—երի տեղ իչ դնել չի կարելի : Խուզող—(ոչ խուզիչ), ուզող—(ոչ ուզիչ) ևլ :
11. Լու ապառնի դերբայացուցիչ ածանցը շատ անգամ գործ է ածւում լի, լի—ածանցների ձևով, ուտելու կերակուր, ուտելի կերակուր—ուտելիք. խմելու ջուր, խմելի ջուր—խմելիք : Լիք վերջաւորութիւնները գոյական են դարձնում դերբայներին :

է) Ն Ա Խ Ա Գ Ր Ո Ի Ի Թ Ի Ի Ն

1. Կան այնպիսի բառեր, առանց որոնց նախադասութեան միտքը չի լրանալ, առանց որոնց առարկաների յարաբերութիւնը չի իմացուիլ : Օր. ես խօսեցի նորա հետ, ես խօսեցի նորա—չի կարելի ասել. հէր բառը պիտի աւելացընենք, որ ես—ի և նորա—ի յարաբերութիւնը իմանանք, կանգնեցի սեղանի առաջ, չի կարելի ասել կանգնեցի սեղանի, առաջ բառը պիտի դրուի, որ հասկացուի սեղանի և իմ (ես—ի) յարաբերութիւնը—դրութիւնը, դիրքը :
2. Առարկաների յարաբերութիւն ցոյց տուող բառերը կոչւում են նախադրութիւն (բառի սկզբում դրուող բառ). որոնք լինում են յետադաս և նախադաս : Բեզ ճօր, նորա առաջ, բայի քեզնից, առանց ինձ, ճօր, առաջ, բայի, առանց նախադրութիւններ են :
3. Յետադաս նախադրութիւնները դրւում են տրական Հոլովով բառի մօտ. քեզ համար. ինձ ճօր. քեզ պէս ևլ : Նախադասներից շատերը նոյնպէս տրական Հոլով են պահանջում. առանց քեզ, դէպի մեզ, մինչև քեզ : Հայցական Հոլովով—մինչև տունը, դէպի տուն : Բացառական Հոլովով դրւում է բայի նախադրութիւնը. բայի քեզնից. բայի մեզնից : Իբրև, ինչպէս բոլոր Հոլովներով, իբրև թշնամի, իբրև թշնամուց ևլ :

4. Կան նախադրութիւններ, որոնք նախդիրով են գործ ածւում. մանկութիւնից ի վեր. բայի քեզնից. օրն ի բաւս և և :
5. Շատ անգամ գոյականները իբրև նախադրութիւն, գործ են ածւում և Հոլովում. ծառի երևի—ետեւում. մեզ վրայ, վրաներովս, ծառերի մէջը, մէջերներովս և և :

բ) Մ Ա Կ Բ Ա Յ

1. Այն բառերը որոնք նախադասութեան մէջ զանազան Հանգամանքներ, Ժամանակ, տեղ—գործողութեան կերպ են ցոյց տալիս, կոչւում են Մակբայներ : Այսպէշ մարդ շատ կայ. երբոր գաս. Այսպէշ, երբոր—մակբայներ են, այստեղ—տեղ է ցոյց տալիս, երբ որ—Ժամանակ :
2. Մակբայները կազմւում են Հետեւեալ ածանցների աւելացմամբ բառերի վերայ, ետ, ինչ, ահ, աւ, եմ, պէ. եղբայրաբար, Հայերէն, սրտանց, Հնուց, երբեմն, վերջապէս և և :
3. Գոյականներից կազմւում են մակբայներ և Հոլովում. ետեւից, այս տեղից, տեղերում : Դերանուններից կազմւում են, այսպէս, այնպէս, այդպիսով :
4. Կան տեղ ցոյց տուող մակբայներ. այստեղ, այնտեղ, տակը, վերևը, առաջը, Հետուից, ներքևից և և : Կան Ժամանակ ցոյց տուող մակբայներ—այժմ, միշտ, ոչ երբէք, այսօրուանից, Հիմա, վաղը և և : Որակական և քանակական դերանուններից կազմուած մակբայները նոյն անունն են կրում : Այսպէս, նոյնպէս, այնքան, այնչափ և և. քանակական և որակական մակբայներ են :

թ) Շ Ա Ղ Կ Ա Պ

1. Այն բառերը, որոնք երկու բառ, երկու նախադասութիւն միմեանց Հետ կապում են, կոչւում են Շաղկապներ. ես և դու, մենք ու դուք, նա և ում. եւ(և), ու, և ում շաղկապ են :
2. Այն շաղկապները, որոնք Համաձայն խօսքեր են կապում, կոչւում են բաղ-Հիւսական. եւ, ու, եւ նաև, այլև, միասնաձայն :
3. Այն շաղկապները, որոնք անՀամաձայն խօսքեր են կապում, կոչւում են Ներհակական. եւ, բայց, այլ, սակայն, երբեք և և :
4. Ու շաղկապը շատ է գործ ածւում այն բառերից յետոյ, որոնք բաղաձայնով են վերջանում : Մարդ ու կին, օրն ու գիշերը և և : (բեր նախադասութիւններ, զանազան շաղկապներ և կապելու ձևը ցոյց տուր) :

Ժ) Զ Ա Յ Ն Ա Ր Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

1. Այն բառերը, որոնք մարդու ներքին յուզմունքները, զգացմունքներն են յայտնում, ուրախական, զարմացական ևլ. կոչւում են Զայնարկութիւններ : Ա՛խ, Ա՛ճ, ա՛հ, Տէր Աստուած, ավսոս : Բացազանչական Զայնարկ—հհ, ա՛հ ևլ : Տըտմական և ավսոսանք ցոյց տուող—վայ, վահ, վահ, հհ, ավսոս ևլ : Յանկուլութիւն յայտնող—երանի : Բարկութիւն յայտնող—այ, հայ : Զգուանք յայտնող—հհ, էհ ևլ : (Բեր նախադասութիւններ զանազան ձայնարկութիւններով և ցոյց տո՛ւր նշանակութիւնները և զանազանութիւնները) :
2. Զայնարկութիւնով վերջանում է տասը մասունք—բանիների որոշումը, բոլոր մասունք բանիները սոքա են. Գոյական անուն, Ածական անուն, Թուական անուն, Դերանուն, Բայ, Դերբայ, Նախադրութիւն, Մակբայ, Շաղկապ և Զայնարկութիւն :
3. Դոցանից առաջին վեցը փոփոխական են կոչւում, որովհետեւ դոցա վերջաւորութիւնները փոխւում են. իսկ վերջին չորսը անփոփոխ, որովհետեւ դոցա վերջաւորութիւնները չեն փոխւում, բացի այն գոյականներից և դերանուններից որոնք իբրեւ նախադրութիւն կամ իբրեւ մակբայ գործ են ածւում :
4. Մասունք բանիները սովորելուց յետոյ կարելի է մի նախադասութիւն Ստուգաբանական վերլուծման ենթարկել :

Ստուգաբանական վերլուծումն (լուծում)

Մենք—գնացինք տուն, հաց կերանք, մի ժամից յետոյ վերադարձանք :

Մենք—անձնական դերանուն, յոգնակի թիւ, ուղղական հոլով :

Դնացինք—չէզոք բայ, սահմ—եղանակ, անցեալ կատ. ժ. յոգնակի առաջին դէմք :

Տուն—հասարակ գոյական անուն, եզակի թիւ, հայցական հոլով :

Հաց—հասարակ գոյական անուն, եզակի թիւ, հայցական հոլով :

Կերանք—ներգործական բայ, սահմանական եղանակ, անցեալ կատարեալ ժ. յոգնակի առաջին դէմք :

Մի—թուական (քանակական) անուն, եզակի թիւ, ուղղական հոլով :

Ժամից—հասարակ գոյական, եզակի թիւ, բացառական հոլով :

Յետոյ—նախադրութիւն :

Վերադարձանք—չէզոք բայ, սահմ.—եղանակ, կատ.—յոգնակի առաջին դէմք :

(Ո՞վ կասի ի՞նչ է նախադասութիւնը, ի՞նչ է ցոյց տալիս, քանի՞ տեսակ է լինում. ենթակայ, ստորոգեալ և լրացուցիչ. քանի՞ մասն բանի կալ, որն է առաջինը... վերջինը, փոփոխական և անփոփոխ մասն բանիները ասա, հոլովը, խոնարհը, լուծիք այս նախադասութիւնը ևլ :

Բ. ՄԱՍՆ ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱՃԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

1. Համաձայնութիւնը քերականութեան այն մասն է, որ պարագում է նախագասութիւնների և նախադասութեան անդամների (մասունք բանինների) կապակցութեան կանոններով, միմեանց հետ ունենալիք յարաբերութեամբ և համաձայնութեամբ :
2. Համաձայնութիւնը բաժանուած է երեք մասի. Ա. Նախագասութեան անդամների (մասունք բանինների) համաձայնութեան, Բ. Նախադասութիւնների համաձայնութեան և Գ. Ուղղագրութեան :

Ա.

ՆԱԽԱԳԱՍՈՒԹԵԱՆ ԱՆԳԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՃԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ա.

Նախադասութեան և սորա անդամների համաձայնական կազմութիւնը.

ա) Որոշիչ, յատկացուցիչ բացայայտիչ և պարագայական բառեր.

1. Նախադասութեան մէջ միտք արտայայտելու համար հարկաւոր են գլխաւոր անդամներ—ենթակայ և ստորոգեալ. միտք լրացնելու համար հարկաւոր է լրացուցիչ բառ : Օր. Գեղեհնք գնաց, առաջինը ենթակայ է, երկրորդը ստորոգեալ, միտք կայ. բայց լրացած չէ. Գեղեհնքը ո՞ր դնաց : Եթէ ասենք Գեղեհնք գնաց արան, տունը կգառնայ լրացուցիչ—միտք լրացնող բառ : (Տես գրքիս սկիզբը և կրկնիր անցածները) :
2. Աշակերտը գնաց արան, այս նախադասութիւնը թէև լրացած միտք է արտայայտում, բայց ամեն մի անգամը պարզաբանուած չէ. ինչպիսի տուն է, մեծ, փոքր, մաքուր ևլ. չգիտենք. եթէ ասենք, աշակերտը գնաց Տաշուր արանը, այն ժամանակ կպարզուի թէ տունը ինչպիսի է. Տաշուր ստուգաբանութեան մէջ կոչուած էր ածական :
3. Համաձայնական նախադասութեան մէջ բոլոր ածականները կոչուած են Որոշիչ, այսինքն այնպիսի բառեր, որոնք առարկայի յատկութիւնը որոշում են. Տաշուր—Որոշիչ է :
4. Աշակերտը գնաց Տաշուր արանը, նախադասութիւնը էլի պարզաբանուած չէ, որովհետև չգիտենք տունը ո՞ւմն է. եթէ ասենք, աշակերտը գնաց Պետրոսի Տաշուր արանը, այն ժամանակ իմանում ենք, որ տունը պատկանում է Պետրոսին, Պետրոսի—սեռական հոլովով դրուած անունը ցոյց է տալիս պատկանելիւն թիւն, ցոյց է տալիս տուն անուան ում պատկանեալ լինելը :
5. Նախադասութեան մէջ պատկանելիութիւն ցոյց տուող բառերը, որոնք անուան մօտ են դրուած սեռական հոլովով և անուան ում պատկանելն են

ցոյց տալիս, կոչուում են Յատկացուցիչներ : Պետրոսի—յատկացուցիչ է :

6. Աշակերտը գնաց Պետրոսի հարաւոր հրահանգներով—այս նախադասութիւնը էլի անորոշ կողմեր ունի, որ աշակերտը, չենք իմանում. եթէ ասենք Լեւոն աշակերտը գնաց Պետրոսի մօտ հրահանգ, այն ժամանակ կիմանամք աշակերտը որն է. Լեւոնը բացայայտում է թէ աշակերտը որն է :
7. Այն բառերը նախադասութեան մէջ, որոնք բացայայտում են մի որ և է անուն, թէ որն—ո՞վ է, կոչուում են բացայայտիչներ : Լեւոն բացայայտիչ է աշակերտ բառին : Լեւոն աշակերտը գնաց Պետրոսի մօտ հրահանգ. Լեւոն—բացայայտիչ, աշ.—բացայայտեալ, Պետրոսի յատկացուցիչ, տունը յատկացեալ. մեծ—որոշիչ : Յատկացուցիչը գտնում ենք ո՞ւմ, բացայայտիչը որն է, Որոշիչը—Քնչպիսի—Հարցումներով :
8. Լեւոն աշակերտը գնաց Պետրոսի մօտ հրահանգ—նախադասութիւնը դեռ էլի անորոշ կողմեր ունի. երբ, որ ժամանակ գնաց, յայտնի չէ. եթէ ասենք. այսօր Լեւոն աշակերտը գնաց Պետրոսի մօտ հրահանգ, իմանում ենք, որ գնացել է այսօր և ո՞չ երէկ. այսօր բառը ժամանակ ցոյց տուող բառ է և ստուգաբանութեան մէջ կոչուում է Մակբայ—ժամանակական :
9. Նախադասութեան մէջ ժամանակ, տեղ, Հանգամանքներ—պարագաներ ցոյց տուող բառերը կոչուում են մակբայներ՝ պարագայական բառեր : Այսօր, երբ, պարագայական բառեր են կամ մակբայներ :
10. Պարագայական բառերը որովհետեւ մակբայներ են, ուստի նրանց նման լինում են ժամանակ, տեղ, պատճառ, Հետեանք ևլ. ցոյց տուող պարագայականներ : Նա գնաց հայ հարաւոր պարագայական. Քնչու համար գնաց. ուտելու պատրուակով—պատճառական պարագայական բառ է :
11. Կարող ենք մի որևէ նախադասութիւն համաձայնական վերլուծման ենթարկել :

Համաձայնական վերլուծում (լուծում)

Գարնան օրերում Վարդանի զօրքը ջարդեց Պարսկական մատեան գունդը :

Սա մի պարզ ընդարձակ նախադասութիւն է, որովհետեւ բացի գլխաւոր անդամներից սորա մէջ կան և երկրորդական անդամներ :

Ստորոգեալ—կլինի ջարդեց. զօրքը Քնչ արաւ (ջարդեց) :

Ենթական—կլինի զօրքը, ո՞վ ջարդեց. (զօրքը) :

Լրացուցիչ—գունդը, զօրքը Քնչը ջարդեց (գունդը) :

Պարագայական խօսք կամ ժամանակական մակբայ—գարնան օրերում. երբ ջարդեց (գարնան օրերում) :

Յատկացուցիչ—կլինի Վարդանի, զօրքը յատկացեալին, ո՞ւմ զօրքը ջարդեց. (Վարդանի) :

Որոշիչ—պարսկական, Քնչպիսի գունդ էր—պարսկական :

Բացայայտիչ—կլինի Մատեան, որ գունդը—Մատեան :
(Ո՞վ նոյն նախադասութիւնը ստուգաբանական լուծման կենթարկի—մասն բանի):

բ). ԲԱՂԱԴՐԵԱԼԻ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1. Աշակերտը գնաց արան—պարզ նախադասութեան մէջ աշակերտ բառին կարող ենք տալ մի որոշիչ, որ իմանանք թնչպիսի աշակերտ է. Գաղաթափի աշակերտը գնաց արան. այս պարզ նախադասութիւնը կարող ենք բաղադրեալ շինել. աշակերտը, որը Գաղաթափի է, գնաց արան : Սա բաղադրեալ նախադասութիւն է, գլխաւորը սա է—աշակերտը գնաց տուն, որովհետեւ գլխաւոր իմաստը գրանուծն է. որը քաղաքավարի է, երկրորդական է և որոշում է թէ ենթական—աշակերտը թնչպիսի է :
2. Բաղադրեալ նախադասութեան մէջ այն երկրորդական նախադասութիւնը, որը որոշում է գլխաւոր նախադասութեան մի անդամի յատկութիւնը, կոչուած է Երկրորդական Որոշիչ նախադասութիւն. (որը Գաղաթափի է, երկրորդական Որոշիչ նախադասութիւն է) :
3. Որոշիչ նախադասութիւնը բաժանուած է գլխաւորից ստորակէտով, եթէ ըսկզբումն է, իսկ եթէ մէջումն է՝ երկու ստորակէտներով է բաժանուած գլխաւորից. աշակերտը, որը Գաղաթափի է, գնաց տուն :
4. Աշակերտը, որը Գաղաթափի է, գնաց արան—բաղադրեալ նախադասութեան մէջ Որոշիչ նախադասութիւնը կարող ենք կրճատել, Գաղաթափի աշակերտը գնաց արան :—
5. Աշակերտը գնաց արան—պարզ նախադասութեան մէջ գնաց բայի գնալու պատճառը յատնի չէ, եթէ ասեմ, աշակերտը գնաց արան, որովհետեւ հայ Բայի, պատճառը իմացուեց : Գլխաւոր նախադասութիւնն է աշակերտը գնաց արան, երկրորդ նախադասութիւնը է—որովհետեւ հայ Բայի և թնչպիսի երկրորդական. պատճառական է, որովհետեւ գնալու պատճառն է ցոյց տալիս :
6. Այն երկրորդական նախադասութիւնները, որոնք գլխաւոր նախադասութեան—ստորոգեալի գործ, պատճառը, ժամանակը, տեղն են ցոյց տալիս, կոչուած են Պարագայական երկրորդական նախադասութիւններ (մակբայների նման) : Որովհետեւ հայ Բայի պարագայական նախադասութիւն է :
7. Սոքա նոյնպէս ստորակէտով բաժանուած են գլխաւոր նախադասութիւնից : Աշակերտը գնաց տուն, որովհետեւ հայ Բայի :
8. Պարագայական երկրորդական նախադասութիւնը կարելի է կրճատել. աշակերտը գնաց արան հայ Բայի :—
9. Աշակերտը ասում է՝ լէ գնում եմ արան հայ Բայի Բայի—այս բաղադրեալ նախադասութեան մէջ գլխաւորն է՝ աշակերտը ասում է, երկրորդականը կլինի—լէ գնում եմ հայ Բայի Բայի. աշակերտը թնչ է ասում, գործ միտք լրացնողն է այս—թէ գնում եմ տուն հայ ուտելու : Թէ գնում եմ հայ Բայի Բայի լրացուցիչ է :

10. Այն երկրորդական նախադասութիւնները, որոնք գլխաւոր նախադասութեան իմաստը լրացնում են, կոչւում են լրացուցիչ երկրորդական նախադասութիւններ, թէ գնում է՞ հայ ուսուցիչ լրացուցիչ երկրորդական նախադասութիւն է :
11. Երկրորդական լրացուցիչ նախադասութիւնը բաժանւում է գլխաւորից ստորակէտով կամ բուժով :
Աշակերտը ասում է՝ թէ գնում է՞ հայ ուսուցիչ :
12. Երկրորդական—ենթակայ նախադասութիւն կոչւում է բաղադրեալ նախադասութեան մէջ այն, որ գլխաւոր նախադասութեան ենթակայի տեղն է զբւոյժ : Ո՛վ որ դասը լաւ սովորի, պիտի գնայ իրենց տուն : Գլխաւոր նախադասութիւնը է—պիտի գնայ երեւց տուն. ո՞վ—ենթական է «ո՞վ որ դասը լաւ սովորի, կլինի երկրորդական—ենթակայ նախադասութիւն :
13. Այդ նախադասութիւնը կրճատւում է—դաս սովորողը պիտի գնայ իրենց տուն : Երկրորդական ենթակայ նախադասութիւնները բաժանւում են գլխաւորից ստորակէտով :
14. Այսպիսով բաղադրեալ նախադասութիւնները երկու մասից են բաղկացած, գլխաւորից և երկրորդականից : Սորա էլ լինում են, Որոշիչ, Լրացուցիչ, Պարագայական և Ենթական—Երկրորդական նախադասութիւններ :
15. Հետեւեալ բաղադրեալ նախադասութիւնը պիտի երկրորդականների վերածել :
Այն աշակերտը, որը աշխատասէր է, ասաց, թէ՝ գնում եմ տուն :
Գլխաւոր նախադասութիւնն է—այն աշակերտը ասաց :
Լրացուցիչ նախադասութիւնն է—թէ գնում եմ տուն (Բնչ ասաց աշակերտը) :
Որոշիչ նախադասութիւնն է—որը աշխատասէր է (Բնչպիսի աշակերտ է) :

Բ. ՆԱԽ. ԱՆԳԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

1. Նախադասութեան անդամներն են. Ստորոգեալ, ենթակայ, լրացուցիչներ, յատկացուցիչ, բացայայտիչ և պարագայական բառեր :
- ա) ՍՏՈՐՈԳԵԱԼ (ԲԱՅ)
2. Նախադասութեան մէջ ստորոգեալները լինում են բայեր, օժանդակ բայերով գոյական, ածական և թուական անուններ : Օր. ես նրան խփեցի, նա յե՛հար է, մենք հարբ է՞նք. նա հէ՛շ է, մենք երէ՛տ է՞նք. թանաքը այ՞ է, խփեցի, յե՛հար է, հարբ է՞նք, հէ՛շ է, երէ՛տ է՞նք, այ՞ է, ստորոգեալներ են, բայից, ածականից, գոյականից և թուականներից բաղկացած :
3. Ստորոգեալները լինում են պարզ և բաղադրեալ ժամանակներով. բաղադրեալ ժամանակները կազմւում են օժանդակ բայերով և գերբայներով :
4. Սահմանականի ներկայ ժամանակը ցոյց է տալիս գործողութեան ներկայումս կատարուելը. ես գնում է՞մ տուն. նորա գնում է՞մ տուն ևլ : բ). գործ է ածւում անցեալ որ և է պատմութեան ներկայ ժամանակով պատմելիս : Օր.

Վաճառքը հասնում է Դուին և ուղարկութեամբ ուղարկում է ժողովրդին և հաս-
նում է հայրապետի աջը : Գ) . ներկայ ժամանակը գործ է ածուում ասպառ-
նի ժամանակի տեղ, երբ գործողութիւնը ստուգիւ շուտ է կատարուելու . ես
այսօր գնում եմ . փոխ . ես պիտի գնամ :

5. Սահմանականի անցեալ անկատարը ցոյց է տալիս թէ՛ գործողութիւնը ան-
ցել է, բայց չի վերջացել : Սենք գնում եմ նորա ետեւից : Գ) . Նկարագրու-
թիւնների մէջ գործ է ածուում : Արագածը գեղեցիկ փայլ ունէր, ձիւնից
անդրադարձող ճառագայթների ցոլմունքը աչքերը էր հալածում :
Գ) . Կատարեալի տեղ է դրուում, եթէ գործողութիւնը նոր է անցել . դու
այստեղ եիր . փոխանակ եւր :

6. Սահմանականի կատարեալը ցոյց է տալիս գործողութիւնը կատարուած, վեր-
ջացած է : Նորա գնացին տուն, հաց կերան :

7. Սահմանականի յարակատարը ցոյց է տալիս, որ գործողութիւնը կատարուած
վերջացած է, անցեալ կատարեալից—առաջ, ես գնացի—(մի քիչ առաջ) . ես
գնացած եմ (եւ գնացի—ից առաջ) :

8. Սահմանականի յարակատար—ներկան ցոյց է տալիս անցեալ գործողութեան
ներկայ ժամանակով պատմելը . ես նորան տեսած եմ լինում, այո՛, այն ժա-
մանակ :

9. Սահմանականի յարակատար—անցեալը ցոյց է տալիս, որ անցեալ գործողու-
թիւնը յարակատարից առաջ է կատարուել : Օր . ես նրան տեսած եմ :

10. Վաղակատարը գործ է ածուում այն ժամանակ, երբ անցեալ գործողութիւնը
վերջացել է յարակատարից քիչ առաջ : Հայրը երէի եղել է : (երէի եկած է—
չի կարելի ասել) . Բ) . երբ անցեալ գործողութեան հետեւանքը մնում է, ու-
սում եմ ըէ կալուելիսը հասարակուել է :

11. Վաղակատար—անցեալը ցոյց է տալիս դրանից աւելի վաղ կատարուած մի
գործողութիւն . կալուելիսը հասարակուել էր, երբ դու :

12. Գերակատարները ցոյց են տալիս այնպիսի գործողութիւններ, որոնք կա-
տարուած վերջացած են վաղակատարից առաջ . ես գնացած եմ եղել, ես գնա-
ցած եմ եղել—երբ նա :

13. Անցեալ պատմութիւնները ներկայ ժամանակով պատկերացնելու համար
գործ է ածուում անորոշ դերբայի լիս—վերջաւորութիւնը լինել բայի բոլոր
ժամանակների հետ : Ես նորան տեսնելիս եմ լինում, երբ նա ինչ հոգեւոր (չի) էր
լինում : Ես նորան տեսնելիս եմ եղել, երբ : Եւ այսպէս շարունակաբար այն
աստիճանական գործողութեան չափով, ինչ որ ասացինք սահմանականի ան-
ցեալների համար :

14. Լինել բայը շատ անգամ խոնարհուող բայի հետ խոնարհուում է (լիս) վեր-
ջաւորութեան նշանակութեամբ, անցեալ գործողութիւններ ցոյց տալով :
Տեսնում եմ լինում, փոխանակ տեսնելիս եմ լինում, տեսնում եմ լինում :

Ու՛—նշանակում է մէջ. լիս—նշանակում է մէջ, Կէսնում և Կէսնիս—միևնորն նշանակութիւն ունեն ինչ որ տեսնելու մէջ—ը :

15. Սահմանականի ապառնին ցոյց է տալիս, որ գործողութիւնը դեռ նոր պիտի կատարուի. որի համար երկու մասնիկ կայ, կը—և պիտի բառը : Ես Կիտի նորա Տօր Գնաւ. ես Կգնաւ նորա Տօր : (Տաճկահայոց լեզուում Կիտի է գործածւում, ուստի ունի որոշ Կիտի—ին Կուսիցի) :
16. Կը—ով ապառնին աւելի մօտակայ գործողութեան նշանակութիւն ունի, քան Կիտի—ով ապառնին : Ես նորա Կ'ասեմ. ես նորա Կիտի ասեմ—տարբերութիւնն երևում է. առաջինը (կ'ասեմ) ներկային մօտ է :
17. Ապառնի—անցեալը գործ է ածւում, երբ ապառնի գործողութիւնը անցեալ համարուելով է պատմւում. ես վաղը Կիտի Գնայած լինեմ :
18. Հարկադրական ապառնին գործ է ածւում այն ժամանակ, երբ ապագայ գործողութիւնը պիտի կատարուի գիտաւորութեամբ՝ ստիպմամբ, հարկադրուած : Ես նորա ասանելու եմ :
19. Պայմանական ներկան գործ է ածւում, երբ բայի ապագայ գործողութիւնը պայմանի տակ է դրած : Ես Կիտի Գնայի, եթէ անցիկ էլաւ :
20. Պայմանական անցեալը գործ է ածւում, երբ գալիք գործողութիւնը պայմանով և անցած ժամանակով է պատմւում : Ես Կիտի Գնայած լինէի, եթէ անցիկ ելած էլինէր :
21. Հարկադրական պայմանականը ցոյց է տալիս, որ գալիք գործողութիւնը գիտաւորուած պայմանի տակ է դրուած : Ես Գնայու եի, եթէ անցիկ էլաւ :
22. Ստորագասականի ժամանակները ցոյց են տալիս, որ գործողութիւնները դեռ կատարուելու են և կասկածաւորութիւն կայ սոցա կատարուելու մէջ. որ—Գնաւ—Կ'ասեմ, որ Գնայի—Կ'ասեի, որ Գնայած լինեմ—ասած ել ինչեմ, որ Գնայած լինէի—ասած ել ինչեի, որ Գնայու լինեմ—Կ'ասեմ, որ Գնայու լինէի—Կ'ասեի ևլ :

բ). ՍՏՈՐՈՒԵԱԼ և ԵՆԹԱԿԱՅ

23. Ենթական լինում է գոյական, ածական—գոյականաբար վարուած, դերանուն գոյականի տեղ դրուած, դերբայներ—որոնք գոյականաբար են վարւում : Մարդը էլաւ. Յիմարը էլաւ. նա էլաւ. գալը լաւ է Դոն չգալը. Գնայողը էլաւ. Բոն որածը լաւ է Դոն չորածը ևլ. Տարրը, Յիմարը, նա, գալը, Գնայողը, Բոն որածը—ենթականներ են :
24. Նախադասութեան մէջ ստորոգեալը համաձայնում է ենթականի հետ թուով և գէմբով : Մենք Գնայինք Կարպեղ. ես Գնայի Կարպեղ ևլ :
25. Հաւաքական գոյական ենթականները եթէ եզակի թուով և նշանակութեամբ են վարուած, բայը դրւում է եզակի. եթէ լուծնակիաբար են վարւում, բայը դրւում է լուծնակի. Ժողովուրդը խնդրեց. զօրքը ջարդեց. զօրքերը ջարդեցին. հօգերը ցրուեցին :

26. Թուական ենթակայի մօտ բայը եզակի է դրուում. երբև հարևար հարցը ընդհանուր հարցում. հարցար հոգի ողորդուեց ևլ :
27. Երկու և աւելի թուով ենթակայի մօտ բայը դրուում է յոգնակի. Ես ու գրու գնանք : Հայր ու հայրս եկան : Մենք և դուք գնացինք :
28. Երկու եզակի ենթակայ եթէ իբրև մի բառ են գործ ածուում եզակի միտքով, այն ժամանակ եզակի բայ էլ պահանջում են. ամեն բանի մեջ չար ու սահման հայ :
29. Մի քանի եզակի ենթակաների ստորոգեալը դրուում է եզակի, երբ իւրաքանչիւր ենթակայի մօտ ենթագրուում է չգրուած բայը և ստորոգեալը իբրև վերջին ենթակայի պատկանող բայ—եզակի է դրուում : Իշխանութիւն, հարստութիւն, անուն, ամեն ինչ իրաւ. այսինքն իշխանութիւնը իրաւ, հարստութիւնը իրաւ.... ևլ : Ոչ միայն հայաստանը, այլ և պարսկաստանը ընդհանուր արաբները իշխանութեան պալ : Եւ միայն հայաստանը, այլ և պարսկաստանը ընդհանուր արաբները իշխանութեան պալ :
30. Ենթակաների զանազան դէմքերով դրուած ժամանակ, ստորոգեալը դրուում է յոգնակի այն դէմքով, որը նախապատիւ է : Ես և դու գնանք. դու և նա գնացինք. Ես և նա գնացինք :
31. Օժանդակ բայերը գոյականով և ածականով դրուելիս, ենթական համաձայնում է օժանդակի հետ, իսկ ածական և գոյականը անփոփոխ են մնում : Ես մեղաւոր եմ. մենք մեղաւոր ենք : Գովն ու եղբ ընդհանուր իշխաններ են. (կովն ու եղբ ընտանի կենդանիներ են—նոյնպէս կարելի է ասել) :
32. Միաւորեալ նախադասութեան մէջ օժանդակ բայերը զեղջուում են և մի անգամ կրկնուում սկզբում կամ վերջում : Մենք ուսումնասիրում ենք, իմանք և քննում. կամ մենք ուսումնասիրում, իմանք և քննում ենք :
33. Դիմաւոր բայերի ենթական դրուում է ուղղական հոլով. նորիս գնացին, հարցը եկան, իրեքը փոխան :
34. Տրական հոլով ենթակայ դրուում է ունեմ բայի մօտ, բայց աւելի ռամկական է քան գրականական. աղետալիս պահ չանի, արեւ չանի, նրան հայր էլ ունի հայր էլ փոխանակ ասելու նա հայր էլ ունի հայր էլ :
35. Տրական հոլովով ենթակայ դրուում է անդէմ նախադասութեան մէջ անորոշ դերբայի մօտ. հարկաւոր է ինչ գնալ այսպէս ինչ ևլ. արեւ է մեկ մաւ այսպէս իմ գնալ :

գ). ՈՐՈՇԻՉ և ՈՐՈՇԵՍԼ (ԳՈՅՍԿԱՆ).

1. Նախադասութեան մէջ բոլոր ածականները կոչուում են որոշիչ և այն մասունք բանիները, որոնք ածականաբար են վարուում, այն է դերբայներ, դերանուններ, թուականներ և գոյականներ—նայնպէս որոշիչներ են : Տեսայ գեղեցիկ այգին. երբև մարդ տեսայ. այս մարդն եկաւ. արեւի արեւի ծառեր շատ կային, նա ծառայ մարդ է. Աղետալիս մարդիկ են :
2. Ածականները միշտ դրուում են գոյականից առաջ, Որոշիչները դրուում են միշտ որոշեալներից առաջ և չեն հոլովուում, անփոփոխ են մնում : Մեր հրա-

շալի զարդարումը պարտեզներից :

3. Որոշեալներից նրանք են առաջ դրուում, որոնք որոշեալ ածականի պաշտօն են կատարում. դերանուններն առաջ են դրուում միւս որոշիչներից. ի՞նչ փոխանքներ տուներ. չէր հիշատակ այգին ևլ :
4. Պարզ նախագաստութեան մէջի որոշիչներն եթէ շեշտուում են իմաստի կողմից, այն ժամանակ որոշիչը լետ է դրուում իբրեւ ստորոգեալ զօրութեամբ իմացուող ենթակայի. Օր. Յի ուժեղ բարչրահասակ Տարդ Կեանք. ասուում է, մի ուժեղ մարդ տեսայ բարչրահասակ, այսինքն որը բարձրահասակ է: Ահա քեզ Կեանք հասակ Տարդի—ահա մարդիկ քեզ պէտքական—այսինքն, ահա մարդիկ, որ քեզ պէտքական են :
5. Որոշիչները եթէ առանձին գործածուեն, այն ժամանակ իբրեւ գոյական Հոլովուում են. եթէ երկու որոշիչներ լինեն, երկրորդ որոշիչն իբրեւ գոյական փոփոխուում է : Բարչրահասակը այս է. հարստ անդրադասիւնքի փողը փողում է :
6. Որոշիչները կրկնուում են սաստկութիւն ցոյց տալու մտքով, «ո՛ր ո՛ր սլաքներ. շալի շալի մարդարիտներ. հոյլ հոյլ աստղեր :
7. Չափ, կշիռ, ձև ցոյց տուող գոյականները իբրեւ որոշիչ դրուում և Հոլովուում են, բաժանիչով գինի, փոխիւմ միրգ, հասկանիւմ չիթ :
8. Դերբայները իբրեւ որոշիչ անփոփոխ են մնում, իբրեւ գոյական առանձին գործածուած, Հոլովուում են : Կեանք տանձ.... խնայ մարդ, խնայ գինի, կեանք քեզ, խնայ հեռու կաց. խնայ ունիք ևլ ,

դ). ՅԱՏԿԱՑՈՒՅԻՉ և ՅԱՏԿԱՅԵԱԼ

1. Այն սեռական Հոլովով բառը, որը դրուում է ուրիշ անուան մօտ և նրա հետ լինելը ցոյց տալիս, կոչուում է յատկացուցիչ. իսկ միւսը յատկացեալ : Ջրի բաժակը. հարստ գէմքը : Ջրի և հարստ յատկացուցիչ են, բաժակը և գէմքը յատկացեալ :
2. Եթէ յատկացուցիչն անորոշ է, որոշիչ—յօդ (ը—ն) չի դրուում : Օր. Երեստ հրաման են կարգում : Գրի կազմեր են կտրատում :
3. Եթէ յատկացուցիչը որոշեալ է, որոշիչ յօդերը (ը—ն) դրուում են յատկացեալի վերայ. Կարգելի դասերը փակեցիր. Կան Կարգահանք փակիր :
4. Եթէ յատկացուցիչը յայտնի—որոշեալ անուն է, երբեմն նորա վերայ որոշիչ յօդ է դրուում. Գրի երեստ ծածկեցիր (այն մեր իմացած գրքի) :
5. Յատկացուցիչը անփոփոխ է մնում, յատկացեալը միայն Հոլովուում է. սենեակի դասերը անց ու դարձ են անում :
6. Դերանուն յատկացուցիչների փոխարէն գործ է ածուում Ս, Դ. դիմորոշ յօդեր. իսկ ն—դրուելիս այն էլ է հասկացուում նորա էլ. գիրքս—իմ գիրքը, գիրքդ—քո գիրքը. գիրքը բեր—այն գիրքը բեր և ո՛չ նորա գիրքը բեր : Խեղճ, տուներ քանդուեց (նորա տուներ և ո՛չ այն) :

7. Եթէ գերանուն յատկացուցիչն և յատկացեալը յոգնակի են, յատկացեալը գիմորոշ յօդով գրուելիս՝ կրկնակի յոգնակիով է գործածուում: Գրքերս—իմ գրքերը, գրքերդ—քո գրքերը, գրքերներս—մեր գրքերը, գրքերներդ—ձեր գրքերը:
8. Եթէ յոգնակիացուցիչը ներ է և ոչ եր, այն ժամանակ կրկնակի յոգնակին լինում է ներ և ոչ ներ, վառարաններնիս և ոչ վառարաններնես, տախտակներնիս և ոչ տախտակներնես,—մեր վառարանները, մեր տախտակները, բազմավանկների վերայ ներ է աւելանում կրկնակի յոգնակիում:
9. Նախորդ նախադասութեան մէջ որոշուած յատկացեալը, յաջորդ նախադասութեան մէջ կարող է գործութեամբ իմացուել և այն ժամանակ յօդը կը գրուի յատկացուցիչի վերայ, տան կէսը այրուեց, իսկ ննջարանն ոչ, գրքերի կազմերը այրուեցին, իսկ Նարեկն ոչ (Նարեկ գրքի):

Ե). ԲԱՅԱՅԱՅՏԻՉ Ե ԲԱՅԱՅԱՅՏԵԱԼ

1. Այն բառերը, որոնք մի ուրիշ բառի ուժով լինելը, ո՞րը լինելն են ցոյց տալիս, կոչուում են բացայայտիչներ: Երբ գետը հոսում է. գետը կլինի ենթակայ, Երասխ—բացայայտիչ—գետը բացայայտեալ:
2. Բացայայտեալը գրուում է որոշեալ յօդով (ը—ն), իսկ բացայայտիչը առանց յօդի: Վարդանի թագաւորը սպանեց Վարդան զօրավարին, որոշեալ յօդ ունեցողներն են թագաւորը և զօրավարին, մէկը ենթակայ, միւսը լրացուցիչ—կլինեն բացայայտեալ, իսկ անյօդ—Վարդան և Վարդան կլինեն բացայայտիչ: Հիմա գորա հակառակը—Բագար Վարդանը սպանեց Վարդանին, թագաւոր և զօրավար կլինեն բացայայտիչ, իսկ Վարդանը և Վարդանին բացայայտեալ, որովհետև յօդ ունեն և մէկը ենթակայ իսկ միւսը լրացուցիչ է:
3. Բացայայտիչը առանց յօդի է լինում սովորաբար, իսկ բացայայտեալը սովորաբար յօդով, երբ բաղադրեալ է բացայայտիչը և ուզում ենք խօսքը ուժեղացնել—շեշտել, այն ժամանակ բացայայտիչը կարող է յօդ առնել: Օր. կանոնաւոր է. Վարդան՝ հայոց զօրավարը մեռաւ, շեշտուած է, Վարդան՝ հայոց զօրավարը սպանուած է (որտեղ հասկացուում է Վարդան զօրավարը, հայոց զօրավարը):
4. Բացայայտեալը զեղջուելիս նորա յօդը գրուում է բացայայտիչի վերայ, երբ նախորդ նախադասութիւնից յայտնի է բացայայտեալը: Օր. Վարդան զօրավարը մեռաւ, բայց Վահանը կենդանի մնաց, այսինքն Վահան զօրավարը:
5. Ենթակայ և լրացուցիչ եղող բացայայտեալների բացայայտիչները չեն համաձայնում կանոնաւոր աւամբը, իսկ եթէ ուզում ենք շեշտել բացայայտիչը, այն ժամանակ համաձայնում են. Ժողովրդի ոխերիմ լէւոն՝ Բարսեղին սպանեցինք—սա կանոնաւոր է—առանց շեշտելու, Ժողովրդի ոխերիմ լէւոն՝ Բարսեղին—սպանեցինք, շեշտուած է և համաձայնած բացայայտեալի հետ:

դ) պարագայական բառեր.

1. Պարագայական բառեր դառնում են բոլոր մակբայները և այն գոյական ու ածականները, որոնք Մակբայօրէն են գործ ածւում : Ե՞րբ պիտի գաս. այսօր գնում ենք. խեղճ կաց. երբ, այսօր, խելօք—պարագայականներ են :
2. Գոյականները առանձին և կրկնուելով պարագայական բառեր են կազմում : Գիշեր և յերեւել աշխատում ենք : Օրէկ օր աւելանում է. ճաշար ճաշարի տուած կուում են. բերանի բերան խօսում են :
3. Ածականները բրբ Հայցականաբար են գործ ածւում բայերի մօտ դրուած, այն ժամանակ լինում են պարագայական բառեր. մենք խօսում ենք շշմարիտ և ուղիշ քան թէ դուք :
4. Ո՛չ և ի՛նչ մակբայները շատ անգամ գործ են ածւում բայերի Հետ, առաջինը բացասութիւն ցոյց տալով, երկրորդը արգելումն : Ձե՛մ գնումս. ի՛նչ գնար արեւն :
5. Ոչ և ինչ առանձին էլ են գործ ածւում, բառերի Հետ էլ : Ոչ մարդ ես, ո՛չ ծեր... : խօսալ ինչ, անիլ ինչ, չե՛մ գնում, ինչ անիր :
6. Ձ—և ինչ—արգելական Հրամայականներից առաջ էլ են դրւում, լետ էլ. միայն լետ դրուելիս Հրամայականի յ—փոխւում է շ—ի : Մի գնար, ինչ գործիր—գործիլ ինչ, գնալ ինչ, թող չխօսայ. թող խօսայ ո՛չ. ասի ո՛չ—չասի ևլ :

է) Խնդիրներ (Լրացուցիչներ)

1. Այն բոլոր լրացուցիչները, որոնք գրւում են նախադասութեան մէջ—միտք լրացնելու համար, կոչւում են խնդիրներ, (այսինքն բայի կողմից խնդրը ուածք, իւր միտքը լրացնելու)։ Մեր առւնը լիքն է հարդիշէրով, լիքն է բայը, խնդրում է՝ պահանջում է հարդիշէրով բառը իւր միտքը լրացնելու համար։
2. Խնդիր պահանջող—խնդրառու բառերը գլխաւորապէս բայերն են, մասամբ անունները և նախադրութիւնները։ Խնդիր լինում են—փոփոխական մասն բանինները բացի բայից։
3. Բոլոր հոլովները խնդիրներ են, ուստի կոչւում են խնդիր. (ուղղական սեռական) հոլովով։

ը) Ուղղական հոլովով խնդիր.

4. Օժանդակ էական բայը՝ ածականով և գոյականով դրուած ժամանակ լինում է ստորոգեալ. իսկ եթէ օժանդակը առանձին ստորոգեալ կոչենք, ածականը և գոյականը ուղղական հոլով խնդիր կլինեն : Ես երջանիկ եմ, երջանիկ եմ ստորոգեալ է. իսկ թէ եմ լինի ստորոգեալ, երջանիկ կլինի Ուղղական խնդիր :
5. Երբ չէզոք և կրաւորական բայերի մօտ են դրուում գոյականը և ածականը, այն ժամանակ լինում են ուղղական հոլովով խնդիր : Այս պիտի կոչուի գիւղացիները որ ունենալ են երևում—ստորոգեալ գոյականն է :

Թ) Հայցական հոլովով խնդիր.

6. Նախադասութեան մէջ այն երկրորդական առարկաները (լրացուցիչները), որոնք ենթակալի գործողութիւնը իրանց վերայ են կրում, են Հայցական հոլովով խնդիրներ. ես դուք գրեցի. նա գիրքը կարդաց. դուք, գիրքը — Հայցական են :
7. Մի քանի բայեր կան, որոնք թէև ներգործական են և գլխաւորից գործողութիւնը տանում են դէպի երկրորդականը և պիտի Հայցական հոլով պահանջէին, բայց պահանջում են Հայցականի փոխարէն տրական հոլով : Ես խփեցի փայփն. մենք յաղթեցինք, տիրեցինք Երէն. այդպէս աղաչել, խնդրել, օգնել, նայել բայերը ևլ :
8. Հայցական են դրւում տրականի նման այն մարդիկների անունները, դերանունները, որոնք արդէն որոշեալ են : Ես նրան տեսայ : Ես Պետրոսին տեսայ :
9. Ուղղութիւն ցոյց տուող բայերը պահանջում են Հայցական հոլով. ես գնացի դու. մենք հասանք ուսումնարան :
10. Երբ խնդրը—անորոշ է, անորոշ Հայցական է կոչւում, երբ որոշեալ է—որոշեալ Հայցական է կոչւում. ես հարկ տեսայ, ես չով տեսայ, ես հարկուն տեսայ, ես չով տեսայ :
11. Հայցական հոլով դրւում են ժամանակի տեղութիւն և չափ, կշիռ ցոյց տուող բառերը : Քառասուն օր անձրև եկաւ : Այս չիթը երեսուն պշն եղաւ : Միւր բոլորը հինգ փուն եղաւ :
12. Բաղդատական ածականը քանի դրուելիս Հայցական հոլով է պահանջում : Առիւծը ուժեղ է քան թէ գայլը :

Ժ) Սեռական հոլովով խնդիր.

13. Սեռական հոլովով խնդիրներն են բոլոր յատկացուցիչները իրենց յատկացեալներին : Պարտէի դռները . . . պզու պատը . . . :
14. Սեռական հոլովով խնդիր դրւում են արժէք ցոյց տուող բառերը. հինգ հաւելի միւրգ. քսան հաւելի ապրանք :

Ժա) Տրական հոլովով խնդիր.

15. Տրական հոլովը դրւում է այն ժամանակ, երբ գործողութիւնը յօգուտ կամ ի վնաս մէկի է կատարւում : Ես ընծայեցի նրան. Ոչ հէլին թող չտուեց գնալ :
16. Տրական հոլով պահանջում են հրամայել, խփել, տիրել, հնազանդել, նմանել, կարօտել, յայտնել ևլ. բայերը : Նրան հրամայեցի. նրան հնազանդեցին. հէլ կարօտել են ևլ :
17. Ժամանակ ցոյց տուող բառերը դրւում են տրական հոլովով. 1845—ին ծընուեց. ամսի 20—ին, ժամի 5—ին եկան. գարնան լաւ հունձ կլինի. նոյեմբերին ուսումը կսկսի :
18. Մի քանի ածականներ տրական հոլով են պահանջում. ինչ արժանի է. ինչ

ընդունակ է. ընթացիկ կարօտել եմ, օգտակար է, լարմար է, դիւրին է սրահ (համար) :

19. Մի քանի միջարկութիւններ տրական հոլովով են պահանջում. երանի ինչ. վնջ թէլ ևլ :

Ժբ) Բացառական հոլովով խնդիր.

20. Բացառական հոլովով դրուում է այն բառը, որից գործողութիւն է ստանում ենթական. ես նրանից ծեծուեցի :
21. Բացառական հոլով դրուում է այն ժամանակ. երբ գործողութիւնը մի տեղից շարժուել, սկսուել, մի նիւթից մի բան շինել, մի բանից զրկուել, մի կէտից ժամանակը որոշել է ցոյց տալիս ևլ : Ես բազմաթիւ հեռացայ. ես այն-պէսից սկսեցի գործս, փայտից է շինած. հարստութեանից զրկուեցի. 1858—Բաւից սկսած մինչև օրս :
22. Բաղդատական ածականը բանի—փոխարէն բացառական էլ է պահանջում. ես նրանից մեծ եմ :—

Ժգ) Գործիական հոլովով խնդիր.

23. Գործիական հոլով դրուում է այն ժամանակ, երբ գործողութիւնը կատարւում է մէկի ձեռքով, միջոցով, գործիքով, քանիսով, ո՞ր ժամանակով, ի՞նչ-պիսի տեղով ևլ : Քիչով ամէն բան կանեմ. նորա միջոցով կկատարեմ. ուրախով կտաշեմ, տասն մանկեկ ևմ առել և բաժնով էլ ծախում եմ. գլխով պիտի գնամ. ծովով աւելի մօտ է, քան ցամաքով. լեռներով աւելի մօտ է ևլ :

Ժդ) Ներգոյական հոլովով խնդիր.

24. Ներգոյական հոլով դրուում է այն ժամանակ, երբ գործողութիւնը մի տեղում, ժամանակի մէջ է կատարւում. ես ասի մէջս էի. ես այգուս էի, հինգ ժամուս պրծայ. տասն օրուս կառնեմ :
25. Ներգոյականի մասնիկն է ուս (պարտեզում, գործում, ասում), մէջ, տան մէջ (քան տնումը). և լիս—անորոշ դերբայների մօտ—գործելիս ևլ :
26. Նախադրութիւնները զանազան հոլովներով խնդիրներ են պահանջում: Մէկ համար եկաւ: Նոյս մօտ գնաց. սեղանի տակը մտաւ. ասի վերայ բարձրացաւ. առանց թէլ չենք գնալ. բացի նրանից մարդ չեկաւ, ելանք ասի ի վեր. յօգուս ուսումնարանի է այս. ի վրաս քեզ է այս խօսակցութիւնը: Սոքա կոչուում են նախադասութիւնով խնդիր :

Ժե) Ածականների և Թուականների խնդիրներ.

1. Ածականը խնդիր է առնում երբ չափ՝ աստիճան ցոյց տուող գոյական ունի. էլիքեկեան աշտարակը եղաւ հազար մէկը քառս քան թէ Մ. . .ը : Հինգ

Հարկար Հանգումն խոր պիտի լինէր փոսը : Հաղար Տարր—խնդիր է բարձրին, հինգ
Հարկար Հանգումն—խնդիր է խորին. իսկ եթէ բարձր եղաւ, խոր պիտի լինէր,
ստորոգեալ Համարենք, այդ խնդիրները կպատկանեն—ստորոգեալներին :
Տրական Հոլովով. աշխարհին վնասուի է նա. Տեղ օգտուի պիտի լինի. առաջի-
նի պէս երկու ձևով խնդիր Համարելի են : Բացառական Հոլովով. «չի» ա-
նէրկայն եղաւ. նոյն ձևով : Գործիականով—Բաժանէրով լի գինի խմելու. Բա-
ժանէրով խնդիր է լի ածականին և խնդիր լի—խմելու. բային կարող ենք
ասել : Բացառական կորուի նոյնպէս, երբ բաղդատական ածականի պէս կը-
վարուի. Տեղից Տեղը զնաց. Հարաւորներէ փոքր մեծաւ. Տեղից, Հարաւորներէ
խնդիր են մեծին և փոքրին : Սոքա շատի մասը են ցոյց տալիս Հարուստ-
ներից (շատերից) փոքրը (մասը) : Մշակներից շատերը մեծան. նոյնպէս մաս-
նական է :

2. Բացի մասնականներից թուականները նոյնպէս բացառական խնդիր են պա-
Հանջում. հարանից մէկը կորաւ. զօրներից տասն կորաւ. հարանից, զօրներից—խըն-
դիր են թուականներին :

Ժգ) Համաձայնական վերլուծում.

Զօրքերից չորսը մեծան պարսից Յազկերտ թագաւորի սաստիկ և շուտափոյթ
Հրամանի համաձայն և թաղուեցին գեղեցիկ շիրմի մէջ : Սա մի միաւորեալ
նախադասութիւն է :

Թաղուեց և մեծաւ—ստորոգեալներ են : Չորսը—ենթակայ : Հրամանի Հա-
մաձայն—նախադրութիւնով խնդիր մեծնելուն : Զօրքերից—բացառական Հո-
լովով խնդիր (լրացուցիչ) չորսին : Թագաւորի—յատկացուցիչ Հրամանին :
Սաստիկ և շուտափոյթ—որոշիչ Հրամանին : Յազկերտ—բացայայտիչ թագա-
ւորին : Պարսից—յատկացուցիչ թագաւորին : Շերմի մէջ—ներգոյական Հո-
լովով խնդիր թաղուելուն : Գեղ.—որոշիչ : Այս վերլուծումը միևնոյն է
առաջին համաձայնական—վերլուծման հետ, այստեղ միայն լրացուցիչները
անունը փոխած է և խնդիր դրած :—

Ժէ) Դիմորոշ և Որոշեալ յօդ.

1. Յօդերը երկու տեսակ են, դէմք ողորդող—հմ պատկանեալ լինելը ցոյց տը-
ւող, ստացական դերանունների տեղ դրուող, գիրք, իմ գիրքը, գիրք—քո
գիրքը : Եւ որոշեալ յօդ, երբ անորոշ մի անուն յայտնի է կացնում. մարդ
եկաւ. Տի ծառայ ներս մտաւ. ծառան մտաւ :
2. Որոշեալ յօդերը երկու են ն և լ. ձայնաւորով վերջացած բառերի վերջում
դրուած է ն. բաղաձայնով վերջացածից յետոյ լ. երբեմն բաղաձայնից յետոյ
դրուող լ—փոխուած է ն—ի, երբ յաջորդ բառը ձայնաւորով է սկսուած :
Մարդը, խօսքի—խօսքին : Զերն ու մերը, քոն ու նրանը և լ :

3. ա) Որոշեալ յօդ դրուում է՝ երբ մի որ և անուն որոշ է, յայտնի է. չի՞ բեր: բ) Ածականով, յատկացուցչով անուանից յետոյ, գէղեցիկ Տարբը եկաւ. աշգուս: գ) Դերանուններից յետոյ. մեր առաջ, այս Տարբը, ձեր աշգիւ: դ) Յատուկ անունների վերայ, երբ որոշեալ են. Պէպրոս եկաւ: ե) Բոլոր Հոլովների վերայ, երբ ուղղականը որոշեալ է, բացի սեռականից, որ թէ ընդունում և թէ չէ ընդունում: Դերբը, գրքի, գրքից...և: չի:
4. Անորոշ յօդի մասնիկն է Տի, մի մարդ, մի գործ և: Շատ անգամ Տի չի գործ ածւում բայց Հասկացում է. ծառայ մտաւ այսինքն Տի ծառայ մտաւ: Անորոշ յօդ չի դրուում, և զօրութեամբ է Հասկացում. ա) Երբ անունն անյայտ է, անորոշ է, չի բերէք. աստիճան տուէք: բ) Երբ յատուկ անյայտ անուններ անորոշաբար են գործ ածւում. Պէպրոսն շատ տեսած կամ. Մաշգիւն քիչ տեսած կամ: գ) Երբ դերանունով դրուած անունը բացագանչական է. այս ինչ լաւ մարդ է: դ) Ածականով գոյականը յօդ չի առնում, երբ բացագանչական է. ինչ Հրաշալի ապարանք է: ե) Ժամանակ ցոյց տուող բառերը շատ անգամ չեն առնում. այս կիրակի լաւ անցաւ. այս տարի լաւ տարի էր: զ) Ածականով գոյականները յօդ չեն առնում, երբ դրուած են անորոշ Տի յօդով և թուականներով: Մի գեղեցիկ պարտեզ. երեք հարկեր սպառազէն զինուոր. աստիճան Հասարակ և պատառոտուած գիւղացի:
5. Դիմորոշ յօդերն են ա, ար, և ն, սոցանից՝ եղակիներում ն—յօդը շատ անգամ չի թուում է ն—որոշեալ յօդի հետ. տախտակը—աւելի Հասկացում է ասինքն քան նորա տախտակը. բայց յոգնակիներում և ուշադրած եղակիներում նորա է նշանակում: Օր. ինչդ, աստիճան դուրս. այսինքն նորա տուներ. տներն—մեր տները, տներն—ձեր տները, տներն—նոցա տները և ոչ այն տները:
6. Դիմորոշ յօդերն իբրեւ անձնական դերանուն գործ են ածւում զլիսադրապէս բ—դէմքով կոչականներում, ով քաջ Սամսոն—այսինքն դու քաջ Սամսոն: Ա. և գ—դէմքերով շատ հազիւ. քաջ տեսնում ես—այսինքն ես քաջը: Քաջը ահա, տեսնում ես—այսինքն նա քաջը և:
7. Դիմորոշներն իբրեւ անձնական դերանուն գործ են ածւում Յ—դէմքով էլ ոչ կոչական նախադրութիւնների մէջ. Կարմիր ինչ անեմ. Կարմիր ինչ անի. Կարմիր ինչ անի (ես ողորմելիս, դու ողորմելիդ, նա ողորմելին):

Ժր). Յարաբերական և Յարաբերեալ.

1. Որ դերանունը դրուում է մի որ և է անուան տեղ և նրան յարաբերում է, դրա համար որ կոչւում է յարաբերական, իսկ որին յարաբերում է—յարաբերեալ: Նա, որ եկաւ, ասաց. պղինձները, Կարմիր թողել էիք այստեղ. Կարմիր—յարաբեր. նա, Կարմիր յարաբերեալ են:
2. Յարաբերականը դրուում է իւր յարաբերեալից յետոյ, և իւր ստորոգեալից առաջ: Այն Տարբը, որ եկաւ մեզ մօտ, շատ երկար խօսեց:

3. Յարաբերականը յարաբերեալից յետոյ է դրուում անմիջապէս, բայց շատ անգամ մտքին նայելով միջանկեալ բառեր էլ են ընկնում մէջերը. դուք մի քի պիտի տեսնէք այնտեղ արքունական ճանապարհի վերայ, որ...
4. Յարաբերականը թուով միշտ պիտի համաձայնի յարաբերեալի հետ, որովհետեւ նորա տեղն է դրուում, իսկ հոլովով կարող է անհամաձայն լինել, որովհետեւ ինչ հոլով դրուելը կախուած է իւր ստորագեալից : Այն հարբէլը, որոնց կանչեցիր... և :
5. Կանոնից շատ անգամ շեղուում են, մանաւանդ ռամկական բարբառում, յարաբերականը չեն համաձայնեցնում յարաբերեալի հետ : Այն հարբէլը, որ եկան ինձ մօտ, փոխանակ այն մարդիկը, որոնք :
6. Յարաբերութիւնը եթէ անորոշ է, յարաբերականը որոշաբար կվարուի. իսկ եթէ որոշեալ է. որոշեալ է—ն—յօդը կառնի. Տէ հարբ, որ ոչ մի բանից չի վախենալ... : Այն հարբը, որ ոչ մի բանից... :
7. Յարաբերականը որոշեալ յօդով եթէ դրուում է եզակի՝ յոգնակի յարաբերեալի մասերը ցոյց տալով, այն ժամանակ նշանակում է մէկը : Օր. փախած մարդիկները կորան, որ այս փողոցով, որ այն (մէկը այս, մէկը այն), բոլոր զօրքը հարբեց, որ զինով, որ զարեջրով (մէկը գ. մէկը...):

Բ.

Նախադասութիւնների համաձայնութիւնը.

ա). Երկրորդական նախադասութիւնների համաձայնութեան ընդհանուր կանոնները :

1. Որոշիչ նախադասութիւնները կապուում են գլխաւորի հետ որ—յարաբերականով, կամ որ—ի տեղ դրուած ա'—ը է'բ մակբայներով : Այն աշակերտը, որը եկաւ : Այն տեղ, ա'—ը (որի մէջ) նստել էինք : Հին ժամանակ, երբ (որի մէջ) մարդիկ վայրենի էին :
2. Որոշիչ նախադասութեան մէջ որը լինում է այն հոլովով, ինչ որ պահանջում է բայը և որովհետեւ յարաբերում է գլխաւոր նախադասութեան մէջի յարաբերեալին, ուստի համաձայնում է թուով յարաբերեալի հետ : Օր. այն աշակերտը, որի դուք տեսաք :
3. Որոշիչ նախադասութեան մէջ որը շատ անգամ անհամաձայն է լինում յարաբերեալի հետ : Նրանց, որ եկան ինձ մօտ, պիտի պատժեմ : Բոլոր իշխանները, որ տեսան, խղճացին :
4. Որոշիչ նախադասութիւնը եթէ կազմուած է ածականով օժանդակ բայից, կը ճատուելիս ածականի է փոխուում : Այն աշակերտը, որ ծոյլ է.—ծոյլ աշակերտ... և :
5. Որոշիչը նախադասութիւնը եթէ կազմուած է գոյականով օժանդակ բայից,

կրճատուելիս բացայայտ չի է փոխուում : Լեւոնը, որը աշակերտ էր, վարձադրուեց : Աշախէրա Լեւոնը... և :

6. Որոշիչ նախադասութիւնը, որը կազմուած է անկախ բայերի սահմանական ժամանակներից—գերբայների է փոխուում : Այն աշախէրա, որը չի օգնում ընկերին, պատժուում է : Ընկերին չօգնող աշակերտը : Այն աշախէրա, որին խփեցիր, մեռաւ. (քո) խփած աշակերտը մեռաւ և :
7. Պարագայական Երկրորդական նախադասութիւնները կապուում են գլխաւորի հետ բոլոր տեսակ մակբայներով : Տեղական մակբայներով, ուր, ուր որ, որպէշից, այնպէշից. ժամանակական մակբայներով—երբ որ, որ ժամանակ, մինչև որ. այն ժամանակ. դեռ չէ, չանի որ և : Որակականներով—ինչպէս, այնպէս, քանակականներով—որքան, որչափ և : պատճառականներով, մասն դի, որովհետև, որպէս զի : Ուր որ գնաս—գալու եմ. որպէշից լսեցիր, այնպէշ գնա. երբ որ լսես, այն ժամանակ կգնաս, մինչև որ չլսես, չգնաս. չանի որ չէր եկել, խելօք էր : Ինչպէս լսեցիր, այնպէս էլ հաւատա. որքան խօսես, այնքան կյոգնես : Որովհետև խօսեցիր, դուրս հասար կասես :
8. Տեղական պարագայականները կրճատուելիս փոխուում են անցեալ և ապառնի գերբայների—տեղ—բառի հետ. ես այնտեղ եմ գնում, որպէշ դու չես տեսել. ես գնում եմ չո չորսած պէշը :
9. Ժամանակական պարագայական նախադասութիւնները կրճատուելիս փոխուում են անորոշ գերբայի : Երբ որ գնացի տուն, նա եկաւ—սա Գնալիս, նա եկաւ : Երբեմն անցեալ գերբայի—դեռ չէի խփել, երբ մեռաւ. դեռ չխփած մեռաւ :
10. Որակականներ պարագայական նախադասութիւնները կրճատուելիս փոխուում են գործիական հոլովով գոյականի. Ինչպէս ուրիշ մարդիկ խօսք տուին, այնպէս... : Ուրիշ մարդիկ խօսք տուին... և :
11. Պատճառականները կրճատուելիս փոխուում են գոյականի և անորոշ գերբայի՝ բացառական հոլովով և հասար—ով : Որովհետև չափազանց պիտի էր չեղաւ, չափազանց պիտի լինէր չեղաւ :
12. Լրացուցիչ Երկրորդական նախադասութիւնները կապուում են գլխաւորի հետ ինչ, ինչ որ, գերանուններով և լե շարկապներով : Նա ասում է՝ լե գու չեկար... Երկրորդ նախադասութիւնը լե—ով է կապուած : Լրացուցիչ նախադասութիւնները կրճատուելիս փոխուում են անցեալ և անորոշ գերբայների : Ինձ ասում են, որ սա Գնա—ինձ ասում են տուն գրնալ : Ասացի այն՝ ինչ որ լեցի—ասացի լաճա : Ասում է թէ՝ նա գնացել է—ասում է նորա գնալու համար և :
13. Երկրորդական ենթակայ նախադասութիւնները կապուում են գլխաւորի հետ ու, ու որ, և լե—ով : Ով որ խօսի, պիտի պատժուի :
14. Ենթակայ—նախադասութիւնները կրճատուելիս փոխուում են ներկայ և անորոշ գերբայների : Ով փող չունի—մարդ չէ. փող չունեցողը մարդ չէ և :

բ). Անկախ նախադասութիւններ.

15. Այն նախադասութիւնները, որոնք միմեանց հետ կապ չունեն, միմեանց չեն պարզաբանում բաղադրեալների պէս, կոչւում են Անկախ : Մարդը խելո՞ւ էր, նա շատ բազմաթիւ էր :
16. Բաղահիւսական նախադասութիւնները կապւում են միմեանց հետ բաղահիւսական շաղկապներով և, ընդհանուր առմամբ, երբ անկախ նախադասութիւնները համաձայն են և չեն հակասում : Օր. շատ մարդիկ գործում էին իրանց ներքին համոզմամբ, և շատերը իրանց կրքով կամքի ուժով. (և շաղկապով) : Մենք նորա բոլոր գործերը քննեցինք և, շատ մութ կէտեր էլ պարզաբանեցինք, (էլ—շաղկապով) :
Նորա բոլոր անազնուութիւնները ոչ միայն հանեցինք, այլ և շատ գործերի մէջ մեղադրեցինք : (Ոչ միայն, այլ և շաղկապներով մէկ նախադասութեան ոյժ է տրուած) : Հայոց հայրապետը մեծ հանդէսով դուրս եկաւ Վահանի առաջ, ապա բոլոր ժողովուրդը մեծ խնդութեամբ, դրանց ետևից հայ տիկիւնները ծաղկեայ փնջերով և : (Պատմողական բաղահիւսական նախադասութիւն է) :
17. Ներհակական անկախ նախադասութիւնները, որոնք մտքով հակասում և չեն համաձայնում միմեանց հետ, կապւում են ներհակական մակբայներով Բայց, սակայն, ընդհանուր առմամբ, միայն և :
Օր. անազնիւ մարդիկ փախչում են պատասխանատուութիւնից, ինչ ազնիւները ընդհանուր առմամբ իրանք իրանց ենթարկում են պատասխանատուութեան. հակասական—(ներհակ նախադասութիւն է) :
Ընդհանուր առմամբ ես նորանից անդ չեմ պահանջում, Բայց միայն ազնիւ լինի ուրիշ ոչինչ և :
Նախադասութիւնները քանի՞ մասի են բաժանւում—(5 մասի. պարզ, բաղադրեալ, միաւորեալ, միջանկեալ և յաւելեալ) : Սոքա քանի ձևով են արտայայտւում—6 (պատմողական, հարցական, պատասխանական, բացառական, հրամայական և կոչական) : Ըստ բայի—բացասական և հաստատական : Պարզը. քանիսկ—2—ի, համ. և ընդ. : Բաղ.—4—երկրորդականի, լրացուցիչ, որոշիչ, պարագայական, և ենթակայ : Նախադասութեան անդամները որոնք են, ինչպէս են կապւում միմեանց հետ և : (Ո՞վ կասի մի պարզ, մի բաղադրեալ, մի երկրորդական, ո՞վ կ'ընտրի. ո՞վ նախադասութիւնները կ'որոշի) :

Գ. ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1. Ուղղագրութիւնը կազմում է համաձայնութեան երրորդ մասը, որի նիւթն է ուղիղ գրելու, ճիշդ կարգալու նշանները, ձևերը, կէտերը, ձայնաւոր գրերի զեղջուկը, տառերի փոխակերպութիւնը, դոցա կանոնաւոր հնչումը գիտենալը և գործադրելը :
2. Ուղղագրութիւնը բաժանուում է երեք մասի, ուղղագրութեան ընդհանուր կանոնների, Առոգանութեան և Տրոհութեան :
3. Ուղղագրութեան ընդհանուր կանոնները խօսում են առհասարակ տառերի որոշ տեղերում գրելու, տառերի փոփոխման՝ սղման, երկբարբառների և սոցա փոփոխութեան վերայ :
4. Առոգանութիւնը խօսում է բառերի ուղիղ և ճիշդ արտասանութեան վերայ: Տրոհութիւնը խօսում է բառերի, նախադասութիւնների բաժանման վերայ, թէ ըստ իմաստի և թէ ըստ ձևի :

ա). Ուղղագրութեան ընդհանուր կանոնները.

1. Իւրաքանչիւր վանկի մէջ ենթադրուում է մի ձայնաւոր, որը կամ հնչում և գրւում է, կամ հնչւում և չի գրւում. առանց ձայնաւորի վանկ չի կազմւում : Մար—բիւն. կրկին—յըր—յիւ. կռատուն—կը—առ—արան :
2. Ձայնաւորները վանկերում փոփոխուելիս՝ կամ փոխւում են ուրիշ տառի, կամ բոլորովին զեղջւում են :

Ի—տառը փոխւում է ը—ի. սիրտ—սիրտի—սրտի. գիր—գրել—գրել. բծիշէ—բժշէ—յի—բժշիւ—լիւն. արծալազին—արծալազին—արծալազինով : Ե—տառը փոխւում է ի, «ե»—«իւ» ծէ—ծիւակատարութիւն. վէճ—վիճաբանութիւն. պարպէլ—պարպիւլան. անէծք—անիծել. իսկ է—հոլովման ժամանակ չի փոխւում, մընում է էլի է. պարպէլ, պարպիւլի մէջ, ծէսի, վէճում, անէծքից ևլ :

Ու—երկբարբառը փոխւում է ը—ի. ջուր—ջրի, մուր—մրի, բուս—բրի, երբեմն ուղղակի զեղջւում է առանց ը—ի փոխուելու. անասուն—անասուն—լիւն. բազում—բազմութիւն :

Իւ—երկբարբառը փոխւում է ու—ի միայն եզակիներում և բառերի վերջում եղած ժամանակ, հովիւ—հովուի, հուս—հասուի :

3. Այս կանոնները ունեն իրանց խոտորումները, բացառութիւնները, հիմն—հիմնական. շուրջ—շուրջանակի բայց շրջաբանութիւն. չի, չեան. ձու, ձուլ. թիւ—թուեր փոխանակ թիւերի ևլ :

4. Ա և ո վերջացող բառերի վերջում աւելանում է յ տառը, և կազմում ալ և ալ երկբարբառը : Քահանայ, խոյ :

5. Միավանկ բառերի վերջում յ տառը հնչւում է, հոյ, չոյ, խոյ, հոյ, վոյ, փոյ : Բազմավանկների վերջում ալ, ոյ, հնչւում է համը յ—ով. քահանայ, դշխոյ, տեսոյ, փեսոյ, կորոյ :

6. Յատուկ անունների, գերանունների, հրամայականների վերջում, չի գրւում: Տալիւ, դա, սա, հարգա՛, գնա՛ :
7. Բառերի վերջում է փոխւում է է—ի և է—ն էլ է—ի, գործում է՛, գործում էա, գործում է, գործէ՛, գործէա, գործի(է) :
8. Բառերի վերջում օ չի գրւում, այլ ոյ, ղրոյ և ո՛չ ղրօ. յատուկ օտար անունները մէօ, կաօ, բրօ ասելի ընտիր կլինի գրել Մէօ, Կաօ, Բրօ :
9. Ո—ն բառերի սկզբում հնչւում է իւր իսկական հնչմամբ. Օր. ոսպ, ոակի, ոսն, ոլոյ, ողջ : Ովսաննա, ով, ովկիանոս, ովագիս բացառութիւն են և հնչւում են օվ և ո՛չ ո՛ ևլ :
10. Բառերի սկզբում է իւր հնչմամբ է հնչւում, Եփրեմ, Եսայի, էս, էկ ևլ :
11. Բառերի սկզբում ա չէ գրւում, այլ վ ձսակ, վարիչ ևլ: Ո—ից յետոյ բառերում գրւում է վ կով, ծով, Ժողով :
12. Ո—ից առաջ վ չի գրւում. բացառութիւն են վա՛, վհմակ, վաշ—բառերը :
13. Ո—ից առաջ գրւում է ա և հնչւում է կէս վ—ի հնչիւնով. որդւոց, հոգւոյն սրբոյ, զինուոր, թագաւոր, գործաւոր, մեղաւոր ևլ :
14. Երբ երկու ա միասին ընկնում են միմեանց մօտ, առաջի ա ի—ա—ն ջնջւում է և մնում է աա հնչիւնը. գործաաւ—գործաւա՛, գրաաւ—գրաւա՛ :
15. Իա—ի փոխարէն վա զնել չի կարելի, որովհետև Ո—ից առաջ վ հայոց լեզուի մէջ չի գործածւում այն ինչ ա—ից առաջ ա շատ կալ. չի կարելի գրել ուտվա՛ այլ ուտաւա՛ :
16. Միայնակ Ուերը վ և ա փոխել էլի չի կարելի. աստաժ և աստվաժ գրել չի կարելի, այլ Աստուած :
17. Ը տառը առանձին վանկով բառ չի կազմում, բացի ըսա—ից, այլ բառերի վերջում, միջում և սկզբում գործ է ածւում բազմավանկների մէջ. ընտրել: մակընթացութիւն, մարգը, խոչընդոտ :
18. Ի, է, է, ա, յ, ո, միանալով կազմում են աա, էա, այ, ոյ, աա, էա, իա երկբարբառները. թագաաւոր, հոգէաւոր, հայր, լոյս, մաթը, կորիւն, սենեակ :
19. Իա—հնչւում է իսկական հնչմամբ, երբ բաղաձայն չունի ետևում, թիա, հաշիա, կռիա : Իա—հնչւում է իա—երբ բաղաձայն ունի ետևում, կորիւն, մըջիւն (մըջուն), ողորմութիւն, խռնչիւն :
20. Ու առանձին լինելիս իսկական արտաբերութեամբ է հնչւում, լեզաւ, թթաւ, կծաւ : Եթէ ետևից ուրիշ տառեր են գալիս հնչւում է վ—ի նման, թըթաւաժ, լեզաի, հովաի ևլ :
21. Պ, բ, փ, շրթնայիններից առաջ ն փոխւում է յ շրթնայինի, բացի ան բացասական մասնիկներից, (բայց աֆով), ամբաւ, կործանմամբ ևլ :
22. Ի ից յետոյ ն սլատահելիս ք փոխւում ա—ն ի. ամաան, աանումն, խաանումն ևլ ,
23. Գլխատառով գրւում են յատուկ անունները, վերջակէտից յետոյ, ոտանաւորի տողի առաջին տառը, պատուանունները, գրուածների գլխները : Յակովբ, Վահագնա Տէր. Բլբուլն Աւարայրի ևլ :

24. Յետադաս և նախադաս ածանցները, որոնք կազմում են ամէն տեսակ մասն բանիներ են հետևեալները :

Յ Ե Տ Ա Դ Ա Ս Ա Ծ Ա Ն Յ Ն Ե Ր

ային—երկնային, դժոխային	ծու—շինծու,
ան—շրջան, իշխան	կան—աշխարհական, գործնական
գին—ուժգին, ցաւագին	լի—ուղղակի, կողմնակի
եայ—սղիշեայ, քրիստոնեայ	նակ—գանձանակ, եղանակ
եան—արեւմտեան, Դէմուրեան	նի—մատանի, հովանի
եզ—ուժեզ, զօրեզ	նոց—զօրանոց, փայտանոց
եղէն—ոսկեղէն, կաւեղէն	ոտ—ծակոտ, աւազոտ
ենի—հայրենի, մայրենի	ոտի—ցնցոտի, սնոտի
զան—Սրբազան	որդ—որսորդ, ճամբորդ
էք—ջրօրհնէք, ութօրէք	ոց—ձմերոց, ծակոց
ի—փայտի, աղի	ու—ահարկու, ազդու
իկ—թափանցիկ, կանխիկ	ուհ—թագուհի, վարդուհի
ին—ներքին, վերջին	ուն—սողուն, շարժուն
իւն—գոչիւն, մռնչիւն	ուրդ—ժողովուրդ, ծնունդ,
ուց—գեղնուց, նեղուց	ունի—ամատունի, արքունի
պան—պահպան, ջաղացպան	ստ—իմաստ, գովեստ
ստան—ծառաստան, հայաստան	րան—պահարան, գործարան
ցի—Շուշեցի, գիւղացի	ցու—մահացու, տիրացու
ցու—մահացու, տիրացու	ւոր—թագաւոր, գործաւոր :

Ն Ա Խ Ա Դ Ա Ս Ա Ծ Ա Ն Յ Ն Ե Ր

ապ—ապացոյց, ապագայ	առ—առարկայ
արտ—արտադրել, արտասանել	բաղ—բաղդատել, բաղիտնալ
գեր—գերազանց, գերազոյն	հակ—հակաճառ, հակասել
դեր—գերասան, գերանուն	համ—համաձայն, համարձակ
ներ—ներգործել, ներհակ	ստոր—ստորագրել, ստորաբաժան
որամ—որամաբան, որամագրութիւն	ենթ—ենթակալ, ենթամնայ
մակ—մակբայ, մակդիր	շար—շարադասել, շարունակ
վայր—վայրաբերել, վերագիր	փոխ—փոխադրել, փոխանակ
յար—յարաբերել, յարացոյց	պար—պարունակ, պարագայ
պար—պարագայ	տար—տարբեր :

(ածանցները խառնած են յիշյալ Այսինքնին)

բ). Տրոհութիւն

1. Տրոհութիւնը Ուղղագրութեան մասն է, որ ցոյց է տալիս թէ ինչպիսի կէտեր պիտի գործածել, որպէս զի բառերի բաժանմամբ կարելի լինի թէ ուղիղ գրել և թէ կարգալ որևէ մի պարբերութիւն :

2. Տրոհութեան մէջ գործ են ածւում նշաններ, որոնք ցոյց են տալիս բառերի, պարբերութիւնների միմեանց հետ ունեցած կապը, որոնք են. բութ(') ստորակէտ(,) միջակէտ(.) վերջակէտ(:) ապաթարց(կ') մակակէտ('ի) չակերտ(,,') փակադիծ(()) միութեան գիծ(-) անջատման գիծ(—) բազմակէտ(....) :
3. Տրոհութեան մէջ մտնում է բացի կէտադրութիւնից և տողադարձի կանոնը, որը ցոյց է տալիս թէ բառերը բաժանելիս և միւս տողը անցկացնելիս ինչ կանոններով պիտի ղեկավարուել :
4. Բութը(') գործ է ածւում այն ժամանակ, երբ կիսատ երկրորդական նախադասութիւնը կապում ենք գլխաւորի հետ : Օր. դնալով նոցա մօտ՝ ասացի... բ) գործ է ածւում, երբ մի բառ յաջորդ բառին չպատկանելն է հարկ լինում ցոյց տալ : Օր. մեր բարեկամներին արած գործերը. Ֆր՝ բարեկամներին արած գործերը շատ... ևլ : գ) գործ է ածւում, երբ մի բառ զօրութեամբ է իմացւում, մեր զօրքերը և հայրը՝ մտան քաղաք : դ) դասական թուականները զտւում են բութով. դու անպիտան ես, ասացին՝ որ այս ինչ... երկրորդ՝ որ... երրորդ՝ որ... :
5. Ստորակէտը գործ է ածւում, երբ հարկ է լինում կարճ երկրորդական նախադասութիւններ, կամ նախադասութեան որևէ կրկնուած անգամը անդամից ջոկել : Երբ էհանք նոցա Տօր, այն ժամանակ նոցա ուրախացան, վերջոյն արեւելից, բարեւոյն... ևլ : Հայրս, մայրս, քոյրերս շատ... : Ես գնացի, իմեցի, կերայ... :
6. Կամ—Եսով կապուած բառերի մէջ ստորակէտ չի դրւում. ես և դու գնացինք : Ես կամ դու : Միաւորեալ նախադասութեան մէջ ես, կամ եղած տեղը ստորակէտ չի դրւում. նրան իմեցի ես ասացի :
7. Անկախ նախադասութիւնների մէջ եւ էլ կգրուի ստորակէտ էլ : Մենք զբնացինք լաւ շրջեցինք, եւ լետոյ եկանք հացի նստեցինք :
8. Բացադանչական և կոչական բառերը դրւում են ստորակէտների մէջ, և բաժանւում են միւս անգամներից ստորակէտով : Գնա՛, ո՛րդէ, արե՛ ի՞նչ... : Ո՛հ Տէր Աստուած :
9. Միջակէտը գործ է ածւում լրիւ նախադասութիւնների մէջ, երբ մի պարբերութեան զանազան մասերը միմեանցից տարբերւում են, բաժանւում են : Զանազանք որ դուրս էինք, արեանք շատ լեռներ, լճեր, մայրաքաղաք. այդ լճերում կային շատ արեանք ջրեր. այնպէս էրեւում էին փոքր կենդանիներ... :
10. Երբ որևէ պարբերութեան միտք ամբողջացած է, լրիւ է, միւսներից անջատ է, այն ժամանակ դրւում է վերջակէտ :
11. Ապաթարցը դրւում է գեղջուած տառերի փոխարէն. կուգի, կասի, չգալ, չասի ևլ :
12. Մակակէտը դրւում է նախդիրների վերայ, որ զանազանի բառի միւս տառերից. աշխարհաբարում նախդիրներ չկան, միայն մակբայներում գործ է ածւում ՚ի մի քանի տեղ : Վայր ՚ի վերոյ, ՚ի վնաս նորա ևլ :

13. Զակերտներ գործ են ածուում այն ժամանակ, երբ ուրիշ խօսքեր մէջ են բերուում : Ասացի նորան „հօր էս գնում“ :
14. Փակագիծ գործ է ածուում այն ժամանակ, երբ բացադրական խօսքերը հարկ է լինում բաժանել միւսներէն : Երբ ես նորան հարցրի „հօր ես գնում (այդ ժամանակ ես հեգնութեամբ ծիծաղում էի նորա շորերի վերայ) այդ նոր շորերովդ“ նա բարկացաւ....եւ :
15. Միութեան գիծ դրուում է այն ժամանակ, երբ բառեր կամ բառի մասեր միմեանց հետ կապուում ամբողջացուում են, ուուս—տաճ—պ, հնդկա—եւ—րոպ—ազգ—:
16. Անշատման գիծ գործ է ածուում հարց ու պատասխանի, բացադրութեան ժամանակ : Ո՞վ է այժմ մեզ հետ խօսողը—նա, որ այսքան տարի ձեզ... :
17. Բազմակէտ գործ է ածուում այն ժամանակ, երբ ցանկացած խօսքերը, մտքերը մէջ չեն բերուում : Նոքա հայերի համար..., այն շատ բան....եւ :

Տողադարձ :

18. Տողադարձին միավանկ բառերը չեն բաժանուում. Էն, Դարդ, այր, անբաժան են նոյնպէս երկբարբառներն իբրեւ միավանկ բառեր. լոյս, անցեալ—ան—ցեալ :
19. Երկու ձայնաւոր կամ երկու բաղաձայն տառեր միմեանց մօտ որ լինեն, մէկը կանցնի, միւսը կմնայ : Լի—ազօր. խօս—քով :
20. Երեք բաղաձայն եղած ժամանակ միայն վերջինը կանցնի. ճշ—մարիտ, օրհ—նութիւն, հանգ—չում եմ եւ :
21. Բառի մէջ եթէ հնչուում է ը եւ չի դրուում, տողադարձին գրուում է. Գըր—քեր, «ը—նունդ եւ :
22. Ուս, ուի, էս, իս, ուս, կազմում են մի վանկ իրենց նախորդ կպած բաղաձայնի հետ եւ բաժանել չի կարելի. արա—բուած, արած, խը—քուի, պա—պուէր, ճնշուող—ճըն—շուող :
23. Բարդ բառերը շատ անգամ կանոնից շեղուում են եւ բաժանուում բարդութեան համաձայն փոխանակ—աղ—ու—հայ—գրուում է տողադարձի ժամանակ եւ աղ—ու—հայ. նորընծայ—նո—րէն—ծայ, եւ նոր—ընծայ եւ :
24. Տողադարձի ժամանակ վանկը անց կացնելիս, վերջում դրուում է գիծ—, որ կոչուում է ենթամնայ. Վա—ղար—շակ :

գ). Առդգանութիւն :

1. Առդգանութիւնը ուղղագրութեան մասն է, որ սովորեցնում է բառերի ճիշդ արտասանութիւնը :
2. Բառերի արտասանութեան համար, բարձր թէ ցած, երկար թէ կարճ, գործ

յ ո գ ն ա կ ի

Ու.	Հ.	փայտեր,	գլխներ,	գլխներնէր—ողորմութիւններ,
Ս.	Տ.	փայտերու,	գլխներու,	գլխներնէրու—ողորմութիւններու
Բ.		փայտերէ,	գլխներէ,	գլխներնէրէ—ողորմութիւններէ,
Գ.		փայտերով,	գլխներով,	գլխներնէրով—ողորմութիւններով

եզակի

յոգնակի

Ու.	Հ.	Հայր,	քույր,	Հայրեր,	քույրեր,
Ս.	Տ.	Հօր,	քրոջ,	Հայրերու,	քույրերու,
Բ.		Հօրմէ,	քրոջմէ,	Հայրերէ (մէ)	քույրերէ (մէ),
Գ.		Հօրմով,	քրոջմով,	Հայրերով,	քույրերով,

դ ե ռ ա ն ու ն ն ե ռ

Ու.	Ես,	դու,	ինքն
Ս.	Իմ,	քու,	իրեն,
Հ.	զիս(իս),	զքեզ(քեզ),	զինքն
Տ.	ինձի,	քեզի,	իրեն,
Բ.	իզմէ,	քեզմէ,	իրմէ,
Գ.	իզմով,	քեզմով,	իրմով,

դ ե ռ ա ն ու ն ն ե ռ

Ու.	Նա կամ ան,	որ,	իմս,	դա—ադ,
Ս.	անոր,	որու,	իմինիս,	ադոր,
Հ.	այն,	որ (զոր),	իմս,	ադ,
Տ.	անոր,	որուն,	իմենիս,	ադոր,
Բ.	անորմէ,	որմէ,	իմինէս,	ադորմէ,
Գ.	անով,	որմով,	իմինով,	ադով,

յ ո գ ն ա կ ի

Ու.	որոնք մենք,	դուք,	իրենք,
Ս.	որոնց մեր,	ձեր,	իրենց,
Հ.	որոնք զմեզ (մեզ),	զձեզ (ձեզ),	զիրենք (իրենց),
Բ.	որոնցմէ մեզմէ,	ձեզմէ,	իրենցմէ,
Գ.	որոնցմով մեզմով,	ձեզմով,	իրենցմով,

յ ո գ ն ա կ ի

Ու.	անոնք,	իմիններս,	ադոնք,
Ս.	անոնց,	իմիններուս,	ադոնց,

յ ո գ ն ա կ ի

Ու. Հ.	փայտեր,	գլխներ,	գլխներն—ողորմութիւններ,
Ս. Տ.	փայտերու,	գլխներու,	գլխներն—ողորմութիւններու
Բ.	փայտերէ,	գլխներէ,	գլխներէ—ողորմութիւններէ,
Գ.	փայտերով,	գլխներով,	գլխներով—ողորմութիւններով

եզակի

յոգնակի

Ու. Հ.	Հայր,	քոյր,	Հայրեր,	քոյրեր,
Ս. Տ.	Հօր,	քրոջ,	Հայրերու,	քոյրերու,
Բ.	Հօրմէ,	քրոջմէ,	Հայրերէ (մէ)	քոյրերէ (մէ),
Գ.	Հօրմով,	քրոջմով,	Հայրերով,	քոյրերով,

դ ե ռ ա ն ու ն ն ե ռ

Ու.	ես,	դու,	ինքն
Ս.	իմ,	քու,	իրեն,
Հ.	զիս(իս),	զքեզ(քեզ),	զինքն
Տ.	ինձի,	քեզի,	իրեն,
Բ.	իզմէ,	քեզմէ,	իրմէ,
Գ.	իզմով,	քեզմով,	իրմով,

դ ե ռ ա ն ու ն ն ե ռ

Ու.	նա կամ ան,	որ,	իմս,	դա—ադ,
Ս.	անոր,	որու,	իմինիս,	ադոր,
Հ.	այն,	որ (զոր),	իմս,	ադ,
Տ.	անոր,	որուն,	իմենիս,	ադոր,
Բ.	անորմէ,	որմէ,	իմինէս,	ադորմէ,
Գ.	անով,	որմով,	իմինով,	ադով,

յ ո գ ն ա կ ի

Ու.	որոնք մենք,	դուք,	իրենք,
Ս.	որոնց մեր,	ձեր,	իրենց,
Հ.	որոնք զմեզ (մեզ),	զձեզ (ձեզ),	զիրենք (իրենց),
Բ.	որոնցմէ մեզմէ,	ձեզմէ,	իրենցմէ,
Գ.	որոնցմով մեզմով,	ձեզմով,	իրենցմով,

յ ո գ ն ա կ ի

Ու.	անոնք,	իմիններս,	ադոնք,
Ս.	անոնց,	իմիններուս,	ադոնց,

Հ.	անոնք,	իմիններս,	աղոնք,
Բ.	անոնցմէ,	իմիններէս,	աղոնցմէ,
Գ.	անոնցմով,	իմիններովս,	աղոնցմով,

Բ Ա Յ Ե Ր

Ա. լծորդ. ԵԼ. Բ. լծորդ. ԱԼ. Գ. (խառն լծորդ.) ՆԱԼ. Դ. լծորդ. ԻԼ.

ՍաՀմանական ներկայ :

Ե Ղ Վ Կ Ի

կլսեմ,	կկարդամ,	կմոռնամ,	կապրիմ,
կլսես,	կկարդաս,	կմոռնաս,	կապրիս,
կլսէ,	կկարդայ,	կմոռնայ,	կապրի,

Յ Ո Ք Ն Վ Կ Ի

կլսենք,	կկարդանք,	կմոռնանք,	կապրինք,
կլսէք,	կկարդաք,	կմոռնաք,	կապրիք,
կլսեն,	կկարդան,	կմոռնան,	կապրին,

Անցեալ անկատար :

Ե Ղ Վ Կ Ի

կլսէի,	կկարդայի,	կմոռնայի,	կապրէի,
կլսէիր,	կկարդայիր,	կմոռնայիր,	կապրէիր,
կլսեր,	կկարդար,	կմոռնար,	կապրէր,

Յ Ո Ք Ն Վ Կ Ի

կլսէինք,	կկարդայինք,	կմոռնայինք,	կապրէինք,
կլսէիք,	կկարդայիք,	կմոռնայիք,	կապրէիք,
կլսէին,	կկարդային,	կմոռնային,	կապրէին,

Անցեալ կատարեալ :

Ե Ղ Վ Կ Ի

լսեցի,	կարդացի	մոռացայ	ապրեցայ,
լսեցիր,	կարդացիր,	մոռցար,	ապրեցար,
լսեց,	կարդաց,	մոռցաւ,	ապրեցաւ,

Յ Ո Ք Ն Վ Կ Ի

լսեցինք,	կարդացինք,	մոռցանք,	ապրեցանք,
լսեցիք,	կարդացիք,	մոռցաք,	ապրեցաք,
լսեցին,	կարդացին,	մոռցան,	ապրեցան,

Յարակատար :

լսած եմ,	կարդացած եմ,	մոռցած եմ,	ապրած եմ,
„ ես,	„ ես,	„ ես,	„ ես,
„ է ելի:	„ է ելի:	„ է ելի:	„ է ելի:

Յարակատար ներկայ :

լսած կըլամ,	կարդացած կըլամ,	մոռցած կըլամ,	ապրած կըլամ,
„ կըլաս,	„ կըլաս,	„ կըլաս,	„ կըլաս,
„ կըլայ,	„ կըլայ,	„ կըլայ,	„ կըլայ,
„ կըլանք,	„ կըլանք,	„ կըլանք,	„ կըլանք,
„ կըլաք,	„ կըլաք,	„ կըլաք,	„ կըլաք,
„ կըլան,	„ կըլան,	„ կըլան,	„ կըլան,

Յարակատար անցեալ :

լսած էի,	կարդացած էի,	մոռցած էի,	ապրած էի,
„ էիր,	„ էիր,	„ էիր,	„ էիր,
„ էր ելի:	„ էր ելի:	„ էր ելի:	„ էր ելի:

Վաղակատար :

լսեր եմ,	կարդացեր եմ,	մոռցեր եմ,	ապրեր եմ,
„ ես,	„ ես,	„ ես,	„ ես,
„ է ելի:	„ է ելի:	„ է ելի:	„ է ելի:

Վաղակատար անցեալ :

լսեր էի,	կարդացեր էի,	մոռցեր էի,	ապրեր էի,
„ էիր,	„ էիր,	„ էիր,	„ էիր,
„ էր ելի:	„ էր ելի:	„ էր ելի:	„ էր ելի:

Գերակատար :

լսած եմ եղեր,	կարդացած եմ եղեր,	մոռցած եմ եղեր,	ապրած եմ եղեր,
„ ես եղեր,	„ ես եղեր,	„ ես եղեր,	„ ես եղեր,
„ է եղեր ելի:	„ է եղեր ելի:	„ է եղեր ելի:	„ է եղեր ելի:

Գերակատար անցեալ :

լսած էի եղեր,	կարդացած էի եղեր,	մոռցած էի եղեր,	ապրած էի եղեր,
„ էիր եղեր,	„ էիր եղեր,	„ էիր եղեր,	„ էիր եղեր,
„ էր եղեր ելի:	„ էր եղեր ելի:	„ էր եղեր ելի:	„ էր եղեր ելի:

Ապառնի ներկայ :

պիտի լսեմ,	պիտի կարգամ,	պիտի մոռնամ,	պիտի ապրեմ,
„ լսես,	„ կարդաս,	„ մոռնաս,	„ ապրես,
„ լսէ եւ:	„ կարդայ եւ:	„ մոռնայ եւ:	„ ապրէ եւ:

Ապառնի անցեալ :

պիտի լսած ըլլամ,	պիտի կարդացած ըլլամ,	պիտի մոռցած ըլլամ,	պիտի ապրած ըլլամ
„ „ ըլլաս,	„ „ ըլլաս,	„ „ ըլլաս,	„ „ ըլլաս
„ „ ըլլայ եւ:	„ „ ըլլայ եւ:	„ „ ըլլայ եւ:	„ „ ըլլայ եւ:

Ապառնի հարկադրական :

լսելու եմ,	կարդալու եմ,	մոռնալու եմ,	ապրելու եմ,
„ ես,	„ ես,	„ ես,	„ ես,
„ է եւ:	„ է եւ:	„ է եւ:	„ է եւ:

Պայմանական ներկայ :

պիտի լսէի,	պիտի կարդայի,	պիտի մոռնայի,	պիտի ապրէի,
„ լսէիր եւ:	„ կարդայիր եւ:	„ մոռնայիր,	„ ապրէիր եւ:

Պայմանական անցեալ :

պիտի լսած ըլլայի,	պիտի կարդացած ըլլայի,
„ „ ըլլայիր եւ:	„ „ ըլլայիր եւ:
պիտի մոռցած ըլլայի,	պիտի ապրած ըլլայի,
„ „ ըլլայիր եւ:	„ „ ըլլայիր եւ:

Պայմանական հարկադրական :

լսելու էի,	կարդալու էի,	մոռնալու էի,	ապրելու էի,
„ էիր,	„ էիր,	„ էիր,	„ էիր,
„ էր եւ:	„ էր եւ:	„ էր եւ:	„ էր եւ:

ՍՏՈՐԱԴԱՍՏԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ :

որ լսեմ,	որ կարգամ,	որ մոռնամ,	որ ապրեմ,
որ լսես եւ:	որ կարդաս եւ:	որ մոռնաս եւ:	որ ապրես եւ:

Անցեալ :

որ լսէի,	որ կարդայի,	որ մոռնայի,	որ ապրէի,
որ լսէիր եւ:	որ կարդայիր եւ:	որ մոռնայիր եւ:	որ ապրէիր եւ:

Յարակատար :

որ լսած ըլլամ, որ կարդացած ըլլամ, որ մոռցած ըլլամ, որ ապրած ըլլամ,
,, ըլլաս, ,, ըլլաս, ,, ըլլաս եւ : ,, ըլլաս եւ :

Գերակատար :

որ լսած ըլլայի, որ կարդացած ըլլայի, որ մոռցած ըլլայի, որ ապրած ըլլայի,
,, ըլլայիր, ,, ըլլայիր, ,, ըլլայիր եւ : ,, ըլլայիր եւ :

Հարկադրական ներկայ :

որ լսելու ըլլամ, որ կարդալու ըլլամ, որ մոռնալու ըլլամ, որ ապրելու ըլլամ,
,, ըլլաս, ,, ըլլաս, ,, ըլլաս եւ : ,, ըլլաս եւ :

Հարկադրական անցեալ անկատար .

որ լսելու ըլլայի, որ կարդալու ըլլայի, որ մոռնալու ըլլայի, որ ապրելու ըլլայի,
,, ըլլայիր, ,, ըլլայիր, ,, ըլլայիր եւ : ,, ըլլայիր եւ :

Հարկադրական կատարեալ :

որ լսելու եղայ, որ կարդալու եղայ, որ մոռնալու եղայ, որ ապրելու եղայ,
,, եղար, ,, եղար, ,, եղար եւ : ,, եղար եւ :

Հրամայական :

լսէ, մի լսեր, կարդա՛, մի կարդար, մոռցի՛ր, մի մոռնար, ապրէ՛, մի ապրիր,
լսեցէք, կարդացէ՛ք, մոռցէ՛ք, ապրեցէ՛ք,
լսելու եղիր, կարդալու եղիր, մոռնալու եղիր,

{ լսել, կարդալ, մոռնալ, ապրել-անորոշ.

{ լսող, կարդացող, մոռցող, ապրող-ներկայ.

լսած, կարդացած, մոռցած, ապրած, { անց.

լսեր, կարդացեր, մոռցեր, ապրեր, { դերբայ.

լսելու, կարդալու, մոռնալու, ապրելու-ապառնի.

1. Տաճկահայոց աշխարհաբարում 4. լծորդութեան կրաւորականները խոնարհուում են մեր գ. լծորդութեան պէս. իսկ մեր կրաւորականները թէ ա—լծորդութեան և թէ գ. լծորդութեան պէս է լինում :
2. Տարբեր են սոցա բացասական բայերի խոնարհումը.
ներկայ. չեմ լսեր, չեմ կարդար, չեմ մոռնար, չեմ ապրեր.
անկ. չէի լսեր, չէի կարդար, չէի մոռնար, չէի ապրեր.
միւս ժամանակները հաստատականի ձևով են :

600

3. Միտ ղենելու բան սա է, որ մեր ապառնին սոցա ներկայ է. կապրեմ—ապ սոցա համար ներկայ է.

չեմ ապրի—ապ. սոցա համար ներկայ է.

չէի ապրել—ապ. պայ. սոցա համար անկատար է. միայն
ը—տառը լ—ի փոխած : —

4. Թէ հաստատական և թէ բացասական բայերի խոնարհման ժամանակ մեր
ապառնին նոցա ներկան է. միայն ը—լ փոխած ժամանակում :

(Ո՞վ կհամեմատի մեր հոլովները ծածկահայոցին հետ, մեր խոնարհումները
նոցանին հետ ևլ :

Ա.ԽՈ ՅՈՎՀՍՆՆԻՍՅԱՆ
1960
ՆՈՐ - ՋՈՒՂԹ

Գ

500

